

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä

Vaakanainen, Inka

2012 Laurea Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Tikkurila

Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä

Inka Vaakanainen
Rikosseuraamusalan ko.
Opinnäytetyö
Elokuu, 2012

Inka Vaakanainen

Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä

Vuosi 2012 Sivumäärä 82

Opinnäytetyöni tarkoituksena on kuvata Kuntouttava vankityö (Kuva) -ohjelman merkitystä siihen osallistuneiden asiakkaiden elämässä. Tarkoituksena on tuoda esiin asiakasnäkökulmaa ohjelman vahvuuksista ja kehittämistarpeista sekä arvioida erityisesti Kuva-ohjelman keskeisimpiä osa-alueita, jotka ovat työhönkuntoutus, päihdekuntoutus ja tuettu asuminen. Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää mikä Kuva-ohjelmassa on ollut asiakkaiden mielestä hyödyllistä, mikä on auttanut heitä päihteettömässä ja rikoksettomassa elämässä ja mikä on auttanut heitä parantamaan elämänhallintaansa ja ottamaan vastuuta omasta elämästään ja toiminnastaan.

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto on kerätty teema- haastattelemalla kolmeatoista Kuva-ohjelmaan osallistunutta asiakasta, joiden vapautumisesta oli haastatteluhetkellä kulunut vähintään kaksi vuotta. Haastattelut toteutin 12.10.2011 - 10.11.2011 välisenä aikana. Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä ja etenkin sen osa-alueista työhönkuntoutus, päihdekuntoutus ja tuettu asuminen.

Opinnäytetyön tulokset kertovat, että asiakkaat kokivat Kuntouttava vankityö -ohjelmalla olevan suuri merkitys heidän elämässään. Ohjelmassa hallitusti vapautuneet ja vapautumisen jälkeen jatkaneet asiakkaat kokivat ohjelman ja sen työntekijöiden auttaneen heitä muuttamaan päihteiden käyttöään ja parantamaan elämänhallintaansa, jolloin heidän työllisyytensä oli parantunut ja rikollisuutensa vähentynyt. Ohjelman vankeusaikana keskeyttäneillä konkreettiset elämänmuutokset olivat vähäisiä tai niitä ei ollut, mutta he kertoivat alkaneensa Kuva-ohjelman aikana ja sen jälkeen pohtia etenkin päihteiden käyttöään erilaisesta näkökulmasta. Ohjelman vahvuuksina asiakkaat kokivat työntekijöiltä saamansa tuen, työn luoman rytmin ja yhteishengen muiden ohjelmaan osallistuneiden kanssa. Kaiken kaikkiaan asiakkaat olivat tyytyväisiä Kuva-ohjelmaan ja kehittämisideoita nousi esiin hyvin vähän. Eniten kritiikkiä asiakkaat antoivat vapautumisen jälkeisestä soluasumisesta.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, työhönkuntoutus, päihdekuntoutus, tuettu asuminen, vangit

Sisällys

1 Johdanto	8
2 Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohdat ja tavoitteet rikosseuraamusalalla.....	9
2.1 Kuntoutus osana vankeinhoitoa.....	9
2.2 Vankien keskeisimmät kuntoutustarpeet	9
2.3 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet	10
2.3.1 Uusien toimintaedellytysten muodostaminen.....	11
2.3.2 Elämönhallinnan parantuminen ja voimaantuminen.....	11
3 Sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueita	13
3.1 Työhönkuntoutus	13
3.1.1 Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista	13
3.1.2 Työhönkuntoutuksen merkitys kuntoutujalle	14
3.1.3 Vankilan työtoiminta	15
3.2 Päihdekuntoutus.....	15
3.2.1 Päihderiippuvuudesta toipuminen	15
3.2.2 Päihdekuntoutus vankilassa	16
3.2.3 Terapeuttinen avokuntoutus A-klinikalla	17
3.2.4 Vertaistuen merkitys päihdekuntoutuksessa	18
3.3 Asumisen tuki	19
3.3.1 Vankilasta tuettuun asumiseen.....	19
3.3.2 Esimerkkejä tuetusta asumisesta Helsingissä	20
3.4 Työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde	20
4 Kuntouttava vankityö -ohjelma	21
4.1 Kuva-ohjelman rooli rikosseuraamusalan kuntouttavassa toiminnassa	21
4.2 Helsingin sosiaaliviraston hanke Kuntouttava vankityö -ohjelman arvioimiseksi	22
5 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	23
5.1 Tutkimuskysymykset	23
5.2 Aineiston keruu	23
5.3 Aineiston analyysi	25
5.4 Tutkimuksen luotettavuudesta.....	26
5.5 Eettiset kysymykset	26
6 Tutkimustulokset	27
6.1 Taustatietoa haastateltavista	27
6.1.1 Työkokemus ennen Kuva-ohjelmaa	27
6.1.2 Päihteiden käyttö ennen Kuva-ohjelmaa	29
6.1.3 Päihdekuntoutus ennen Kuva-ohjelmaa.....	29
6.1.4 Asuminen ennen Kuva-ohjelmaa	30
6.2 Kuva-ohjelmaan hakeutuminen.....	31

6.3 Työhönkuntoutus	33
6.3.1 Pehdytystyöjakso	33
6.3.2 Palkkatuettu työ	35
6.3.3 Sparrauskurssit	37
6.3.4 Velka-asiat	38
6.3.5 Kehitettävää Kuvan työtoimintoihin	39
6.3.6 Haastateltavien koulutus ja työllisyys Kuva-ohjelman jälkeen ja haastatteluhetkellä	40
6.4 Päihdekuntoutus.....	43
6.4.1 A-klinikka osana Kuvan päihdekuntoutusta.....	44
6.4.2 Vertaistuki osana Kuvan päihdekuntoutusta	45
6.4.3 Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden päihdekäyttäytymisessä	47
6.4.4 Kehitettävää Kuvan päihdekuntoutukseen	48
6.4.5 Päihdekuntoutus vapautumisen jälkeen	50
6.4.6 Haastateltavien suhde päihteisiin haastatteluhetkellä	52
6.5 Asumisen tuki	54
6.5.1 Haastateltavien asuminen vapautumisen jälkeen.....	55
6.5.2 Kehitettävää Kuvan tuettuun asumiseen	56
6.6 Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä	57
6.6.1 Muutos elämänlaadussa ja terveydessä	58
6.6.2 Muutokset ajatuksissa ja asenteissa	59
6.6.3 Muutokset sosiaalisissa suhteissa.....	59
6.6.4 Muut muutokset elämässä	61
6.7 Kuntouttava vankityö -ohjelman vahvuudet ja kehittämistarpeet	62
6.7.1 Vahvuudet	62
6.7.2 Kehittämistarpeet	64
6.8 Hankalia vaiheita Kuva-ohjelman aikana.....	65
7 Johtopäätökset.....	67
7.1 Vankien keskeisiä kuntoutustarpeita	67
7.2 Työhönkuntoutus	67
7.3 Päihdekuntoutus.....	69
7.4 Asumisen tuki	70
7.5 Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä	71
7.6 Kuntouttava vankityö -ohjelman vahvuudet.....	72
7.7 Kuntouttava vankityö -ohjelman kehittämistarpeet	72
8 Pohdinta.....	73
Lähteet	75
Liitteet.....	78
Liite 1. Haastattelukutsu	78

Liite 2. Vastauslomake	79
Liite 3. Haastattelusopimus	80
Liite 4. Haastattelurunko	81

1 Johdanto

Kuntouttava vankityö -ohjelma on jo yli kymmenen katkeamattoman toimintavuoden ansiosta yksi merkittävämpiä kuntoutusohjelmia rikosseuraamusalalla. Kuva-ohjelma on Rikosseuraamuslaitoksen ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston yhteistyössä toteuttama ohjelma, jonka tavoitteena on parantaa helsinkiläisten vankien yhteiskuntaan sijoittumista. Ohjelma tähtää vankien elämänhallinnan parantumiseen ja luo kuntoutusjatkumon vankeudesta vapautuneiden vangin työllisyyteen, päihderiippuvuuteen ja asumiseen liittyvät kuntoutustarpeet.

Minulle tarjoutui mahdollisuus osallistua ohjelman arviointiin, kun sen arviointiryhmä tiedusteli Laurea-ammattikorkeakoulusta halukasta opinnäytetyöntekijää. Innostuin aiheesta heti, sillä Kuva-ohjelma oli minulle tuttu jo työharjoitteluistani Kriminaalihuollon tukisäätiön Vertaistuki Rediksessä ja Suomenlinnan vankilassa. Opinnäytetyössäni selvitän asiakasnäkökulmaa Kuva-ohjelman vahvuuksista ja kehittämiskohteista, sen merkitystä asiakkaiden elämässä ja asiakkaiden elämässä tapahtuneissa muutoksissa. Opinnäytetyö on osa Helsingin kaupungin sosiaaliviraston toteuttamaa arviointia, ja olen myös pyrkinyt toteuttamaan sen niin, että se vastaisi mahdollisimman hyvin työelämän tarpeita sekä toisi asiakkaiden äänen esiin.

Kuntouttava vankityö -ohjelmasta on aiemmin julkaistu opinnäytetöitä (mm. Alavuotunki & Virtanen 2006; Pihlajamäki 2005; Salminen 2001; Laurila 2001). Laurilan ja Salmisen opinnäytetöissä tutkimuksen kohteena on Kuva-ohjelmassa tutkimushetkellä olevat vangit. Pihlajamäki puolestaan tutkii vankien odotuksia Kuva-ohjelmasta. Alavuotunki ja Virtanen selvittävät tutkimuksessaan Kuva-ohjelmassa vapautuneiden elämää ohjelman jälkeen, ja heidän tutkimuskysymyksensä ovat monelta osaa samankaltaisia kuin omanikin. Edellisestä tutkimuksesta ollessa kulunut kuusi vuotta, on tutkimukseni ajankohtainen. Vuoden 2006 vankeuslaki uudistuksen myötä vankeuden täytäntöönpanossa on alettu entistä enemmän painottaa vankien syrjäytymisen ehkäisemistä, elämänhallinnan parantamista ja uusintarikollisuuden vähenemistä. Näitä tavoitteita pyritään toteuttamaan muun muassa sosiaalisen kuntoutuksen keinoin. Vankien ollessa kuntoutujia ja heidän elämänsä muutoksen kohteena, on mielestäni ensiarvoisen tärkeää kuunnella heidän arvioitaan kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuudesta ja merkityksestä heille itselleen.

Kuntouttava vankityö -ohjelman keskeiset osa-alueet työhönkuntoutus, päihdekuntoutus ja tuettu asuminen muodostavat opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen. Näiden lisäksi olen nostanut työssä esiin työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutussuhteen merkitystä kuntouttavassa sosiaalityössä, sillä se nousi aineistostani vahvasti esiin.

2 Sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohdat ja tavoitteet rikosseuraamusalalla

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu sosiaalisen kuntoutuksen käsitteestä ja sen osa-alueina Kuntouttava vankityö -ohjelman keskeisimmistä kuntoutuksen muodoista eli päihdekuntoutuksesta, työhönkuntoutuksesta ja asumisen tuesta. Tässä luvussa lähdän liikkeelle kuntoutuksesta vankeinhoidon kontekstissa ja vankien keskeisimmistä kuntoutustarpeista, minkä jälkeen käyn läpi sosiaalisen kuntoutuksen keskeisimpiä tavoitteita ja osa-alueita.

2.1 Kuntoutus osana vankeinhoitoa

Vankeinhoidossa on 1900-luvun loppupuolella siirrytty ajatuksesta ”nothing works” ajatukseen ”what works” eli on vähitellen alettu uskoa rikoksenteekijöiden kuntoutusmahdollisuuksiin ja aktiivisesti keksimään toimivia keinoja, joilla heihin voitaisiin vaikuttaa niin, että heidän taipumuksensa syyllistyä uusiin rikoksiin vähenesisivät. What works- ajatuksen myötä kuntoutuksen järjestämisestä on tullut pysyvä osa vankeinhoitoa. Vaikka kuntoutus vankeinhoidossa koki varsinaisen nousunsa vasta 1990-luvulla, ei pidä unohtaa pitkiä perinteitä omaavia koulutuksen ja työhön valmennuksen järjestämistä vangeille. Ajatus rikoksenteekijöiden kuntouttamisesta oli olemassa jo 1500-luvun työtaloissa Englannissa ja Hollannissa, joissa vangeille kehiteltiin työ- ja ammattiohjelmia. Suomessa vankeinhoitojärjestelmää uudistettiin 1970-luvun alussa, jolloin alettiin puhua rangaistuksen hyväksikäytöstä eli vangeille pyrittiin järjestämään tulevaa vapautumista ajatellen hyödyllistä toimintaa kuten työtä ja opiskelua. (Laine 2007.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvoihin on kirjattu pyrkimys katkaista rikollisuutta ylläpitävä syrjäytymiskehitys ja myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähenemiseen, ja kuntouttavan toiminnan järjestäminen vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ovat keinoja toteuttaa näitä arvoja. Laine (2007) puhuu strukturoidun kuntoutuksen aikakaudesta, sillä toimintojen laatuun ja toimeenpanon johdonmukaisuuteen kiinnitetään huomioita ja kuntouttavia toimia pyritään kohdentamaan oikein huomioimalla rikoksenteekijän uusimisriski, kriminogeeniset tekijät ja motivaatio. Vastuuta kuntoutuksen tavoitteiden saavuttamisesta annetaan toisaalta koulutetulle ja sitoutuneelle henkilökunnalle ja toisaalta itse kuntoutujalle. Rikosseuraamusalalla on käytössä erilaisia kuntoutusohjelmia, joita toteutetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. (Laine 2007.)

2.2 Vankien keskeisimmät kuntoutustarpeet

Vankilakierteessä olevien ihmisten voidaan sanoa olevan suomalaisen yhteiskunnan köyhin, syrjäytynein ja sairain väestönosa (Granfelt 2007: 44). Syrjäytyminen käsitteenä voidaan määritellä yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutena. Se on ikään kuin prosessi, jossa

sosiaaliset siteet katkeavat ja ihminen menettää toimintaedellytyksensä keskeisillä toiminta-areenoilla. Vaikeassa vaiheessa ollaan, kun ollaan juututtu tilaan, jossa katkenneita sosiaalisia siteitä ei pystytä enää korjaamaan, työttömyydestä tulee pysyvää ja paluu aktiiviseen elämään näyttää epävarmalta. Kun kolme keskeistä sosiaalista kiinnikettä eli työ, perhe ja asunto ovat katkenneet, on kyse vakavasta ja täydellisestä syrjäytymisestä. (Hellsten 2007: 3-4.) Rikosseuraamusviraston (2008: 27) kehittämishankkeen työryhmän mietinnön mukaan vangit tarvitsevat tukea sekä aineellisten edellytysten että elämänhallinnan puutteiden parantamisessa. Vankien keskeisiä kuntoutustarpeita ovat päihderiippuvuuteen, koulutukseen, työllisyyteen ja asunnottomuuteen liittyvät kuntoutustarpeet.

Rikosseuraamusasiakkaiden terveyttä, työkykyä ja hoidon tarvetta käsittelevässä tutkimuksessa Joukamaa ja työryhmä (2010) toteavat vankien päihderiippuvuuden olevan vähintään kymmenkertaista verrattuna muihin suomalaisiin eli noin kahdeksallakymmenellä prosentilla vangeista on ongelmia päihteiden kanssa. Ongelmia on runsaasti sekä alkoholin että huumausainneiden kanssa. (Joukamaa ym 2010: 47-48, 74.)

Joukamaa ja työryhmä (2010) toteavat vangeilla olevan hyvin paljon sairauksia ja niistä aiheutunutta työkyvyttömyyttä ja alentunutta työkykyisyyttä. Tutkimuksessa todetaan työkyvyttömyyden olevan siten piilevää, että kaikki tutkimuksessa työkyvyttömiksi arvioidut vangit eivät olleet virallisesti olleet työkykyselvityksessä tai saaneet työkyvyttömyyseläkettä. Tutkimuksessa arvioitiin, että noin puolet miesvangeista ovat työkykyisiä, kolmannes alentuneesti työkykyisiä ja kymmenesosa työkyvyttömiä. Keskeisin työkykyä alentava syy on päihdehäiriöt. Muita syitä ovat muut mielenterveyshäiriöt ja somaattiset sairaudet. Tutkimuksen miesvangeista vain 19 prosenttia oli saanut yli kaksi vuotta ammattikoulutusta ja 21 prosenttia oli ollut ansiotyössä välittömästi ennen vankilaan joutumista. (Joukamaa ym. 2010: 56, 63, 73-74.)

Rikosseuraamusviraston (2008) kehittämishankkeen työryhmän mietinnöstä käy ilmi, että vankiloissa tehtyjen vapauttamissuunnitelmien mukaan 36 prosentilla vapautuvista vankeusvangeista on asunnon järjestämisen tarve (Rikosseuraamusvirasto 2008: 27). Helsinkiin vapautuu vuosittain noin 400 asunnottomaa vankia. Vankien asunnottomuus korreloi voimakkaasti muun muassa päihderiippuvuuden, vankikertaisuuden ja tulonsiirtojen varassa elämisen kanssa, mikä viittaa huono-osaisuuden kasaantumiseen. Vankien asuntotilanne on huono ennen vankilaan joutumista ja vielä huonompi heidän vapautuessaan. (Granfelt 2003: 8-9.)

2.3 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet

Kuntoutuksen tavoitteena on lisätä yksilön toimintakykyä, työllisyyttä, sosiaalista osallisuutta ja elämänhallintaa. Karsikkaan (2005) mukaan vankeinhoidon kuntouttavalla toiminnalla tar-

koitetaan kaikkia toimintoja, joilla vankiin pyritään vaikuttamaan niin, että hän pystyisi sijoittumaan yhteiskunnan tasavertaiseksi jäseneksi ja hänen rikoksensa vähenesisivät. Yksilön kuntoutumisessa korostuu tämän oma motivaatio ja valinnanvapaus; kuntouttaminen ei johda vastuun ottoon omasta elämästä ellei kuntoutuja itse tahdo sitä. (Karsikas 2005: 19-20.)

2.3.1 Uusien toimintaedellytysten muodostaminen

Kuntoutuksella pyritään luomaan toimintaedellytyksiä. Särkelän (1994) mukaan jokaisella ihmisellä on erilaisia toiminta-areenoja, jotka edellyttävät ja mahdollistavat erilaista toimintaa, mutta myös sulkevat jotain muuta toimintaa pois. Tällaisia toiminta-areenoja ovat esimerkiksi työpaikka, koti ja anniskeluravintola. Päihdeongelmaisen toiminta-areenat muokkautuvat ajan saatossa käyttöä mahdollistaviksi, kun taas päihteiden käyttöä haittaavat toiminta-areenat, kuten esimerkiksi työpaikka, jäävät pois. Lopulta jäljellä jää vain toiminta-areenoita, jotka tukevat päihteiden käyttöä. Toiminta-areenoiden muodostuminen on siis kehämäistä. Toiminta-areenoilla on tiettyjä toimintaedellytyksiä: työpaikalla edellytetään työtehtävien hoitamista ja alkoholistiporukkaan kuulumisen edellyttää alkoholin käyttöä. Minäänlaista toimintaa ei ole ilman edellytyksiä siihen. (Särkelä 1994.)

Kuntoutumisessa on kyse nousemisesta uusille toiminta-areenoille ja uusien toimintaedellytysten saamisesta. Oleellinen kysymys on, tukeeko toiminta-areena sitä toimintaa, jota sen pitäisi tukea. Ihminen on subjekti sellaisilla toiminta-areenoilla, joilla hänellä on toimintaedellytyksiä. Kuntoutuksen tavoitteena on tulla subjektiksi sellaisilla toiminta-areenoilla, joilla ei vielä sitä olla. Toisaalta tavoitteena on myös luopua niistä toiminta-areenoista, jotka tukevat sitä elämäntapaa, josta tahdotaan eron. Työntekijä-asiakas-suhteessa työnjaon tulee olla selkeä: työntekijä luo asiakkaalleen edellytyksiä, mutta asiakkaan on tehtävä varsinainen suoritus eli kuntoutuminen. (Särkelä 1994.)

2.3.2 Elämänhallinnan parantuminen ja voimaantuminen

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on lisätä ihmisen elämänhallintaa. Elämänhallinnalla tarkoitetaan sitä, että ihminen kokee voivansa vaikuttaa elämäänsä ja ympäristöönsä omilla päätöksillään, ratkaisuillaan ja toimenpiteillään. Käsitteenä elämänhallinta voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen elämänhallintaan. Ulkoisella elämänhallinnalla tarkoitetaan ihmisen kykyä saavuttaa asettamia tavoitteita ja turvata asemansa aineellisesti ja henkisesti. Sisäisellä elämänhallinnalla taas tarkoitetaan kykyä sopeutua muuttuvaan elämäntilanteeseen ja hallita turvattomuuden tunnetta. Elämänhallintaan liittyy vahvasti itsetunto ja autonomia. Kun ihminen kokee voivansa ohjata omaa elämäänsä, hänen itsetuntonsa kasvaa. Vankilassa vankien elämänhallinnan tukeminen on haastavaa, sillä vankila määrää hyvin pitkälle vangin

päivärytmin. Kuitenkin mitä avoimemmissa oloissa rangaistus suoritetaan, sitä enemmän vanki saa vastuuta ja hallinnantunnetta omasta toiminnastaan. (Taruvuori 2010: 61-64.)

Ulkoisen elämänhallinta vaikuttaa sisäisen elämänhallinnan tunteeseen, mutta ei ole edellytys sille. Toisaalta jos sisäinen elämänhallinta uupuu, on riskinä menettää ulkoisen elämänhallinnan mahdollisuudet. Ulkoista elämänhallintaa voidaan tukea esimerkiksi turvaamalla elämän sujuvuuden kannalta tarvittavat resurssit kuten sosiaali- ja terveystalvet. Kuitenkin jos ihminen ei itse koe hallitsevansa elämäänsä, vaan kokee ajelehtivansa toisten armoilla, hän saattaa passivoitua ja menettää elämän ulkoisia resursseja. Sisäisen elämänhallinnan merkitys korostuu kaikenlaisissa elämän muutostilanteissa esimerkiksi pitkän työttömyyden jälkeen töihin hakeutumisessa tai päihteiden käytön lopettamisessa. Uusien toimintamallien opettelu vaatii itseluottamusta ja uskoa omaan pystyvyyteen. (Liukko 2006: 81-83.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa elämänhallinnan parantumisen prosessia voidaan kutsua voimaantumiseksi eli empowermentiksi. Tarkemmin määriteltynä voimaantuminen on tavoite tai prosessi, jossa yksilö tai yhteisö löytää ja oppii käyttämään heistä itsestään ja ympäristöstään löytyviä resursseja. Kuntouttavan sosiaalityön tehtävänä on auttaa asiakkaita voimaantumaan tukemalla heidän kasvuaan oman elämänsä täysivaltaisiksi jäseniksi ja vastuunottajiksi, subjekteiksi. Voimaantunut ihminen hallitsee elämäänsä, asettaa itselleen realistisia tavoitteita ja toimii niiden suuntaisesti. Karsikkaan (2005) mukaan ympäristöllä on merkitystä ihmisen voimaantumisessa ja vaikka vankilaympäristö luo sille haasteita, ei se kuitenkaan tee sitä mahdottomaksi. Vangin sisäisen kontrollin ollessa vielä heikkoa, voi vankilan tuoma ulkoinen kontrolli auttaa tätä esimerkiksi hallitsemaan päihteiden käyttöään. Lisäksi vankila luo voimaantumisen perusedellytyksiä huolehtimalla vankien perustarpeista. (Karsikas 2005: 33-37.)

Voimaantuminen on pitkäaikainen prosessi, johon kuntouttamisella pyritään. Jotta kuntoutus olisi voimaannuttavaa tai ylipäättään hyödyllistä, tulee sen lähteä asiakkaan, kuntoutujan, tavoitteista. Kuntoutussuunnitelma on tehtävä työntekijän ja asiakkaan yhteistyössä ja työntekijän on kunnioitettava asiakasta tämän elämän asiantuntijana. Asiakkaalla tulee olla vaikutusmahdollisuuksia oman hoitonsa toteuttamiseen. Karsikas uskoo voimaantumisen olevan yhteydessä toimintakyvyn lisääntymiseen ja siten myös päihteiden käytön ja uusintarikollisuuden vähenemiseen. (Karsikas 2005: 43-46.)

Liukko (2006: 83-85) jakaa empowerment-käsitteen sisäiseen ja ulkoiseen empowermenttiin. Sisäinen empowerment eli psyykkisen toimintavoiman vahvistuminen vastaa hänen mukaansa suomennosta voimaantuminen. Ulkoisella empowermentilla hän viittaa ihmisen valtaistumiseen suhteessa ympäristöönsä ja yhteiskuntaan eli nousemista yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi.

3 Sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueita

Tässä luvussa käsittelen Kuntouttava vankityö -ohjelman kannalta olennaisia sosiaalisen kuntoutuksen osa-alueita, joita ovat työhönkuntoutus, päihdekuntoutus ja asumisen tuki. Lisäksi käsittelen työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhdetta ja sen merkitystä, koska kyseinen teema nousi tutkimusaineistostani esiin, ja haluan kiinnittää siihen huomiota alkuperäisten tutkimusteemojen rinnalla.

3.1 Työhönkuntoutus

Kuntoutuksen edellytyksenä on jokin vajaakuntoisuus. Perinteisesti sellaisena vajaakuntoisuutena, joka vaikeuttaa tai estää henkilön työssä pärjäämisen, on pidetty ennen kaikkea fyysistä vajaakuntoisuutta. Fyysisen vajaakuntoisuuden rinnalla on kuitenkin alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota sosiaaliseen ja psyykkiseen vajaakuntoisuuteen. Kuntoutusta vaativana vajaakuntoisuutena voidaan siis nähdä myös esimerkiksi sosiaalinen syrjäytyminen, sen uhka ja elämänhallinnalliset ongelmat. (Liukko 2006: 21-22.) Työhönkuntoutuksen yleisinä tavoitteina voidaan pitää työkyvyn parantamista ja työkyvyttömyyden estämistä (Haapakoski 2012: 212).

3.1.1 Pitkäaikaistyöttömien aktivoinnista

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta astui voimaan vuonna 2001. Sen tarkoituksena on parantaa pitkäaikaistyöttömien edellytyksiä työllistyä avoimilla työmarkkinoilla ja edistää heidän mahdollisuuksiaan osallistua työllistämistä tukeviin toimenpiteisiin kuten koulutukseen. Lain mukaan työ- ja elinkeinotoimiston ja kunnan on yhteistyössä pitkään työttömänä olleen asiakkaan kanssa laadittava aktivointisuunnitelma, jotta tämän työllistymisedellytykset ja elämänhallinta paranisivat. Aktivointisuunnitelmaan voidaan yhtenä keinona sisällyttää kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavan työtoiminnan tulee olla työllistymisen kannalta mielekästä ja riittävän vaativaa. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.)

Suomalaisessa sosiaali- ja työvoimapolitiikassa korostetaan yhä enemmän kansalaisten velvollisuuksia ja omatoimisuutta. Aktivoinnilla pyritään siirtämään ihmisiä sosiaaliturvan piiristä palkkatyöhön. Aktivoinnin tavoitteena on asiakkaan sosiaalisen osallisuuden lisääminen ja samalla vastuullistaminen omasta elämästään. Pitkäaikaistyöttömiä pyritään aktivoimaan ohjaamalla heitä aktivoiviin toimenpiteisiin kuten kuntouttavaan työtoimintaan. Kuntouttavan työtoiminnan on koettu vaikuttavan myönteisesti asiakkaiden syrjäytymisen ehkäisyssä ja osallisuuden lisäämisessä, sillä se on normalisoinut heidän elämänrytmiään ja lisännyt elämän mielekkyyttä. (Tuusa 2005: 14-23.)

Liukko (2006) toteaa tutkimuksessaan kuntouttavasta sosiaalityöstä pitkäaikaistyöttömien parissa, että vaikka työttömiä kannustetaan ja velvoitetaan parantamaan työmarkkina-asemaansa ja he itse olisivat motivoituneita yrittämään, ei työtä välttämättä kuitenkaan löydy, jos heidän koulutuksensa ja käytännön osaamisensa ei vastaa työnantajien vaatimustasoa. Aktivointisuunnitelmaa laadittaessa voidaan päätyä ohjaamaan asiakas kuntouttavaan työtoimintaan, mutta se ei vielä takaa sopivan tukityöpaikan löytymistä. Asiakkaan velvoittaminen taloudellisen karensin uhalla mielekkääseen ja häntä itseään hyödyttävään toimintaan on perusteltua, mutta aina tarjolla oleva kuntoutusmuoto ei ole asiakkaalle sopiva, jolloin toiminnan velvoittaminen saattaa olla vähintäänkin turhaa ellei jopa haitallista. Aktivointi ei saavuta tavoitteitaan, jos sen seurauksena asiakas toimii vain pakon edessä kokematta toimivansa subjektina, ilman päätösvaltaa omasta elämästään. Voidaan pohtia, kuinka hyödyllistä asiakkaan tai yhteiskunnan kannalta on vaikeasti työllistettävän asiakkaan ohjaaminen tukityöstä toiseen, jos hän ei itse koe sitä mielekkääksi eikä se lisää hänen valmiuksiaan työllistyä avoimille työmarkkinoille. Kuntouttavassa sosiaalityössä tulee tukea asiakkaan osallisuutta hänen omassa elämässään, jotta kestäviä ratkaisuja voitaisiin saavuttaa. (Liukko 2006: 54-61, 72.)

Liukko tuo tutkimuksessaan esille myös työllisyyteen liittyvien ongelmien jäävän luonnollisesti toiselle sijalle muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmien jälkeen. Siksi aktivointisuunnitelmaa tehdessä ja toteutettaessa olisi tärkeää ottaa huomioon asiakkaan kokonaistilanne, asiakasprosessin aikana reagoida siinä tapahtuviin muutoksiin ja ohjata asiakas tarvitsemiensa palvelujen, kuten päihdepalvelujen, piiriin. (Liukko 2006: 68.)

3.1.2 Työhönkuntoutuksen merkitys kuntoutujalle

Työhönkuntoutusprosessilla on kuitenkin merkitys itsessään, vaikka palkkatyötavoite ei toteutuisikaan. Kuntoutujalle itse työn tavoite ei ole ainoa työhönkuntoutuksen tavoite, vaan usein itse tekeminen ja työyhteisöön kuulumisen merkityksellistä ja voivat tuoda kuntoutujan elämään tarpeellista aktiivisuutta ja sosiaalista yhteyttä toisiin ihmisiin. (Haapakoski 2012: 227.)

Myös Liukko toteaa, että vaikka aktivointisuunnitelmat eivät ole merkittävästi edistäneet asiakkaiden pääsyä avoimille työmarkkinoille, toivat ne työskentelyyn muutosta mahdollistaessaan kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisen. Vaikka tukityöjakson jälkeen asiakkaan työllisyystilanne palasikin usein lähtöpisteeseen, oli sillä positiivinen vaikutus asiakkaan itsetunnolle ja hyvinvoinnille. Kuntouttava työtoiminta toi sisältöä ja rytmiä asiakkaiden elämään ja he tunsivat kuuluvansa jonnekin ja tekevänsä jotakin. Kuntouttavalla työtoiminnalla on siis

tärkeä rooli syrjäytymisen ehkäisemisessä ja elämänhallinnan parantamisessa, vaikka ei ehkä työttömyyttä ehkäisekään. (Liukko 2006:73-81.)

3.1.3 Vankilan työtoiminta

Vankilassa järjestetään erilaisia toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista takaisin yhteiskuntaan ja parantaa hänen valmiuksiaan päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Yksi tärkeimmistä toiminnoista on työtoiminta, johon osallistuu päivittäin noin 35 prosenttia vangeista. Työtoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja kehittää vangin työkykyä ja ammattitaitoa sekä parantaa vangin mahdollisuuksia toimeentuloon vapautumisen jälkeen. Vankiloissa on myös mahdollista osallistua yleissivistävään, ammatilliseen ja valmentavaan ja kuntouttavaan koulutukseen. (Rikosseuraamuslaitos.)

Ruotsalainen (2006: 11) pohtii työkyvyttömyyden määrittelyn eroa siviilissä ja vankilassa. Hänen mukaansa usein sellaiset vangit, jotka ovat siviilissä työkyvyttömyyseläkkeellä tekevät silti vankityötä eivätkä he vankilassa tehtävän työ- ja toimintakyvyn arvioinnin mukaan lukeudu vaikeasti työllistettäviin. Arvioinnissa on kuitenkin syytä ottaa huomioon paitsi vangin ominaisuudet myös työn vaativuus. Siviilissä myös päihdeongelmat vaikeuttavat työsuhteeseen sitoutumista. Hän toteaaakin, ettei vankilassa tehtävä työ- ja toimintakyvyn arviointi pysty arvioimaan työkykyä työmarkkinoilla.

3.2 Päihdekuntoutus

Tässä luvussa tarkastelen päihdekuntoutusta toipumisena ja siihen vaikuttavina tekijöinä. Päihdekuntoutusta tehdään paljon ja erilaisin menetelmin, mutta tässä opinnäytetyössä olen rajannut aiheita vankiloissa ja Kuntouttava vankityö -ohjelmassa toteutettavaan päihdekuntoutukseen.

3.2.1 Päihderiippuvuudesta toipuminen

Päihdeongelman syntyminen on moniulotteinen prosessi, joten siitä toipumiseen ei voi olla yksiselitteistä. Toipuminen edellyttää koko elämäntavan muuttamista ja se tapahtuu prosessimaisesti askel kerrallaan ja ajan kuluessa. Päihdeongelma jättää aina jälkensä ihmiseen eikä siitä toipumisen jälkeen suhde päihteisiin ole merkityksetön. Prochaskan ja DiClementen kehittämä muutoksen vaihemalli pitää sisällään kuusi toipumisen vaihetta. Ne ovat esiharkintavaihe, harkintavaihe, motivoitumisen vaihe, valmisteluvaihe, toimintavaihe ja ylläpitovaihe. On yksilöllistä kuinka kauan kukin missäkin vaiheessa on ja myös kuinka monta kertaa käy ympyrän läpi. Toipumisprosessi voidaan yhden jaottelun mukaan jakaa kolmeen vaiheeseen: varhais-, keski- ja myöhäisvaiheeseen. Alle vuoden kestänyt raittius voidaan katsoa toipumi-

sen varhaisvaiheeksi. Silloin toipuja usein tarvitsee ulkoista kontrollia vielä heikon sisäisen kontrollin tueksi, hän alkaa kyseenalaistaa aiempaa ajattelumalliaan ja ymmärtää päihdeongelman piirteitä. Keskivaiheessa sisäinen kontrolli on vahvistunut ja uudesta toimintamallista on tullut tapa. Toipuja osaa jo käyttää omia strategioitaan ehkäistäkseen retkahduksen. Kun raittiutta on kestänyt yli kolme vuotta, voi toipuja olla myöhäisvaiheessa. Silloin toipuja on saavuttanut sisäisen hallinnan eikä enää tahdo käyttää päihteitä. Hänen on kuitenkin tiedostettava riskit, sillä aiemmalla päihderiippuvuudella on aina merkitystä. (Knuuti 2007: 9-11, 31-32, 36-40.)

Päihderiippuvuuteen ja siitä toipumiseen ei ole olemassa yhtä selitystä tai ratkaisua. Toipumista tapahtuu niin erilaisten interventioiden kautta kuin spontaanistikin. Lahtinen-Antonakis toteaa useissa tutkimuksissa ja selvityksissä päädyttävän siihen, että etenkin vaikeasti päihdeongelmaiset tarvitsevat päihdehoitoa toipuakseen, kun taas spontaania toipumista tapahtuu lähinnä niiden kohdalla, joiden päihdeongelma on lievempi ja joilla on hyvät sosiaaliset resurssit. Toipumisen tuloksellisuutta tarkasteltaessa on otettava huomioon paitsi täysraittiuden saavuttaminen ja siinä pysyminen, myös päihteiden käytön väheneminen, päihdeongelmaisen kunnan ja toimintakyvyn paraneminen ja käytöstä aiheutuvien ongelmien lieveneminen. Tuloksellisuutta arvioitaessa haasteena on myös osoittaa toipumisen johtuvan juuri päihdehoidosta. Erilaisten päihdehoidoissa käytettävien menetelmien vaikuttavuudessa ei ole todettu olevan suuria eroja. Tärkeintä on, että asiakkaan yksilölliset tarpeet otetaan huomioon ja päihdehoito on strukturoitua ja terapeutista. Vaikeiden päihdeongelmien kohdalla on harvinaista, että toipumiseen riittäisi yksi päihdehoitajakso. Usein hoitajaksoja tarvitaan useita ja itse toipumisprosessi kestää vuosia ja jopa loppuelämän. Myös epäonnistumiset kuuluvat toipumisprosessiin. (Lahtinen-Antonakis 2009: 11-16.)

3.2.2 Päihdekuntoutus vankilassa

Rikosseuraamuslaitoksen päihdestrategiassa vankilassa tehtävä päihdetyö on jaettu kolmeen osaan: päihdehoitoon, päihdekuntoutukseen ja päihdevalvontaan. Päihdehoidolla tarkoitetaan muun muassa terveydenhuollon toteuttamia vieroitus- ja katkaisuhoidoja. Päihdevalvonnalla tarkoitetaan päihteettömyyden valvontaa ja tarkastustoimintaa. Päihdekuntoutus pitää sisällään yksilötyötä erityishenkilöstön kanssa ja erilaista ryhmä- ja ohjelmatoimintaa. Yksi päihdetyön tavoitteista on turvata päihdeongelmalliselle vangille kuntoutusjatkumo vankeudesta vapauteen. (Rikosseuraamuslaitos.)

Tourunen (2000) huomasi tutkimuksessaan vankilan päihdekuntoutusosastosta siellä nousevan esiin samoja teemoja kuin päihdehuollossa yleensäkin. Sekä vankilassa, että muualla yhteiskunnassa on keskusteltu päihdekuntoutuksen kannattavuudesta, resursseista, oikeista hoitomenetelmistä ja kontrollin ja tuen suhteesta. Tourunen esittelee vankilassa toteutettavan

päihdekuntoutuksen kaksi saareketta: vankilan perinteisiin rakenteisiin sopivan mallin, jossa päihdekuntoutus eristetään pienenä osa-alueena muusta vankilan toiminnasta ja muodollisia rakenteita rikkovan mallin, jossa päihdekuntoutus nähdään esimerkiksi kokonaisen päihdeettömän osaston jokapäiväisenä ja kaikkien henkilökuntaryhmien yhdessä toteuttamana toimintana. Vankilaympäristössä on haastavaa, muttei mahdotonta, luoda edellytyksiä päihdekuntoutukselle. Vankien näkökulmasta vankila ei ole helppo paikka aloittaa kuntoutumista, sillä se vaatii luopumista perinteisestä vangin roolista ja uuden, kuntoutujan, roolin ottamista, mikä saattaa herättää ristiriitoja vankiyhteisössä. (Tourunen 2000: 233-243.)

3.2.3 Terapeuttinen avokuntoutus A-klinikalla

Suomen ensimmäiset A-klinikat perustettiin vuodenvaihteessa 1953-1954 Helsinkiin ja Vaasaan. Kokeilun tuloksien seurauksena vuonna 1955 perustettiin klinikoiden toiminnasta vastaamaan A-klinikkasäätiö. A-klinikkasäätiön toiminta laajeni ja vakiintui nopeasti ja se saavutti merkittävän roolin Suomen päihdepalvelujen tarjoajana. Vuoden 1975 lakimuutos mahdollisti päihdepalvelujen kunnallistamisen ja osa A-klinikoista siirtyi säätiöltä kunnallisiksi. Nykyään suurin osa maan seitsemästäkymmenestä A-klinikasta on kuntien ylläpitämiä. A-klinikkasäätiö ylläpitää viittätoista toimipistettä ja tekee tiivistä yhteistyötä kuntien kanssa. Lisäksi se tekee päihdetyön kehittämis- ja tutkimustyötä. (Ahonen 2005: 11, 158-172.)

Alunperin A-klinikoilla keskityttiin alkoholin aiheuttamiin haittoihin ja ongelmiin, mutta kehityvänä ja yhteiskunnan vaatimuksiin vastaamaan pyrkivänä organisaationa A-klinikkasäätiössä reagoitiin lääke- ja huumeongelmien kasvuun alkoholiongelman rinnalla. Helsingin Herttoniemeen vuonna 1990 perustetun Kettutien A-poliklinikan toiminnassa panostettiin erityisesti monipäihteisyyteen. Sen toimintaan lisättiin muun muassa pitkäaikaiset lääkehoitokontaktit ja päihdetestaukset, ja sen asiakaskunnaksi muodostui huume- ja lääkeriippuvaisten joukko. (Ahonen 2005: 324-330.)

A-klinikoiden lisäksi A-klinikkatoimeen kuuluu muun muassa nuorisoasemat ja katkaisuhoidoasemat. Hoitomenetelminä käytössä on muun muassa yksilö-, ryhmä-, pari- ja perheterapiat ja huume- ja lääkevieroitus. Terapiakeskusteluissa kartoitetaan aluksi asiakkaan elämäntilannetta ja hoidon tarvetta. Tämän jälkeen hoito muotoutuu yksilöllisesti ja tilannekohtaisesti. Tärkeintä on asiakkaan oma motivaatio muuttaa käyttäytymistään ja edesauttaa muutosprosessia. Yksi A-klinikkatoimen arvoista on vapaaehtoisuus eli luotetaan asiakkaan oman arvioon hoidon tarpeestaan eikä ketään pääsääntöisesti pakoteta hoitoon. Työn tavoitteina on asiakkaan omat tavoitteet ja lähtökohtana asiakkaan omat voimavarat ja kyky auttaa itseään. Työntekijän tehtävänä on auttaa asiakasta tämän ehdoilla. Hoitoon hakeutumisen kynnys pyritään pitämään matalana. (A-klinikkasäätiö.)

3.2.4 Vertaistuen merkitys päihdekuntoutuksessa

Yleisen näkemyksen mukaan vertaistuen merkitys kuntoutumisessa on korvaamaton. Vertaistuki voi tarjota kuntoutujalle sellaisia samaistumismahdollisuuksia, mihin ammattityö ei kykene. Asiaa voidaan lähestyä tarkastelemalla marginaalisuutta. Marginaalisuus on erilaisuutta vallitsevaan nähden, se on ruumiillinen tai symbolinen paikka, jossa ihminen on. Marginaalisuutta voi olla esimerkiksi eläminen vankilassa tai eläminen päihdeongelmaisena tai -kuntoutujana. Tiettyyn marginaaliin kuulumisen mahdollistaa siihen liittyvän tietämisen ja keskinäisten kokemusten jakamisen. Samassa tilanteessa olleen ja samoja asioita kokeneen uskotaan tietävän mistä puhuu ja ymmärtävän samoja tunnetiloja, jolloin myös neuvojen vastaanottaminen häneltä on helpompaa kuin ammattityöntekijältä. Samaistumisen mahdollisuus luo myös uskoa omiin mahdollisuuksiin selviytyä ja muuttaa elämäänsä. Vertaistuen avulla päihdekuntoutuja voi löytää uusia ongelmanratkaisu- ja selviytymiskeinoja ja se voi vahvistaa hoitomotiivatiota ja itsetuntoa. (Granfelt 2007: 112-116.)

Kansainvälisestikin tunnettuja vertaistuen muotoja päihdekuntoutuksessa ovat Nimettömät Alkoholistit eli AA (Alcoholics Anonymous) ja Nimettömät Narkomaanit eli NA (Narcotics Anonymous). Nämä oma-apuryhmät ovat avoimia kaikille, joilla on ongelmia alkoholin tai huumeiden kanssa ja halu lopettaa niiden käyttö. AA-liike syntyi Yhdysvalloissa vuonna 1935 ja ryhmien pääpaino on alkoholiriippuvuudesta toipumisessa. Vuonna 1953 AA:sta eriytyi oma huumeongelmaisten joukko, jotka perustivat NA-ryhmän. Toisin kuin AA:ssa, NA:ssa ei ole olennaista jonkin tietyn aineen aiheuttama riippuvuus, vaan addiktiosairaus. Molemmat ryhmät ovat levinneet maailmanlaajuisesti ja noudattavat samaa 12 askeleen ja 12 perinteen ideologiaa. (Kotovirta 2009: 16-20; Nimettömät Alkoholistit.)

Vertaistuki voi täyttää päihteiden käytön lopettamisen ja siihen liittyvän elämäntavan jälkeistä tyhjiötä. Kotovirran (2009) tutkimuksessa NA osoittautui merkittäväksi tekijäksi raittiudelle. Hän korostaa NA:n roolia virallisen hoitojärjestelmän ohessa ja sen jatkumona, jolloin sekä siitä että muusta hoidosta saadut toipumistulokset ovat parhaita. Vertaisryhmissä paitsi avun vastaanottaminen myös sen antaminen on olennaista ja toisten auttaminen voi lisätä ihmisen riittävyden ja sosiaalisen kyvykkyyden tunnetta. Vertaisryhmät ovat päihdekuntoutujalle myös paikka solmia uusia, päihdeettömyyttä tukevia, ihmissuhteita korvaamaan käytön lopettamisen myötä katkenneita suhteita. Päihdekuntoutujien ei odoteta omaksuvan täysin AA- ja NA-ryhmien 12 askeleen ja periaatteen filosofiaa, vaan jokainen voi omassa toipumisprosessissaan hyödyntää niitä itselleen sopivalla tavalla. Tärkeintä on halu lopettaa päihteiden käyttö. Ryhmissä korostetaan oman itsen ja sen ulkopuolelta, kuten ryhmän, kummin tai korkeamman voiman, vaikutusta toipumisessa. Vertaistuki päihdekuntoutusmuotona ei tietenkään sovi kaikille, muttei voida eritellä jotakin tiettyä ryhmää esimerkiksi iän tai taustan perusteella, jolle se ei sopisi. (Kotovirta 2009: 168-176.)

3.3 Asumisen tuki

Tuetun asumisen käsite ei ole yksiselitteinen, sillä tuettua asumista on olemassa intensiivisyydeltään hyvinkin eritasoisia. Se voi olla tietyille asiakasryhmälle suunnattu ja suunniteltu asumismuoto tai yhteisö ja se voi myös olla tavallista vuokra-asumista, johon sisällytetään yksilöllinen tukiohjelma. (Granfelt 2003: 30.)

3.3.1 Vankilasta tuettuun asumiseen

Kaurala ja Kylämarttila toteavat raportissaan (2010: 31-33), että vapautuvat vangit tarvitsevat usein tuettua asumista. Useilla heistä on taustallaan asunnottomuutta, häätöjä ja vuokravalkaa, mikä kertoo asumiseen liittyvistä ongelmista. Tuettuun asumismuotoon pääseminen edellyttää yleensä kuntoutusta. Kuntoutus voi olla esimerkiksi siviilissä käytävä laitostuntoutus tai vankeusaikana kuntouttavaan toimintaan osallistuminen. Tuettuun asumiseen kuuluu suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus. Se on tarkoitettu välivaiheeksi ennen itsenäistä asumista ja sen tavoitteena on vahvistaa asiakkaan kykyä vastuullisuuteen ja osallisuutta omassa elämässään ja yhteiskunnassa. Empowerment-ajatuksen mukaan tuettu asuminen toimii parhaiten, kun asiakasnäkökulma otetaan huomioon niin, että asiakkaalla on mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä omaan asumiseensa liittyen. Näin asiakkaat sitoutuvat omaan kuntoutumiseensa. (Granfelt 2003: 35-36.)

Vapautumisvaiheessa vankien on opittava uuteen arkeen siviilissä, jolloin asunnon lisäksi tärkeää on myös muu toiminta, kuten työ, vapaa-aika ja vankilassa alkaneen kuntoutuksen jatkuminen siviilissä, jotka kaikki liittyvät asumisen sujumiseen. Vapautuvilla vangeilla on usein negatiivisia mielikuvia ja ennakkoluuloja tuetusta asumisesta eivätkä he aina ymmärrä tarvitsevänsä sitä. Siksi jo vankilasta alkanut yhteistyö siviiliin on tärkeää, jotta vapautuminen sujuisi mahdollisimman hallitusti ja vanki motivoituisi tuettuun asumismuotoon sitä tarvitseensa. (Granfelt 2007b: 9-13.)

Granfeltin (2003) mukaan vankien usein negatiivinen suhtautuminen tuettuun asumiseen liittyy soluasumiseen, ei niinkään itse tukeen. Päihdekuntoutujalle ajatus asunnon jakamisesta tuntemattoman ihmisen kanssa on jopa vastenmielinen ja siihen liittyy pelko siitä, että jos asuintoveri ei ole vakavissaan päihitteettömydessään tai retkahtaa, riski omaan retkahtamiseen kasvaa huomattavasti. Parhaimmillaan tuetun asumisen yhteisössä asuvat asiakkaat saavat tukea toisiltaan, mutta tämä edellyttää heidän omaavan samankaltaisen ajatusmallin päihderiippuvuudesta ja siitä toipumisesta. (Granfelt 2003: 34-35.)

Tuetussa asumismuodossa yhdistyy tuki ja kontrolli. Asiakkaalta edellytetään päihteettömyyttä ja sen toteutumista valvotaan, mikä asiakkaan on hyväksyttävä. Tavoitteena on, että ulkoinen kontrolli ajan kuluessa vahvistaa asiakkaan sisäistä kontrollia. Samalla asiakas saa työntekijältä tukea päihteettömyyteen ja myös muilla elämän osa-alueilla. (Granfelt 2003: 35.)

3.3.2 Esimerkkejä tuetusta asumisesta Helsingissä

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Roihuvuoren tukiasunnoissa on 22 paikkaa päihdekuntoutujille. Tukiasunnoissa työntekijät tukevat asiakkaita arjessa, asumistaitojen opettelussa ja myös yksilöllisten tarpeiden mukaan esimerkiksi kouluttautumisessa ja työllistymisessä. (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.)

Erityisesti vapautuville ja vapautuneille vangeille tuettua asumista tarjoaa Kriminaalihuollon tukisäätiö, jonka asumispalveluihin kuuluu päihteettömät soluasunnot säätiön toimitalossa ja itsenäiset tukiasunnot eri puolilla pääkaupunkiseutua. Jokaiselle asiakkaalle laaditaan tuetun asumisen suunnitelma, ja tavoitteena on muodostaa hallittu ja vaiheittainen polku vankilasta vapauteen ja tuetun asumisen kautta omaan asuntoon. Asumiseen liittyy yksilöllistä tukea asumisohjaajan kanssa. Työskentelyn tavoitteena on paitsi asumisen sujuminen ja itsenäistymisen tukeminen, myös asiakkaan elämänhallinnan paraneminen ja rikoksettoman ja päihteettömän elämäntavan oppiminen. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2011.)

3.4 Työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde

Työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutussuhde on merkittävä asia yhteistyössä, joka tähtää muutokseen. Sen voidaan sanoa olevan samanaikaisesti työn lähtökohta, interventio ja tulos. Sen kantavia elementtejä ovat luottamus, vastavuoroisuus, liittoutuminen ja pysyvyys. Rikosseuraamusalalla rangaistus luo tietyt raamit työntekijän ja asiakkaan suhteelle: asiakassuhde ei ole täysin vapaaehtoinen, mutta siinä on velvoittavan ulottuvuuden lisäksi mahdollistava ulottuvuus. Järvinen (2009) tutki työntekijä-asiakassuhdetta kriminaalihuollossa ja tutkimuksensa perusteella toteaa suhteen dialogisuuden ja luottamuksen liittyvän asiakkaan elämässä tapahtuviin muutoksiin. Vuorovaikutussuhteen, johon liittyy sekä kokonaisvaltainen tuki että tuki yksittäisissä käytännön asioissa, on todettu olevan vahva muutoksen väline etenkin naisten ja huumeiden käyttäjien kanssa tehtävässä työssä. Päihde- ja terapiatyössä työskentelysuhteen laadun ja työntekijän vuorovaikutustaitojen on jopa todettu vaikuttavan hoidon tuloksiin enemmän kuin työntekijän käyttämä menetelmä. Olennaista on yksilöllinen asiakastyö, työntekijän suhtautumis- ja ajattelutapa ja asiakkaan koko sosiaalisen kontekstin huomiointi. Dialogisessa vuorovaikutussuhteessa asiakkaalla on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin ja ottaa vastuuta omasta elämästään. Dialogisuuteen kuuluu se, että työntekijä

ja asiakas tuovat keskusteluihin omat äänensä, ja auttamisessa pyritään löytämään erilaisia näkökulmia pelkän asiakkaan ymmärtämisen sijaan. (Lahtinen-Antonakis 2009: 14-15; Järvinen 2007: 141-146.)

4 Kuntouttava vankityö -ohjelma

Kuntouttava vankityö eli Kuva on Rikosseuraamuslaitoksen ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston yhteistyössä toteuttama ohjelma, joka on suunnattu helsinkiläisille miespuolisille vangeille. Päästäkseen Kuva-ohjelmaan vankien on oltava valmiit sitoutumaan päihteettömyyteen ja rikoksettomuuteen, ja heillä tulee olla mahdollisuus kuntoutua työelämään. Kuvan toiminnassa painotetaan erityisesti työhönkuntoutusta, päihdekuntoutusta ja tuettua asumista. Toimintaan kuuluu myös taloudellisten asioiden ja velkojen selvittely yhteistyössä Helsingin kaupungin velkaneuvonnan ja ulosottotoimen kanssa sekä vertaistukitoiminta yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa. Kuntouttava vankityö aloitettiin projektina vuonna 1999 ja toiminta vakinaistettiin vuonna 2001, jolloin siitä tuli ohjelma. Kuva on toiminut yhtäjaksoisesti siitä lähtien. Aluksi ohjelma toimi Helsingin avovankilan Vantaan osastosta käsin, mutta osaston lakkauttamisen jälkeen 1.4.2009 Kuvan vangit siirtyivät Helsingin avovankilan Suomenlinnan osastolle. Nykyään Kuva toimii Suomenlinnan vankilasta käsin. (Kuntouttava vankityö vuonna 2009.)

Työhönkuntoutus järjestetään Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa ja se alkaa perehdytystyöllä, joka on muutaman viikon mittainen jakso Helsingin kaupungin ulkotyökohteissa. Tämän jälkeen Kuvan osallistujat siirtyvät varsinaiselle työmaalle, jossa työ on pääasiassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden entisöintiä ja kunnostustyötä. Päihdekuntoutusta järjestetään A-klinikalla terapeuttisena avokuntoutuksena ja sen lisäksi osallistujilla on mahdollisuus käydä AA- ja NA-ryhmissä ja Kriminaalihuollon tukisäätiön vertaistuki Rediksessä. Vapautumisvaiheessa sosiaaliviraston asumisen tuessa (Astu) huolehditaan asumispalvelujen järjestämisestä tai varmistamisesta. Kuvan osallistujia varten on varattu oma solutuskiasunto. Vapautumisen jälkeen tavoitteena on, että työhönkuntoutus ja päihdekuntoutus jatkuvat ennallaan ja näin luovat jatkumon vankeusajasta vapauteen. Työsopimusta Kuvan töissä voidaan jatkaa vähintään puolen vuoden ajan vapautumisen jälkeen. Tavoitteena on, että vangit tottuvat säännölliseen työntekoon ja elämänrytmiin. (Rikosseuraamuslaitos.)

4.1 Kuva-ohjelman rooli rikosseuraamusalan kuntouttavassa toiminnassa

Rikosseuraamusalalla järjestetään hyvin monimuotoista sosiaalista kuntoutusta. Suuri osa rikosseuraamusalalla järjestettävästä kuntoutuksesta on niin sanottua ohjelmatoimintaa. Ohjelmatoiminnassa on kyse strukturoidusta toimintamuodosta, jossa eri ohjelmilla pyritään vai-

kuttamaan tiettyihin ongelmiin. Niin vankeinhoidossa kuin yhdyskuntaseuraamuksissakin on käytössä erilaisia akkreditoituja motivointi-, yleis-, päihdekuntoutus- ja rikosperusteisia ohjelmia. Suuri osa ohjelmista on kognitiivis-behavioraalisia eli ne perustuvat uusien käyttäytymismallien opetteluun ja niiden tavoitteena on pysyvät käyttäytymismuutokset. (Knuuti & Vogt-Airaksinen 2010: 4-7.)

Näiden käsikirjoihin pohjautuvien ohjelmien lisäksi vankeinhoidossa järjestetään myös muunlaista sosiaalista kuntoutusta, joissa yhteen ongelmaan ja siihen liittyvän muutoksen keskittymisen sijasta toiminnan tavoitteena on laajemmin vangin elämänhallinnan lisääminen ja vapautteen valmentaminen. Tällaisia kuntoutusmuotoja ovat esimerkiksi Kuva-ohjelma ja Keravan vankilassa toteutettava Wop-kuntoutus. Wop on suunnattu alle 30-vuotiaille miesvankeille, jotka sijoitetaan vankilassa omalle päihdeettömälle osastolleen. Wop:n toiminnassa painottuu verkostotyö, tulevaisuuden suunnittelu, päihdetyö, työ- ja koulutustoiminta ja talous- ja velkaneuvonta. Sen tavoitteena kuntoutusjatkumon luominen vankilasta vapautteen ja erityispiirteenä työntekijät, jotka jatkavat vangin kanssa työskentelyä tämän vapautumisen jälkeenkin. (Rikosseuraamuslaitos.)

Erialaisten kuntoutusohjelmien lisäksi vankiloissa tehtävään kuntouttavaan työhön sisältyy erityishenkilöstön toteuttamaa yksilötyötä ja sosiaalityötä vankien kanssa, työtoimintaa ja erilaisia koulutustoimintoja kuten valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta, ammatillista koulutusta, perus- ja lukio-opintoja. (Rikosseuraamuslaitos.)

Kuntouttava vankityö -ohjelma luo ainutlaatuisen jatkumon vankilasta vapautteen siinä mielessä, että vangin vapautuessa hän jatkaa samassa työpaikassa ja päihdekuntoutuksessa kuin vankeusaikana. Ainoastaan asuinpaikka vaihtuu ja kontrolli vähenee. Päihdekuntoutusta A-klinikalla ja vertaisryhmissä on mahdollista jatkaa niin kauan kuin kuntoutuja kokee sen tarpeelliseksi. Vapautteen suuntaavan toimintamallinsa takia Kuva-ohjelma sopii hyvin myös valvotun koevapauden sisällöksi.

4.2 Helsingin sosiaaliviraston hanke Kuntouttava vankityö -ohjelman arvioimiseksi

Opinnäytetyöni liittyy Helsingin kaupungin sosiaaliviraston hankkeeseen, jonka tarkoituksena on arvioida Kuvan koko prosessia markkinointivaiheesta lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin tuloksiin. Kuvan arviointi jakaantuu seuraaviin osioihin: Kuvan markkinointi, johon kuuluu muun muassa tiedotteet ja infotilaisuudet, tuki päihdeettömyyteen, asumisen järjestäminen ja tukeminen, työelämään ja koulutukseen tukeminen, johon kuuluu työhön kuntoutuksen perehtymisjakso, vankityö ja palkkatuettu työ, sekä sosiaalinen ja taloudellinen tuki ja taloudellisen tilanteen selvittely. Lyhyen aikavälin tuloksiksi voidaan katsoa kiinnittyminen Kuva-ohjelmaan ja päihdehoitoon, vastuun ottaminen oman päihdeongelman hoidosta, motivoitu-

minen terveisiin elämäntapoihin ja omien asioiden hoitoon. Keskipitkän aikavälin tuloksiksi puolestaan katsotaan Kuva-ohjelmassa jatkaminen vapautumisen jälkeen, rikoksettomana ja päihdehoidon piirissä pysyminen, positiivisen sosiaalisen verkoston ylläpitäminen, asumistaitojen paraneminen ja työssä käynnin säännöllisyys. Pitkän aikavälin tuloksiksi katsotaan rikokse- ton ja päihdeetön elämäntapa ja vastuun ottaminen omasta elämästä. Arviointi toteutetaan useissa osioissa käyttäen sekä laadullisia että tilastollisia menetelmiä ja huomioimalla sekä asiakas- että työntekijänäkökulmat. Minun osuuteni Kuvan arvioinnissa on ollut selvittää asia- kasnäkökulmaa Kuvan toimivuuteen.

5 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

5.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää asiakkaan näkökulma Kuvan toimivuuteen ja omas- sa elämässä ja elämänhallinnassa tapahtuneisiin muutoksiin sekä asiakkaan oma arvio Kuvan merkityksestä. Tavoitteena oli arvioida erityisesti kolmea Kuvan sosiaalityön osa-aluetta: työ- hönkuntoutus, päihdekuntoutus ja asumisen tuki. Tavoitteena oli selvittää mikä Kuntouttava vankityö -ohjelmassa on ollut asiakkaiden mielestä hyödyllistä, mikä on auttanut heitä päih- teettömässä ja rikoksettomassa elämässä ja mikä on auttanut heitä parantamaan elämänhal- lintaansa ja ottamaan vastuuta omasta elämästään ja toiminnastaan. Tavoitteena oli selvittää Kuva-ohjelman merkitystä kokonaisuutena asiakkaiden elämässä ja mitä siinä voitaisiin kehit- tää ja parantaa. Tutkimuskysymykseni ovat: Mitä hyvää ja mitä kehitettävää Kuva-ohjelmassa on asiakkaiden mielestä, mikä on Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä ja miten asi- akkaiden elämä on muuttunut Kuva-ohjelman jälkeen.

5.2 Aineiston keruu

Opinnäytetyötä varten tein yhteensä 13 haastattelua Kuva-ohjelmaan osallistuneista vangeis- ta, jotka ovat vapautuneet yli kaksi vuotta sitten. Haastattelut tein yksittäin teemahaastatte- luina ja haastattelujen kestot vaihtelevat noin 25:stä minuutista noin tunti 20 minuuttiin. Suurimman osan haastatteluista toteutin Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa Hakanie- messä, jossa olin haastattelujen teko aikaan työharjoittelussa. Yhdyskuntaseuraamustois- toissa oli mahdollista varata haastatteluja varten rauhallinen tila, jossa myös turvallisuus- seikat oli otettu huomioon ja sen keskeisen sijainnin ansiosta haastateltavien oli helppo saa- pua paikalle. Neljä haastattelua toteutin suljetussa vankilassa. Nauhoitin haastattelut saneli- melle.

Haastateltavat arvottiin joukosta, jossa olivat kaikki Kuva-ohjelmaan osallistuneet asiakkaat, joiden vapautumisesta oli arvontahetkellä kulunut yli kaksi vuotta aikaa. Tämän lisäksi arvot-

tiin myös varalista siltä varalta, että joku arvotuista kieltäytyy tai häntä ei tavoiteta. Ainoastaan kuolleet karsittiin arvontalistasta. Arvonnin suoritti Helsingin sosiaaliviraston arviointi- ja kehittämissyksikön kehittämiskonsultti. Ensimmäinen yhteydenotto haastateltaviin tapahtui Helsingin sosiaaliviraston johtavan sosiaalityöntekijän kautta. Hän laitto haastatteluun arvoituille asiakkaille kirjeen (liite 1), jossa kerrotaan lyhyesti haastattelun tarkoituksesta, vastauslomakkeen (liite 2) ja palautuskuoren. Palautuskuoressa vastaukset tulivat suoraan minulle Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistoon. Osa kirjeen saajista ilmoitti suostumuksestaan myös kyseiselle johtavalle sosiaalityöntekijälle, joka sen jälkeen välitti kyseisen henkilön yhteydetiedot minulle, jotta voim sopia haastatteluajan.

Alun perin suunnitelmanani oli haastatella kahdeksaa sellaista asiakasta, jotka olivat jatkaneet Kuvassa yli kolme kuukautta vapautumisensa jälkeen (ryhmä 1), neljää sellaista asiakasta, jotka olivat keskeyttäneet ohjelman alle kolme kuukautta vapautumisensa jälkeen (ryhmä 2) ja neljää sellaista asiakasta, jotka olivat keskeyttäneet ohjelman jo vankeusaikana (ryhmä 3). Yhteensä suunnitelmana oli siis tehdä 16 haastattelua.

Ryhmän 1 osalta seitsemän arvotuista suostui haastatteluun ja kahdeksas haastateltava otettiin toiselta varasijalta, koska ensimmäisellä varasijalla ollut kieltäytyi. Yksi haastateltava oli haastatteluhetkellä vankilassa, joten haastattelu toteutettiin siellä. Ryhmästä kaikki yhtä lukuun ottamatta saapuivat haastatteluun ensimmäisellä sovitulla ajalla, yksi perui tai jätti saapumatta kolme kertaa, mutta saapui neljännellä sovitulla ajalla.

Ryhmä 2 osoittautui kaikista haasteellisemmaksi ryhmäksi saada mukaan tutkimukseen. Heistä kaksi arvotuista suostui haastatteluun, mutta vain toinen saapui ajallaan paikalle ja toista en lukuisista yrityksistä huolimatta enää tavoittanut. Kahta muuta arvottua ei tavoitettu. Yksittellen Helsingin sosiaaliviraston johtavan sosiaalityöntekijän kanssa käytyämme koko varalistan ja lopulta myös varalistan ulkopuolelta ryhmään 2 kuuluvat osallistujat tuloksetta läpi oli todettava, että otos ryhmän 2 osalta jäi vajaaksi.

Ryhmästä 3 kaksi arvotuista kieltäytyi heti. Kaksi muuta suostuivat, mutta toinen heistä soitti ja perui osallistumisensa haastattelupäivänä. Varalistalta nousseista kahden kanssa sovin kolme kertaa haastatteluajan, mutta molemmat jättivät uudestaan ja uudestaan saapumatta, jonka jälkeen toinen ilmoitti tekstiviestillä, ettei haluakaan osallistua ja toista en enää yrittänyt tavoitella. Lopulta sain kuitenkin ryhmän 3 haastateltavat kasaan. He olivat kaikki haastatteluhetkellä suorittamassa ehdotonta vankeusrangaistusta.

Aineistoa käsitellessäni päädyin yhdistämään ryhmät 2 ja 3 ryhmä B:ksi ja ryhmä 1:stä käyttäen nimeä ryhmä A. Olen kuitenkin pyrkinyt käsittelemään aineistoa mahdollisimman paljon ilman

ryhmäjako, mutta etenkin Kuva-ohjelman jälkeistä aikaa tarkastellessa ryhmäjako on hyödyllinen.

Käytin kaikissa haastatteluissa samaa teemahaastattelurunkoa (liite 4). Lähdin liikkeelle siitä, mistä haastateltavat olivat saaneet tietää Kuva-ohjelmasta ja miksi he olivat päättäneet haakea siihen. Kysyin myös heidän vankikertaisuuttaan ja ikäänsä tuolloin sekä sitä, kävivätkö Kuvan vetäjät haastattelemassa heitä ennen ohjelmaan valikoitumista. Alkukysymysten jälkeen kävin haastateltavien kanssa läpi aihe kerrallaan työhön, päihdekuntoutukseen ja asumiseen liittyvät kysymykset. Useimmiten aloitin työ-teemalla, koska ajattelin sen olevan aihe, josta puhuminen on haastateltaville helpointa. Sitten siirryin päihdeiden käyttöön ja päihdekuntoutukseen liittyviin kysymyksiin ja sitten asumiseen. Jokaisen teeman kohdalla keskustelimme haastateltavan tilanteesta ennen ohjelmaan osallistumista, Kuvan toiminnoista asiaan liittyen, tilanteesta vapautumisen jälkeen ja haastatteluhetkellä. Osa haastateltavista alkoi itse puhua jostain teemasta, ja silloin jatkoin itse samasta aiheesta ja kävin haastattelurunkoa eri järjestyksessä läpi. Näiden kolmen aihealueen läpikäymisen jälkeen kysyin Kuva-ohjelman merkityksestä haastateltavien elämässä ja ohjelman hyviä ja kehitettäviä puolia. Kysyin myös mahdollisista hankaluuksista ja niiden voittamisesta sekä elämässä tapahtuneista muutoksista eri osa-alueilla.

Osa haastateltavista vastasi kysymyksiin laveasti ja yksityiskohtaisesti kertoen. Osa vastaili suppeammin, jolloin jouduin kysymään enemmän tarkentavia kysymyksiä. Välillä keskustelut ajautuivat asian viereen, jolloin ohjasin keskustelun takaisin aiheeseen. Suljetuissa vankiloissa tehdyissä haastatteluissa oli selvästi erilainen tunnelma kuin muissa haastatteluissa. Haastateltavilla oli mielessään enemmän ajankohtaisia asioita kuin mihin minun kysymykseni liittyvät ja he purkivat turhautuneisuuttaan vankilan hitaaseen ja jähmeään toimintaan. Heidän oli vaikeampi keskittyä pohtimaan mennyttä, sillä heillä oli paljon mietittävää nykyisessä vankeustuomiossaan, lähestyvässä vapautumisessa ja päihdeongelman kanssa selviytymisessä. Pariin otteeseen haastateltavat välttivät kysymykseen vastaamista ja tällöin siirryin seuraavaan kohtaan. Yksi heistä ei esimerkiksi halunnut puhua menneestä päihdeiden käytöstään. Välillä taas huomasin kysyvänä kysymyksiä, joilla ei varsinaisesti opinnäytetyöni kannalta ollut merkitystä, mutta ehkä haastattelussa syntyvän vuorovaikutussuhteen tai haastateltavan sen hetkisen elämäntilanteen kannalta kylläkin.

5.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on tyypillinen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. Aluksi käydään aineisto huolellisesti läpi ja päätetään, mitä tutkitaan. Tutkimuksen kannalta kiinnostavat asiat poimitaan erilleen muusta aineistosta ja sen jälkeen ne luokitellaan, teemoitellaan ja tyypitellään. Lo-

puksi kirjoitetaan yhteenveto. Kun aineistosta on määritelty ja eritelty luokkia aihealueiden mukaan, teemoitellaan ne eli tarkastellaan, mitä mistäkin aihealueesta sanotaan. Tyypittelyvaiheessa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja muodostetaan niiden pohjalta yleistyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 91-113.)

Keräsin aineistoni haastattelemalla. Litteroin nauhoitetut haastattelut sanasta sanaan hieman karsien turhia täytesanoja. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä noin 254 sivua. Tämän jälkeen kävin jokaisen litteroidun haastattelun läpi ja poimin niistä pätkiä teemahaastattelurungon teemojen alle. Tässä vaiheessa otin vielä sitaatteja melko runsaalla kädellä, jottei mitään huomionarvoista jäisi käyttämättä. Pääteemoiksi muodostui: haastateltavien taustat ja ohjelmaan hakeutuminen, työhönkuntoutus, päihdekuntoutus, asumisen tuki ja Kuva-ohjelman merkitys. Näiden alle muodostui luokkia kunkin osa-alueen sisällöstä, esimerkiksi päihdekuntoutuksen alle muodostui luokat: Kuvan tuki päihdeettömyyteen, päihdekuntoutus A-klinikalla, vertaistuki NA:ssa, AA:ssa ja Rediksessä, kehittämisehdotukset Kuva-ohjelman päihdekuntoutukseen, ohjelman merkitys haastateltavien päihdekäyttäytymisessä, päihdekuntoutus vapautumisen jälkeen ja suhde päihteisiin haastatteluhetkellä. Näiden luokkien alta lähdin etsimään samankaltaisuuksia, joiden perusteella ryhmittelin sitaatteja ja kirjoitin yleistyksiä. Esimerkiksi päihdeettömyyteen tukevinä asioina aineistosta nousi muun muassa työntekijöiden ja muiden Kuvan vankien sosiaalinen tuki.

5.4 Tutkimuksen luotettavuudesta

Arpomalla haastateltavat oli pyrkimyksenä saada tutkimukseen koko Kuva-ohjelmaan osallistuneiden joukosta mahdollisimman edustava otos riippumatta heidän nykyisestä elämäntilanteestaan. Kuitenkin on oletettavaa, että kaikista syrjäytyneimmät eivät vastanneet haastattelukutsuun.

Haastatteluissa pistin merkille, että haastateltavat eivät halunneet sanoa ohjelmasta mitään negatiivista. Arvelin, että tämä saattoi osittain johtua jonkinlaisesta lojaaliudesta Kuvan työntekijöitä kohtaan. Moni haastateltavista kertoi kuitenkin rehellisen oloisesti omasta päihdeiden käytöstään ennen ja nykyhetkellä. Minulle tuli tunne, että menneitä asioita heillä ei ollut tarvetta kaunistella, mutta nykytilanteeseen liittyvä mahdollinen päihdeiden käyttö oli joillekin asia, jota he eivät ehkä kehdanneet tai osanneet täysin myöntää haastattelussa.

5.5 Eettiset kysymykset

Tutkimukseen haettiin tutkimuslupaa Helsingin kaupungin sosiaalivirastolta ja Rikosseuraamuslaitokselta. Rikosseuraamuslaitoksen lupaa tarvittiin niiltä osin, kun haastateltavat olivat vankilassa haastatteluhetkellä.

Luonnollisesti minua sitoo vaitiolovelvollisuus mitä tulee haastateltaviin ja heidän kertomaansa. Tutkimus tarjosi haastateltaville mahdollisuuden kertoa mielipiteensä ja auttaa näin ohjelman kehittämisessä, mikä tulee jatkossa hyödyttämään tulevia Kuvaan osallistujia. Tutkitaville kerrottiin tutkimuksen tarkoitus ja se, miten häntä koskevia tietoja käytetään. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista eikä se vahingoita tutkittavia tai heidän läheisiään. Ennen haastattelun aloittamista annoin haastateltavalle allekirjoitettavaksi haastattelusopimuksen (liite 3), josta käy ilmi aineiston käyttötarkoitus, tietoa sen säilyttämisestä ja hävittämisestä, osallistumisen vapaaehtoisuus sekä se, että osallistuminen ei vaikuta minkään palvelun saantiin. Tein haastateltaville selväksi, ettei haastattelumateriaalista käy ilmi haastateltavan henkilöllisyys eivätkä yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Kerroin haastateltaville nauhoittavani haastattelut ja nauhuri oli heidän nähtävillään koko haastattelun ajan. Haastateltavilla oli missä tahansa vaiheessa mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen tai vastaamasta johonkin esittämäni kysymykseen. Vaikka minulla on tiedossa haastateltavien nimet, käytin aineiston käsittelyssä koodinumeroita.

Haastatteluissa korostin luottamuksellisuutta puhuttujen asioiden suhteen. Jotkut haastateltavat esimerkiksi epäröivät kertoa tekevänsä tai tehneensä pimeitä töitä, jolloin kerroin, että olin kiinnostunut asiasta ainoastaan tutkimukseeni liittyen.

6 Tutkimustulokset

6.1 Taustatietoa haastateltavista

Haastattelin 13 Kuva-ohjelmaan osallistunutta asiakasta, joiden vapautumisesta oli haastatteluhetkellä kulunut yli kaksi vuotta. lähtään haastateltavat olivat Kuvaan osallistuessaan noin 29-47 -vuotiaita (haastatteluhetkellä 38-52). Kuva-ohjelmaan osallistuessaan he olivat vankilassa keskimäärin seitsemättä kertaa. Ensikertalaisia joukossa oli kaksi ja yli kymmenettä kertaa vankilassa olevia neljä tai viisi. Kaikki haastateltavat eivät muistaneet tarkalleen kertalausuttaan.

B12: ”Sillon oli vissiin yhessä kerta vai kymmenes.”

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi haastateltavien työkokemusta, päihteiden käyttöä, päihdekuntoutusta ja asumistilannetta ennen Kuva-ohjelmaan osallistumista.

6.1.1 Työkokemus ennen Kuva-ohjelmaa

Kysyin haastateltavilta heidän työkokemuksestaan ennen Kuva-ohjelmaan osallistumistaan. He kertoivat aikaisempaa työkokemusta olevan jonkin verran. Suurin osa kertoi tehneensä todella vähän erilaisia pätkätöitä, yleensä rakennus- ja varastoalalla, mutta myös muun muassa lähettinä ja autokuskina. Muutamalla haastateltavalla oli taustallaan vakinainen työhistoria.

Lyhyiden työsuhteiden määrät vaihtelivat nolasta noin kahteenkymmeneen ja osalla edellisestä työsuhteesta oli kulunut useampi vuosi. Osa kertoi työsuhteiden olleen pimeitä. Haastateltavat korostivat elämän pyörimistä päihteiden ja rikosten ympärillä sekä vankiloissa, jolloin työn teon rooli elämässä oli jäänyt hyvin pieneksi.

A2: ”No sen tapasia (rakennushommia) ja varastohommia. Lyhkäsiä suhteita.. ne työsuhteet että.. jostain parista tunnista pariin viikkoon ja silloin tällön.. he he. Et ei ne ollu sit oikee..”

A4: ”Niin no jos kakskytyks kertaa ollu vankilas ni ei siin paljoo mitään niinku oo kerenny.. töitä oo silloin kerenny tekemään.”

A5: ”Lyhkäsiä pätkii kaikki on ollu mut on ollu kumminki töitä et mul on ollu semmosii suhteita, et mä oon aina päässy töihi. Kumminki ollu niin kätevä käsistään et mä oon niinku kirvesmies ammatiltaan.” ”Joo, rakennushommia, rakennushommia.” ”Mut sit enemmän tai vähemmän niinku huumeet on aina vaikuttanu siihen... niinku.. et ei oo voinu jatkaa sit pidempään.”

Ennen sitä vankeustuomiota, jolloin haastateltavat osallistuivat Kuva-ohjelmaan, kolmella oli ollut vakituinen ja pidempi aikainen työsuhte. Yhden työhistoria oli päättynyt kuitenkin jo useita vuosia aikaisemmin, jonka jälkeen hän oli tehnyt joitakin satunnaisia pätkätöitä, mutta ollut pääasiassa työttömänä. Yksi haastatelluista korosti työn merkitystä itselleen ja kertoi päihteiden tulleen enemmän ja enemmän kuvioihin työn loputtua.

A7: ”Oli mul siin pitkäki työhistoria.. kuustoist vuotta telakalla ja sen jälkee sitte sieltä ku loppu hommat ni lähti pieni alamäki.”

B11: ”Mä oon tehny nuorempana todella monipuolisia töitä. Mä olin aktiivisessa työelämässä kakskytkolme vuotta. Erilaisissa ammateissa. Että minussa meni hyvä ammattimies hukkaan silloin ku tuli ne.. Kakstuhattayks mä oon viimeks ollu niinku oikeissa töissä. He he oikeissa töissä. Sen jälkeen oon tehny ihan satunnaisia hommia. Millon mitäkin.. millon raksalla, millon tietokone ja millon mitäkin.”

Valtaosalla ongelmat työllisyydessä liittyivät muihin ongelmiin, kuten päihteiden käyttöön ja elämänhallinnan puutteeseen ja muun kuntoutuksen ohella työhönkuntoutuksen tarve oli ilmeinen.

6.1.2 Päihteiden käyttö ennen Kuva-ohjelmaa

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta kertoivat päihteiden käyttönsä olleen pitkäaikaista ja säännöllistä ennen Kuva-ohjelmaan osallistumistaan. Kaksi heistä nimesi alkoholin isoimmaksi ongelmakseen, kahdeksan huumeet ja kaksi molemmat.

A6: ”Kaikki mitä sai jostain vaan ni ei muuta ku hihaan tai kurkust alas.”

B12: ”Mä oon kakskytviis vuotta käyttäny aineita.”

A5: ”Ni mä menin Sörkkaan mä painoin viiskytneljä kiloo... siis mä olin niinku. Mä olin ihan luuranko.. mä vedin pirii ja herskaa.. aamulla niinku herskaa et pääset niinku.. heroiinii et pääset vittu sängyst ylös. Ja sitte amfetamiinii et pääset ovesta ulos.. ja tekemään sitä rahaa. Se oli viimeset puoltoista vuotta oli tätä. Mä olin iha haamu tietsä et sillo ku mut otettii kiinni. Se oli hyvä et mä jäin kiinni.”

Lähes kaikkien haastateltavien päihteiden käyttö oli ennen Kuva-ohjelmaa ongelmallista, ja he tiedostivat tarvitsevansa hoitoa ja kuntoutusta.

6.1.3 Päihdekuntoutus ennen Kuva-ohjelmaa

Haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia päihdehoidoista ja -kuntoutuksesta ennen Kuvaa. Osalla ei ollut taustallaan mitään hoitoa, osalla satunnaisia kertakäyntejä, muutamalla laitoskuntoutusta ja vankilan päihdekuntoutusta. Viisi kertoi, ettei heillä ollut minkäänlaista hoitokokemuksia tai kontakteja.

A3: ”Ei mul oo ollu ku mä oon iha täyspäiväsesti vetäny niin kauan.. ku on siviilis ollu.. niin kauan.”

Osalla oli satunnaisia käyntejä katkaisuhoidossa ja A-klinikalla. Käyntien motiiveina heillä ei kuitenkaan ollut ollut raitistuminen, vaan lähinnä helpotus pahaan oloon.

A7: ”Tota en oo ollu missään et.. A-klinikal joskus aikoinaan käyny mut ei mitään semmost niinku pitkäaikasta.” ”Ne on ollu joo ihan kerta käyntejä jotain tämmösii. Hetkellisiä.”

A1: ”Ei ne ollu ku sen aikaa et mä sain itteni kuntoon et mä pääsin juomaan. Ei mul ollu mitään tarkotustakaan raitistuu. Et mä kävin AA:ssa puhumassa paskaa ja hakemassa sitä hyötyy sieltä.”

Kolme haastateltavista oli ollut laitostuntoutuksessa ja kaksi heistä kertoi, etteivät olleet hyötynneet siitä. Vain kaksi haastateltavista oli ennen Kuva käynyt vertaistukiryhmissä.

B11: ”Molemmissa (AA ja NA) oon käyny aikalaila ja sehän siis.. Mä.. mullaha tää alkoholiongelma.. mä tajusin ja tiedostin sen jo yheksäkytluvun alussa kaksyt vuotta sitten. Niin mä oon sieltä asti aika ajoin käyny ensin AA:ssa ja sit nyt täällä Helsingissä myös NA:ssa vaikken mä narkomaani oo.”

Osa haastateltavista oli samalla tuomiolla ennen Kuvaan osallistumistaan ollut vankilan päihdekuntoutusosastolla kuten Vantaan vankilan Teema-osastolla, Helsingin vankilan Sörkkä-yhteisössä ja Hämeenlinnan vankisairaalan katkaisuhoidossa.

B13: ”Eiku nii olin Vantaalla. Mut en mä siviilissä oo koskaan ollu. Mutta se oli sen saman tuomion alussa. Mä alotin sieltä Vantaan Teema-osastolta. Sitte mä ratkesin taas täällä (Helsingin vankilassa) ja sitte lopetin ja sitte menin Sörkkä-yhteisöön.”

B10: ”Itseasiassa ei muita ku se Teeman se... se Teeman aika oli ensimmäinen.”

Kaiken kaikkiaan haastateltavien aiempi päihdekuntoutus oli melko vähäistä ja suurimman osan kohdalla päihteiden käytössä ei ollut tapahtunut konkreettisia muutoksia.

6.1.4 Asuminen ennen Kuva-ohjelmaa

Haastateltavista suurimman osan asuminen oli ennen Kuva-ohjelmaan osallistumista ollut melko epämääräistä. Vain kolmella oli vankeustuomion alkaessa oma vuokra-asunto, osa asui tyttöystävän luona ja noin puolet olivat olleet asunnottomia ja majoittuneet kavereiden tai sukulaisten luona, kadulla tai autossa.

A1: "En mä asunu missään. Kolkytyks vuotta kadulla. Heh. Kyl mä kadun tiedän."

A2: "Ei mul ei ollu asuntoo." "No olin mä varmaan melkeen koko ikäni (asunnoton) et mä asuin jossain toisten kavereitten asunnossa ja oli mul sit vissiin muutaman kerran joku ihan lyhyitä aikoja mut en mä pystyny pitämään niitä asuntoja koskaan."

Kolme haastateltavista kertoi asuneensa silloisen tyttöystävänsä luona, ja ainakin yksi heistä koki elävänsä kiertolaisen elämää, kun tyttöystävä ja sen mukana asunto vaihtuivat koko ajan.

B10: "Ei.. tai itseasiassa se oli vähän semmonen että se oli silloin se tilanne vähän niinku semmonen että mulla oli useempiki paikka missä mä.. vähän semmonen rauhaton tilanne ollu. Et.. siinä oli eroa vireillä ja oli vaikka mitä vireillä.. kaikennäköstä et.. vähän semmosta kiertolaisen elämää oli silloin. Se oliki että se pitiki vähän rauhottaa.. itteki huomaa et nyt menee aika kovaa."

Kaksi haastateltavista kertoi asuneensa Helsingin kaupungin vuokra-asunnossa. Yksi oli ennen vankeustuomiotaan käynyt Myllyhoidon, jonka jälkeen hän oli saanut Helsingin sosiaaliviraston asunnon.

B11: "Tähän on sosiaaliviraston kautta tää mun kämpä mutta sehän tuli sitä kautta että mulla oli tää kämpä jo ennen sitä Seutulän tuomioo.. mutta mä sain sen sitä kautta että mä olin ollu siinä pitkässä Myllyhoidossa."

Useilla haastateltavilla oli siis ennen Kuva-ohjelmaa asumiseen liittyviä ongelmia, jotka linkittyivät muihin ongelmiin kuten päihteiden käyttöön ja vankeustuomioihin.

6.2 Kuva-ohjelmaan hakeutuminen

Haastateltavat olivat saaneet tietää Kuva-ohjelmasta joltain vankilan työntekijältä, Kuvaan aiemmin osallistuneelta vangilta tai vankilan ilmoitustaululla olleesta esitteestä.

A7: "Tota.. oisko ollu seinällä.. joku ilmoitustaulu. Uskoisin näin." "Joo ja siin sattu olee muutama kundi et ne oli joskus aikasemmin ollu tossa Kuvassa. Kyl ne puhu ihan kans pelkkää hyvää."

A1: "Se oli siis talossa.. vankilassa ollessa se opettaja."

Haastateltavat kertoivat hakeneensa Kuva-ohjelmaan pääasiassa kolmesta eri syystä, jotka ovat väsymys elämäntapaan ja muutoksen kaipuu, päihteettömyyden tavoittelu ja ohjelman luomat edellytykset siviilielämään. Haastateltavat toivat esiin elämänhallinnan ja -rytmin puutetta ja he kokivat, että jotain ratkaisevaa oli tehtävä.

A4: "Konnunsuol olin yhtäkkiä vankina vaik mä oon helsinkiläinen. Ja muutenki olin siin pistees.... et oli vankilakertoi niin paljon et piti jotain niinku ratkasevaa tehdä eläms." "No mä halusin et se loppuu. Et mä en jaksanu enää."

A3: "Emmä tiiä.. se on noi elämäntilanteet ku ne vaihtelee aina. Sit ku ei pysty mihinkään keskittyä ja mitää ei pysty hoitamaan noit asioita.. pitäsi niinku hoitaa ja ei niist tuu mitään. Sit ku pääs vapaaks ni se työhön meneminen oli semmosta ja tämmöstä et ois pitäny aamul lähtee. Se vähän tökki siinä."

Useat haastateltavat kertoivat motiivikseen hakea Kuva-ohjelmaan päihteettömyyden. Osa oli suljetussa vankilassa ollut päihteettömällä osastolla ja he kertoivat tiedostaneensa ongelman-
sa päihteiden kanssa ja halusivat asiaan muutosta.

A6: "No.. sanotaan nyt näin et mä halusin niist päihteist eroon. Puhutaan nyt laittomista.. Et sit mä sain.. no hain Keravalt sinne.. siel oli sellanen päihteetön osasto. Siel oli tietysti rajotetusti paikkoi. Mä pääsin sinne ja sielt kautta mä sain sit lisää infoo. Siel oli sellanen ku (työntekijä).. oli se ketä veti sitä päihteettömän puolta ja sitä kautta sitte." "Mä menin sinne sen takia et mä halusin kamasta irti."

A7: "No et ihan ideana et päihteettömyys. Lähdin siitä. Et itte koki ettei oo muuta vaihtoehtoo."

Yhtenä syynä hakea Kuvaan haastateltavat mainitsivat ohjelman luomat edellytykset siviilielämään. He kertoivat ajatelleensa Kuva-ohjelmaa ikään kuin ponnahduslautana ja loivana laskuna vapautteen, kun työpaikka oli valmiina ja sosiaalista tukea tarjolla.

A8: "Noo mä olin tota.. siviili lähestymässä ja aattelin et se ois semmonen loiva lasku ja niinhän se olik. Sillee.. sai vähän taskurahaa ja osteltuu kaikkee ku sai palkkaa." "No on siin seki (taloudellinen hyöty) ja sit se tota..."

on niinku tavallaan työpaikka valmiina sit tuol siviilis. Se on tavallaan mukavampi sitte.. helpompi.”

B12: ”Tota.. mä kuulin mitä se tarjoo.. nii tota.... ni mä aattelin et oikeesti siit saa niinku kaiken mahdollisen mitä niinku tarvii tonne.. jaloille pääsemiseks ja.. Kaikki työt ja sosiaaliset tuet ja niinku justiin..”

B10: ”Joo no edellinen reissu meni vähän huonommin vankilassa ni.. oli niin huonos hapes jo sillon ku mä tulin ulos et ei.. ei siinä ollu ees lähtökohtaa sillon sellaselle pitkälle siviilipätkälle.”

Haastateltavien mainitsemat syyt liittyvät kaikki heidän omaan elämänhallintaansa ja haluun muuttua. Ohjelmaan hakeutuminen vaati ongelmien tunnistamista ja avun tarpeen myöntämistä.

6.3 Työhönkuntoutus

Kuntouttava vankityö -ohjelman yksi kolmesta keskeisimmistä osa-alueista on työhönkuntoutus, jota toteutetaan yhteistyössä Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa. Vangin aloittaessa ohjelman on hän ensin noin kuuden viikon jakson niin sanotussa perehdytystyössä Helsingin kaupungin ulkotyökohteissa, jonka jälkeen hän siirtyy varsinaiselle työmaalle, missä työ on pääasiassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden kunnostus- ja entisöintityötä. Työ on palkkatuettua ja työsuhdetta voidaan jatkaa vapautumisen jälkeen kuuden kuukauden sopimuksilla. Työhönkuntoutuksen tavoitteena on kuntouttaa vankeja työelämään ja luoda sujuva jatkumo vankeudesta vapauteen. Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi haastateltavien ajatuksia perehdytystyöjaksosta, varsinaisesta työstä, työhönkuntoutukseen kuuluvista sparrauskursseista ja heidän velka-asioistaan. Lisäksi käyn läpi heidän antamiaan kehittämehdotuksia Kuva-ohjelman työhönkuntoutukseen liittyen sekä heidän työllisyys- ja koulutustilannettaan Kuva-ohjelman jälkeen.

6.3.1 Perehdytystyöjakso

Perehdytystyöjakso käsittää käytännössä puisto- ja metsäraivaustyötä. Työ jakoi mielipiteitä ja noin puolet pitivät siitä, puolet taas eivät. Hyvinä asioina työstä pitävät haastateltavat mainitsivat sen, että tekeminen ei loppunut kesken ja siellä oli myös muita työllistettyjä kuin vankeja. Osa koki, että työn yksinkertaisuus sopi heille ja suljetun vankilan jälkeen oli mukava työskennellä ulkona. Myös työnjohtajasta pidettiin. Kaksi haastateltavista olivat jääneet

omasta tahdostaan risusavottaan töihin perehdytysjakson jälkeen, koska kokivat sen mielekkäämpänä kuin varsinaisen työn.

A4: ”Itseasiassa must se oli paras homma siel. Mä menin siihen takasin.” ”Ja sit siel oli kuitenkin jotain tekemistä et oli vaikka niitä risuja.. polttamista ja.. sit oli ihan tavallisii työllistyttei Helsingin kaupungin duunareita jotka puhu ihan tavallisii juttui.”

A2: ”Hm..... niin.. varmaan erilaisia näkemyksiä mutta mulle se sopi hyvin ku.. joo mulle se sopi hyvin ku mul oli niin sil taval et mult ei hirveesti odotettu mitään kuhan pysyin vaan työpaikalla. He he he.”

Vaikka noin puolet haastateltavista taas eivät pitäneet risusavottatyöstä, heistä suurin osa kertoi ymmärtävänsä sen olevan järkevä jakso ennen varsinaiselle työmaalle siirtymistä. He ajattelivat sen ikään kuin koeaikana, jolloin katsotaan onko heillä motivaatioita ja valmiuksia tehdä töitä.

B10: ”No siis joo. Kyl mä sen ymmärrän et se pitää jokasen käydä vetäsee se pätkä mut en mä ymmärrä kuka niinku pitemmän päälle tekee. Kyl mä sen ymmärsin semmosena.. riitti että katotaan että kaveri pysyy hereillä ja.. he he. Ja että pysyy ees vesuri kädessä tai jotain. Et kaikkeen tommosteen koska kuiteki siel pitää pystyy siel työmaal sit olee valppaana.”

Vaikka työ itsessään ei ollut miellyttävää, eräs haastateltavista oli sitä mieltä, että oli kuitenkin hyvä, ettei suljetusta vankilasta siirretty suoraan oikealle työmaalle, vaan edettiin asteittain.

A5: ”Mut se.. se perehdytystyöjakso tai se.. se oli mulle kyl niinku... liian pitkä.” ”Se oli vähän huono juttu, se oli niinku huono rako mun kohalla. Mut ihan hyvä ettei niinku suoraa heitellä tietsä kivitalost tuolt suoraa nii vapaaseen.”

Yksi haastateltavista koki myös, että kun ei ollut mitään koulutusta, on hyväksyttävä se, että jostain on aloitettava, vaikka hän ei työstä pitänytkään.

B9: ”No.. okei..... öö.. Ku ei oo koulutuksest minkään laisii papereita ni jostainhan se on lähettävä. Sehän on itsestänselvyys. Et turha se on ruveta ku on paskat huosussa ja niit ei oo niit papereita. Et niinku..... no olihan se omal tavallaan tosi ärsyttävä duuni sillee et ulkona on pakkasta, lunta sato

ja sä siel mettässä rämmit ja keräät jotain risuja. Ni onhan se niinku sanotusti suoraan perseestä. Mutta tota.. jostain se on.. jostain se on kavuttava jos aikoo.. haluu.. haluu niinku tollee parantuu sun muuta.”

Vaikka perehdytystyö ei ollut kaikkien mieleen, ei se kenellekään ollut ylitsepääsemätön seikka, koska tiedossa kuitenkin oli sen määräaikaisuus ja tieto toisenlaisiin töihin pääsemisestä.

6.3.2 Palkkatuettu työ

Yksi haastateltavista ei ollut työskennellyt varsinaisella työmaalla ollenkaan, koska oli halunnut jäädä risusavottaan. Yksi oli ollut työmaalla kaksi kuukautta, minkä jälkeen halusi palata takaisin risusavottaan, koska viihtyi siellä paremmin. Muut haastateltavat kertoivat pitäneensä työstä. Suurella osalla heistä oli jonkinnäköistä aikaisempaa kokemusta rakennustöistä ja he pitivät työtä helppona. Osan mielestä parasta oli itse työ eli rakentaminen, kunnostus ja entisöinti. Työtä pidettiin monipuolisena.

A7: ”Kyl mä siit tykkäsin. Se nyt oli sit kaikkien mieleen. Et ihan hyvää työtä me siel tehtiin ainaki mun mielestä.”

B11: ”Mun mielestä ne oli ihan jees. Ihan hyviä. Kyl ne vastas sitä.. Vaihtelua, ei tarvinnu olla koko ajan sillä samalla tontilla Seutulassa ja siinä oli kuitenkin ihan mukava työyhteisö.”

Viisi haastateltavista pitivät hyvänä sitä, että työmaalla kukin sai tehdä oman kykynsä mukaan. He kokivat, että olemalla itse aktiivisia, he saivat enemmän töitä ja pääsivät vaikuttamaan työhön ja antamaan ideoita työnjohtajille. Toisaalta jos aikaisempaa työkokemusta ei ollut eikä työ tuttua, sai työmaalla helpompia hommia, niin että pärjäsi mukana. Yksi haastateltava piti turhauttavana työn hitautta, mutta ajatteli senkin olevan hyvä puoli työssä jollekin toiselle.

B10: ”Siis hyvää oli se et siinhän sai itte periaattees.. sen mukaan miten niinku ku koit että osaat tai haluat tehä ni olihan siin laidast laitaan. Et jos yhtään rakennusala kiinnostaa ni.. Tavattoman hidastahan se on tietysti ku ei tarkotus ookaan vissiin että se valmistuu just sillä viikolla että kukaan ei ainakaan pääse sanoo että liian vaikeeta tulee vastaan. Sitä tosiaan saa ajan kanssa väöntää. Et jotenki pitää homman edistyä. Se siin on.. jos jotain negatiivista ni se et se on niin pirun hidasta. Mutta hyvä puoli että se varmasti kenelle vaan sopii.”

B9: ”Mä tykkään ite rakennustöistä ja siitä että.. sai ite vähän vaikuttaa niihin. Okei no Museovirastohan sen sitte päätti et mikä se on ja tollee noin. Mut sait ite antaa vähän semmosii..”

A3: ”No se oli mun mielest ihan hyvä tota.. Siin ei kumminkaan ollu liikaa töitä ja.. et siin sai sillee oman painonsa mukaan tehdä mitä pysty.”

Noin puolet haastateltavista koki oppineensa jotakin Kuvan työtoiminnassa. Neljä kertoi oppineensa konkreettisesti rakennusalan töitä kuten maalaamista, puutöitä ja yleisesti entisöintitekniikoita. Työn koettiin myös olevan hyvää kertausta ja ammattitaidon ylläpitoa.

B11: ”No tottakai koska se on kuitenkin.. mä en oo rakennusalan ammattilainen. Mä oon konetekniikan ammattilainen ollu nuorempana. Niin kyllähän mä nyt tietenkäin opin siinä jotain.” ”Mä koen et mä oon sen verran ehtiny tehdä niitä. Tästäki hommasta opin varsinki ku tää oli tämmöstä vanhojen rakennusten.. puurakennusten korjaamista ja noin ni siinä joutuu pikkasen eritavalla ku huoneremonttia tehdessä asennoitumaan siihen. Joutuu oikeesti niinku miettimään et miten tää tehdään ja noin. Ja olihan siinä ihan päteviä työnjohtajia et kyllä ne osas neuvoa.”

Neljä haastateltavista kertoi oppineensa säännöllistä elämänrytmiä. Kahdelle heistä säännöllisyys ja vastuunotto työssä ei ollut ennestään tuttuja siviilielämästä ja kaksi koki hyvänä totutella uudestaan töihin menemiseen ja ylläpitää rytmiä.

B10: ”Siis lähinnä pysy joku yllä semmonen niinku että totut siihen että teet päivittäin jotaki.” ”Nii siis joku semmonen että aamulla lähet jonneki.”

A2: ”No siis mun mielestä se oli aivan loistava. Loistava mahollisuus. Siis tosi hyvä. Siin sai rauhassa sitä rytmii.. sitä aamulla töihin ja illalla sitte pois. Sillä tavalla opetella ja niinku harjotella siinä.. tekemään sitä duunii. Kyl mä tykkäsin.”

Kysyessäni haastateltavilta Kuvan työtoimintojen vaikutuksesta heidän motivaatioonsa kuusi heistä vastasi työn motivoineen heitä. Kaksi haastateltavaa oli Kuvan innoittamana hakenut vapautumisensa jälkeen rakennusalan koulutukseen.

B11: ”Se on yks syy minkä takia mä nyt näitä kurseja käyn. Mähän oon kyllä tehny täs viimesen kymmenen vuoden aikana minä aikana mä en oo niinku koulutustani vastaava työtä tehny.. Mä oon tehny tämmösiä lyhytaikasia

rakennusalan hommia. Raksamiehenä ja purkumiehenä ja tollee. Ja pikkasen alkanu tää rakennusala kiinnostaa ja tää nyt oli yks lisä siihen ja toisaalta on motivoinu tähän koulutuksen hakemiseen vaikka ei oo mun oma alkuperäinen ala. Niin mä niinku uskalsin hakee vaik mul ei oo sen alan koulutusta.”

Kolmen mielestä itse työn tekeminen oli motivoivaa ja heistä oli hienoa nähdä oman työnsä jäljet. Myös saatu palkka mainittiin motivaatiota lisäävänä tekijänä. Yksi haastateltavista kertoi huomanneensa Kuvan aikana, että työn tekeminen selvinpäin on ihan mukavaa ja se oli lisännyt hänen motivaatiotaan.

B9: ”No.... joo. Ja sitte ku huomaa mimmosta se on olla selvinpäin niinku ja.. aikasemmin okei käytin mut silti mä olin töissä. Mut sit taas selvinpäin töissä ni... hm.” ”Niin niin ja siis niinku loppujen lopuksi aika mukavaa.”

A6: ”Kyllähän se (motivaatio) kehittyi ku siinä näkee kuitenkin oman kätensä jäljet.”

B13: ”Joo kyllä se motivoi.. ihan tosiaan. Rahaa kuitenkin täytyy saada ja se on aika vaikeaa elää sillä mitä yhteiskunta jakaa sen onks se nyt neljäsatua kuussa niin mä en ainakaan pärjää sillä.”

Muut haastateltavat eivät osanneet sanoa motivaationsa kehittyneen tai lisääntyneen. Yksi kertoi, ettei vielä siihen aikaan osannut motivoitua mistään.

A1: ”No se oli paremminki terapiaa johon mä opettelin. Ehän mä mitään motivaatioista tienny koskaan. Mä en oo koskaan motivoitunu mihinkään. Paitsi nykyään. Nykyään on vähän toinen juttu.”

Kaiken kaikkiaan haastateltavat pitivät työhönkuntoutuksen työstä. He oppivat työssä säännöllistä elämänrytmiä ja työtekniikoita, ja se koettiin motivoivana. Hyvänä asiana pidettiin erityisesti sitä, että jokainen sai tehdä töitä oman kykynsä mukaan, jolloin se sopi laajalle joukolle kuntoutujia.

6.3.3 Sparrauskurssit

Kuntouttava vankityö -ohjelman työhönkuntoutukseen kuuluu ATK-kurssi ja erilaiset sparrauskurssit, joita ovat muun muassa tulityö- ja työturvallisuuskurssien suorittamiset. Suurin osa yhden tai useamman kurssin käyneistä koki ne hyödyllisiksi. Kaksi haastateltavista korosti,

ettei rakennustöitä saisi edes tehdä ilman työturvallisuus- ja tulityökortteja ja niiden suorittamisen pitäisi olla mahdollista heti Kuvan alkuvaiheessa.

A8: ”Ja toi oli muuten hyvä et siel sai hoidettuu noi ku on niinku rakennuksil ni pitää olla noit tulityökorttei ja turvallisuuskorttei ni ne ois tavallaan hyvä et ne ois jo heti alkuvaihees Kuvaa. Tönittäis sinne kurseille ni.. ja tavallaan sellast vaaran paikkaa ois ettei siel joku kohella ku ei vaan tiedä jotai juttuu.”

ATK-ajokortin suorittaminen jakoi enemmän mielipiteitä, kuin tulityö- ja työturvallisuuskorttien. Osalle kurssilla käsiteltävät asiat olivat jo tuttuja ja osa heistä koki kurssin hyväksi kertaukseksi. Jotkut eivät välittäneetkään oppia tietokoneen käyttöä, mutta osa piti sitä hyödyllisenä uutena taitona.

B12: ”Et siel on kaikkii.. oikeesti niinku seki et tietokoneel.. ei mul ollu mitään haju tietokoneist ja tommost mut siel opetettiin ne.”

A4: ”Een. Kävin kävin! Mut enhän mä sit.. mä kävin jonku sen mopokurssin mä kävin. Et ei mua oo koskaan kiinnostanu noi tietokoneet.” ”Noo emmä tiiä.. kylhän se tietysti.. kylhän tänäpäivänä niinku kaikki.. tietokone kuuluu tähän elämään et.. toisilla.. ja tosill ei.”

Työhönkuntoutukseen kuuluvia kursseja pidettiin hyvänä lisänä, mutta ne eivät herättäneet sen suurempaa intoa ja osalla haastateltavista oli vaikeuksia muistaa, olivatko he osallistuneet jollekin kurssille.

6.3.4 Velka-asiat

Kaikki haastateltavat kertoivat heillä olleen velkaa ulosotossa ennen Kuva-ohjelmaan osallistumistaan. Suurin osa heistä oli ohjelman aikana saanut tehtyä ulosottomiehen kanssa sopimuksen lyhennyserästä niin, että normaalin kolmasosan sijasta he maksoivat palkastaan kiinteän ja kohtuullisen summan ulosottoon. Usein yksi ohjelman työntekijöistä oli lähtenyt heidän mukaansa ulosottovirastoon tekemään sopimusta.

A8: ”Emmä muista. Voi olla et me käytiin sillon.. oli se vanhempi mies joku (työntekijä) ni sen kaa käytiin ulosottomiehen kaa tekemäs sellanen diili et jos vähän vähemmän siin alkuvaihees ku on niin paljon hankittavaa.. siivilin puolel kaikkii perusjuttui.”

B10: ”Joo mä kävin sen keskustelutuokion missä selvitettiin just se että kolmisen vuotta ois pitäny olla siinä.. siinä normaali ulosoton.. ku nää on rikosperusteisii. Ni sen se vaatii että kolmisen vuotta se normaali.. Mut Kuvan ansiosta mä sain sovittuu sen leirin ajaks sen kiinteeseen. Mut se oli vaan siin sitte ku se loppu sieltä.. se sopimusaika loppu.”

Kuva-ohjelman jälkeen kolme haastateltavista olivat saaneet velkansa maksettua ja luottotietonsa takaisin, mutta yksi heistä oli jo velkaantunut uudestaan. Haastatteluhetkellä muilla haastateltavilla oli edelleen velkaa ja osa lyhensi velkaansa ulosottoon.

A4: ”Joo nyt mä oon saanu sovittuu silleen että mul on joku sellanen kevyt ulosotto.”

B11: ”Mutta sen jälkeen mä en palkkatyössä.. en mä oo mitään voinu lyhentää.”

Haastateltavilla oli hyvin erisuuruisia velkamääriä eivätkä kaikki edes tienneet määriä. Osan tilanne oli kohentunut, mutta osa oli myös velkaantunut lisää kasvavien korkojen myötä.

6.3.5 Kehitettävää Kuvan työtoimintoihin

Kysyin haastateltavilta, mitä he haluaisivat muuttaa, parantaa tai lisätä Kuvan työtoiminnoissa. Enimmäkseen haastateltavat olivat tyytyväisiä ohjelman työtoimintoihin sellaisinaan eivätkä kaikki keksineet mitään kehitettävää. Eniten ehdotuksia haastateltavat antoivat vapautumisen jälkeiselle ajalle. Osa toivoi tuen ja työn jatkuvan pidempään ja kaksi haastateltavista toivoi jonkinlaisia työllisyys- ja koulutuspolkuja ja ohjausta esimerkiksi oppisopimuskoulutukseen. He korostivat, että kaikki eivät ole kiinnostuneita rakennusalasta, joten olisi hyvä olla vaihtoehtoja ja tukea ammatinvalintaan.

A2: ”Tai sit tietysti yks mahdollisuus et jos jotenki niitä opintopolkuja jos joku haluis siitä lähteä vaikka oppisopimuksella johonki. Jotenki et siitä pääsis niinku sillä taval sujuvasti.. kitkattomasti johonki opintojen piiriin niinku vaikka sais sen kymmenen kuukautta oltuu et maksettais ansiosidonnaista ja sit pääsis ansiosidonnaisella suoraan jotenki niinku opiskelamaan vaikka että.. Et sit jonku ammatin mihin haluis mennä. Kaikki ei välttämättä haluu niihin kaupungin hommiin. Sinne rakennustöihin tai sinne puistotöihin.”

A7: ”Et varmaan tosiaan se ku tuli puheeks se.. se niinku jälkeinen työ ni vois olla pitempikin.. tai mahdollisuus ainaki siihen.”

Kaksi haastateltavaa kertoivat vapautumisen jälkeen ja valvotun koevapauden aikana olleen joitakin ongelmia olla samalla työmaalla muiden vankien kanssa ja he toivoivat siihen jotain muutosta.

A3: ”Emmä tiä ehkä se vapautuminen.. se työpaikka ei välttämät oo hyvä siinä samojen vankien kaa.”

Yksi konkreettinen kehitysehdotus oli työmaalla olevien työkalujen kunto, johon yksi haastateltava toivoi parannusta.

A8: ”Työkalui ehkä vähän. Niihin kannattais panostaa et siel on paljon hommi jollain.. tuollaki ni ne tavallaan on niinku esillä ku ihmisii käy semmosii näkyvii juttui mut sit siel on.. paskoil vehkeil ni tulee huonoo jälkee. Ei vaan saa siistii sillee kaikesta. Mut aika hyvin siel oli kyl noi... loppujen lopuks.”

Kaiken kaikkiaan kehitysehdotuksia tuli hyvin vähän ja mitään suuria muutoksia ei toivottu.

6.3.6 Haastateltavien koulutus ja työllisyys Kuva-ohjelman jälkeen ja haastatteluhetkellä

Osa haastateltavista oli Kuva-ohjelman jälkeen hakeutunut johonkin koulutukseen ja usean työllisyystilanne oli parantunut ajoista ennen Kuva-ohjelmaa. Kuvan jälkeen viisi haastateltavaa oli hakeutunut johonkin ammatilliseen koulutukseen ja heistä neljä oli valmistunut johonkin ammattiin, pääasiassa rakennusalalle. Yksi haastateltavista oli Kuvan motivoimana hakenut ja päässyt Amiedun rakennusalan koulutukseen, yksi oli opiskellut kattopeltisepäksi ja yksi käynyt muutama vuosi Kuvan jälkeen työ- ja elinkeinotoimiston osoituksella rakennusalan mittauskoulutuksen ja myöhemmin saman alan jatkokoulutuksen.

A6: ”Sit ku ne loppu ne Kuvan duunit ni mä olin vähän reilu puol vuotta Amiedussa. Et siel kävin niinku muurausta ja laatotusta ja tälläst. Talonrakennusta. Et sielt mä sain tavallaan rakennusmiehen paperit.”

A8: ”Mä lähin opiskeleen ja valmistuin nyt ja nyt oon vakkariduunis. Kattopeltisepäks.”

Yksi haastateltavista oli Kuvan jälkeen käynyt erilaisia kuntouttavia koulutuksia ja lopulta suorittanut päihdetyön ammattitutkinnon ja myöhemmin vielä opiskellut kehitysvammatyöhön erikoistuneeksi lähihoitajaksi. Yksi haastateltavista oli Kuvan jälkeen käynyt useita kursseja,

viimeisimpänä rakennusalan oppisopimuskoulutusta, joka oli kuitenkin jäänyt kesken, koska hän ei ollut saanut harjoittelupaikkaa. Lisäksi yksi haastateltava oli suorittanut Helsingin Dia-koniaopiston JatkoX-koulutuksen myöhemmän vankeustuomion jälkeen.

Vapautumisen jälkeen Kuvan osallistujat saavat Helsingin kaupungille puolen vuoden määräaikaisen työsopimuksen. Joinakin vuosina on ollut mahdollista jatkaa työsopimuksia aina puolen vuoden pätkissä maksimissaan kahteen vuoteen asti. Koska haastateltavat arvottiin aikasemmin selostamieni ryhmien 1, 2 ja 3 kriteerein, olen aineistoa käsitellessäni pitänyt ryhmäjaon mahdollisimman samankaltaisena. Ryhmä 1 on tässä ryhmä A ja ryhmät 2 ja 3 olen yhdistänyt ryhmä B:ksi. Ryhmän A haastateltavista kaikki paitsi yksi jatkoivat ohjelmassa vähintään ensimmäisen kuuden kuukauden työllisyysjakson loppuun. Ryhmän B haastateltavista neljä keskeytti ohjelman jo vankeusaikana ja yksi alle kolme kuukautta vapautumisen jälkeen. Yleisin syy keskeytykseen oli päihteiden käyttö.

Ryhmän A haastateltavista kolme oli heti tai melkein heti Kuvan jälkeen opiskelleet itselleen ammatin, työllistyneet alalle ja olleet siitä asti työelämässä. Yhden työsuhde oli tosin päättynyt juuri ennen haastattelua. Yksi haastateltavista kertoi kokeneensa jääneen ikään kuin tyhjän päälle Kuvan töiden loputtua, koska ei ollut kiinnostunut rakennustöistä. Hän olikin lähtenyt rakentamaan itselleen uraa sosiaalialalta ja tehnyt itse päihdetyötä kunnes oli lopulta valmistunut lähihoitajaksi ja saanut vakituisen työpaikan kehitysvammatyön parista.

A2: ”No se oli huono sillai et siin jäi aika tyhjän päälle sit ku se loppu se.. ei ollu oikeen.. oli vähän niinku.. Ku mäkään en ollu koskaan ollu koulussa enkä hirveen pitkään töissäkään.. oli vähän niinku tyhjän päälle et ei oikeen tienny et mihin suuntaan lähtis ja mikä ois paras eikä oikee ollu tietookaan siitä.. et mikä ois nyt semmonen hyvä homma ja sit tolla tavalla.. mäkään en oikeen.... sitte sitte.... Mä en ihan mihin vaan jostain syystä halunnut lähtee sitte. Oishan siin voinu noit raksahommii sitte.. ja sillä tavalla.. nehän ois varmaan ollu ihan.. Mutta mä nyt sit valitsin toisen tavan.”

Kaksi ryhmän A haastateltavaa olivat tehneet pätkätöitä pääasiassa rakennusalalla, välillä myös pimeästi ja olleet välillä työttömänä. Toinen heistä kuitenkin kertoi työsuhteidensa olleen pidempi aikaisia kuin ennen Kuvaa.

A5: ”Ja Kuva-projektin jälkeeki on ollu niinku.. on ollu niinku mut on ollu pidempii työsuhteita. Mä olin puoltoist vuotta kaivinkoneen kuljettajana.”

A7: ”Oisko siin muutamii kuukausii sit ollu et hiljasempaa mut kyl mä pääsääntösesti oon ollu koko ajan töissä. Mul nyt kävi sillee hyvä onni et

pystyin.. tai pääsin sit heti lumitöihin ja tommosiin. Et työllistyn heti siinä. Tai en muista et lumitöihin mut kuitenkin työllistyn sit heti siinä sen jälkeen et.” ”No vähän.. nii pätkii periaattees ollu et.. vähän erikoisii duunei välillä mut..”

Yksi ryhmän A haastateltavista oli Kuvan jälkeen ollut pitkään työttömänä ja tehnyt satunnaisia pimeitä töitä, mutta sitten kouluttautunut ja saanut opiskelemaltansa alalta ensin noin vuoden mittaisen määräaikaisen työsuhteen ja oltuaan taas muutaman vuoden työttömänä toisen määräaikaisen työn, jossa oli myös haastatteluhetkellä. Hän kertoi TE-toimiston ehdotaneen jo eläkeselvitystä, mutta oli itse saanut tuttavansa kautta töitä, koska ei halunnut eläkkeelle.

A1: ”Sitte mä.. se loppu ni mä olin työtön. Sit tuliki toi koulutus vastaan. Mä oon ollu siel sun täällä mitä millonki. Oonhan mä tietysti pimeitäki tehny. Eli harmaata taloutta.”

A1: ”Eli tää kaveri.. ni tän mä sain sillee vahingos syksyllä tos ku mä kuulin et työkkäri on laittamas mua eläkeselvitykseen ni menin soittaa tälle et hei onks sul mitään duunii tarjolla. Mitään. Siis huom mitään.”

Kaksi haastateltavaa ryhmästä A eivät olleet Kuvan jälkeen olleet työelämässä. Toinen oli jäänyt eläkkeelle ja toinen ollut työttömänä ja vankilassa. Hänellä oli haastatteluhetkellä eläkeselvittely kesken. Haastatteluhetkellä ryhmän A haastateltavista puolet olivat työelämässä, yksi eläkkeellä, yksi vankilassa ja kaksi työttömänä. Molemmat työttömät kertoivat pyrkivänsä takaisin työelämään.

Vaikka ryhmän B haastateltavista neljä keskeytti ohjelman jo vankeusaikana, kysyin silti heidän työllistymisestäään vapautumisen jälkeen. Viidestä haastateltavasta kaksi ei ollut ollut töissä Kuvan jälkeen. Toinen heistä oli yrittänyt saada töitä ja käynyt erilaisia kursseja, muttei ollut onnistunut työllistymään.

B11: ”Se (Kuvan työ) onki mulla oikeestaan viimeinen tämmönen vakityö mitä mä oon tehny. Sen jälkeen en oo töitä saanu.”

Kolme ryhmän B haastateltavista oli tehnyt töitä vapauduttuaan. Yksi oli Kuvan työntekijän avustuksella saanut puolen vuoden työllisyyden huoltomiehenä, vaikkei enää ollutkaan ohjelmassa. Sen jälkeen hän oli tehnyt pimeitä töitä ja ollut vankilassa. Kahdesta muusta työelämässä olleesta ryhmän B haastateltavasta toinen oli tehnyt töitä ainoastaan pimeästi.

B11: ”Mutta nyt mä olin tosiaan mitä mä tein mä olin puoltoista vuotta siviilissä vähän yliki ni mä tein suurimman osan aikaa tein töitä. Muttakin pimeitä.”

Haastatteluhetkellä ryhmän B haastateltavista kaikki ne neljä, jotka olivat keskeyttäneet ohjelman vankeusaikana olivat vankilassa. Kolme heistä kertoivat suunnittelevansa töihin menoa vapauduttuaan. Yksi ei ollut varma siitä kykeneekö normaaliin työelämään.

B9: ”Nytki.. kumminkin mul on tällä hetkelläkin viel sellanen omanlainen pelko siitä että mä en kykene siihen.. niinku käymään siel töissä. Tai sillee että.. Et samantien jos tulee joku vastoinkäyminen ni mä yhdistän siihen samantien aineet.”

Kuva-ohjelmassa vapautuneiden ja etenkin siinä ainakin ensimmäisen kuuden kuukauden työllisyysjakson jatkaneiden koulutus- ja työllisyystilanne oli huomattavasti parempi kuin niiden, jotka keskeyttivät ohjelman jo vankeusaikana.

6.4 Päihdekuntoutus

Kuntouttava vankityö -ohjelman päihdekuntoutus muodostuu säännöllisistä käynneistä A-klinikalla ja vertaistuesta, jota tarjoaa AA- ja NA-ryhmät sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön Vertaistuki Redis. Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi haastateltavien ajatuksia A-klinikalla ja vertaisryhmissä käynneistä ja Kuva-ohjelman merkityksestä heidän päihteiden käytössään. Lisäksi käyn läpi haastateltavien kehittämisehdotuksia ohjelman päihdekuntoutukseen ja kartoitan heidän mahdollista päihdekuntoutustaan vapautumisen jälkeen ja suhdetta päihteisiin haastatteluhetkellä.

Kysyin haastateltavilta miten he kokivat Kuvassa tuettavan päihteettömyyteen. Tukevina asioina pidettiin vertaisryhmiä, A-klinikkakäynnejä ja työntekijöiden ja toisten Kuvan vankien antamaa sosiaalista tukea. Enemmistö koki vertaisryhmiin ohjaamisen ja A-klinikkakäynnit tärkeimpänä tukena. He pitivät hyvänä asiana vapaaehtoisuutta ja valinnan vapautta ryhmien suhteen ja siten ikään kuin osallistumista oman hoitonsa suunnitteluun.

A4: ”Et siin piti ite niinku suunnitella sitä omaa hoitoo ja et piti käydä jossain. Toiset kävi NA:ssa ja toiset kävi AA:ssa.”

A1: ”Mut se että kehu et jos nyt kuitenkin voisit mennä ryhmään. Et NA:ta ja AA:ta siinä vähän ajettiin takaa mut se ei ollu pakollista. Ja toisaalta jos se ois ollu pakollinen niin tuskin mä oisin koskaan lähteny mukaan.”

B11: ”Sekä A-klinikalla että AA-ryhmissä. Se oli kyllä nii hyvä ku mä pääsin sekä AA- että NA-ryhmissä käymään jopa sieltä Seutulasta käsin. Mä sain iltalomia ihan sitä varten. Ku mä hommasin sitte hakijan ja kyydin.. luotettu henkilö ni mä sain lähtee omin päin ryhmiin.”

Päihdeettömyyteen tukevana asiana pidettiin myös työntekijöiden ja toisten Kuvan vankien antamaa tukea. Tärkeänä pidettiin päihdeetöntä ympäristöä ja sitä, että Kuvan osallistujat saivat asua yhteisöllisesti omassa vankituvassaan, jolloin heillä oli mahdollisuus keskustella vapaammin.

A5: ”Yhteisö. Siis niinku ne.. ku siel on muita vankeja jotka on enemmän ja vähemmän motivoituneita. Ni ottaa niiltä sitä motivaatiota vastaan.” ”Nii. Ja sit ku selvinpäin puhutaan ni siin puhutaan niinku aika tosi syvällisiiki juttui.. et se.. se ympäristö.. se niinku auttoi paljon.”

A4: ”Mut kyllähän niinku.. kyllähän ne Kuvan työntekijät ni.. kylhän ne aika paljon pani itteens peliin siin hommassa et.. se siin oli aika positiivinen juttu.”

Muina tukevana asioina mainittiin työ ja vapautumisvaiheessa jatkohoitoon ohjaaminen ja so-luasuntojen tarjoaminen asunnottomille.

6.4.1 A-klinikka osana Kuvan päihdekuntoutusta

Yhdeksän haastateltavista koki hyötyvänsä säännöllisistä käynneistä A-klinikalla. He kokivat käyntien tukevan omaa halua päihdeettömyyteen ja saaneensa uusia tapoja käsitellä asioita. Erityisesti haastateltavat korostivat A-klinikan työntekijöiden merkitystä ja he kertoivat kokeneensa käynnit hyödyllisiksi juuri ammattitaitoisen työntekijän takia. Siksi myös työntekijöiden vaihtuvuus koettiin raskaaksi, kun haastateltavat eivät ehtineet tutustua kunnolla työntekijöihinsä tai eivät työntekijän vaihtuessa jaksaneet aloittaa vuorovaikutussuhteen muodostamista alusta.

B13: ”No on ne tärkeitä paikkoja.” ”No kyl.. siinä vaihtu vaan hirveesti työntekijät että mä en ehtiny.. mä en saanu tota sellasta yhtä ihmistä. Siinä oli varmaan kolme ihmistä jotka koko ajan vaihtu siinä. Mä en ehtiny tutustuu niihin kehenkään.”

B12: ”No silleen et siel tuli käsiteltyy asioit ihan eritavalla sillee juteltu asioista ja näkemyksistä ja tämmösestä että.. Mun mielestä se oli tosi hyvää toimintaa.”

A6: ”No se on kato ku jos on osaava ihminen ni se osaa esittää oikeet kysymykset ja panee sut ittes miettimään asioita.. ja sä et välttämättä muuten mieltis.”

Neljä haastateltavista kertoi käyneensä A-klinikalla vain koska se oli pakollista eivätkä he kokeneet hyötyvänsä käynneistä millään tavalla. Kaksi heistä kertoivat turhautuneensa siihen, että samoja asioita oli käsiteltävä määrätty aika, vaikka mitään uutta ei olisikaan tapahtunut ja lisäksi samoja asioita käsiteltiin jo esimerkiksi Rediksessä ja he kokivat toistavansa itseään useassa eri paikassa. Toisaalta samat kaksi haastateltavaa myönsivät tietävänsä ihmisiä, jotka olivat hyötäneet A-klinikkakäynneistä ja myös tarvitsivat enemmän asioiden läpikäymistä ja puhumista. Vaikka he eivät itse kokeneet hyötyvänsä A-klinikan palveluista, he pitivät hyvänä sitä, että sinne on helppo mennä tarvittaessa.

A5: ”Et ei ne A-klinikka käynnit ei ne.. ei.. ne ei ollu.. mä en saanu niist mitään. Mut sit niinku toiset vangit on niinku saanu että.. siellähän on näitä akupunktiojuttuja ja näitä lukupiirejä ja tämmösiä.. et on sanonu joo et on viihtynyt mutta et mä en oo.” ”Okei no onhan se hemmetin hyvä et se on tommonen niinku pieni kynnyks ihmiselle mennä sinne niin että..”

A8: ”Se kuulu tavallaa siihen... pakettiin.. et siel piti käydä.” ”Ei. Se oli vähän tyhmää ku kävi jossain Stopissa ja Rediksessä ja A-klinikalla höpisee samoi juttui. Tuli semmonen fiilis et pitäis olla nauhuri mihin puhuu ja sit pistää playtä toisessa ja kolmannessa. Niit samoi juttui.” ”Mut on se tavallaan hyvä jos joku halua ni on sit ainaki arsenaalii. Onhan se monelle kuitenkin mitä enemmän puhuu ja käy läpi ni helpottaa ja ymmärtää sitä.”

Suurin osa haastateltavista siis koki hyötyvänsä A-klinikkakäynneistä, ja useat heistä, jotka eivät itse hyötäneet, tiesivät jonkun toisen hyötäneen niistä.

6.4.2 Vertaistuki osana Kuvan päihdekuntoutusta

Vertaistukea Kuvan osallistujille oli tarjolla paitsi toisistaan myös sekä vankilan omissa että vankilan ulkopuolisissa AA- ja NA-ryhmissä ja Vertaistuki Rediksessä. Seitsemän haastateltavista piti käynneistä AA- ja NA-ryhmissä. Osa kävi molemmissa ja osa vain toisessa. Enemmän ryhmän valintaan ja siellä viihtymiseen tuntui vaikuttavan siellä vallitseva henki kuin se, oliko

haastateltavilla ongelmia alkoholin vai huumeiden kanssa. Haastateltavat pitivät positiivisena asiana sitä, että saivat itse valita kummassa ryhmässä käyvät ja saivat halutessaan käydä molemmissa. He pitivät hyvänä asiana, että saivat tutustua ja kiinnittyä ryhmiin jo vankeusaikana.

A2: ”Kyllä kyllä ja se on kyllä yks tosi iso plussa sinne. Se on hyvä et pystyy siellä sillä tavalla liittymään ja sitoutumaan.. ja kiinnittyy sinne sitte.”

A6: ”Siel oli kerran viikos NA, AA. Siel ruokalas pidettiin. Siel mä kävin säännöllisesti joka viikko. Sit oli kerran kuukaudes käytiin niinku ulkopuolisessa. Niis mä kävin orjallisesti.” ”No.. mä olin päättäny ni.. pakkohan sun on tehdä jotain sen eteen.”

B13: ”No mä kävin AA:ssa. Ja.. en mä NA:ssa oo käyny. Mun mielestä ne ihmiset oli enemmän semmosia mun olosia siellä AA:ssa. Se ihan katto mulle sen ihan hyvin.”

Kuusi haastateltavista ei kokenut AA- ja NA-ryhmiä itselleen sopiviksi, mutta olivat kuitenkin vankeusaikana käyneet muiden Kuvan vankien kanssa ryhmissä. Ainoastaan yksi kertoi kieltäytyneensä kokonaan menemästä ja yksi oli kokenut käynnit todella raskaiksi. Muita neljää käynnit eivät haitanneet, mutta he eivät kokeneet ideologiaa omakseen. Kaksi haastateltavista ajattelivat vertaisryhmien olevan hyviä joillekin, mutta eivät itselleen. Kaksi ajatteli, että jos olisivat saaneet käydä kokeilemassa useita ryhmiä, olisi sieltä voinut löytyäkin heille sopiva.

B10: ”Niin tai sitten ainaki joku muu.. joku muu ryhmä ku se missä me käytiin. Koska siihen ei pystyny vaikuttaa et se oli tää sama paikka.”

A5: ”Mut moni ihminen on hyötyny kyllä tosi paljon mä tiedän kavereita, jotka on niinku hyötyny ja ne on ollu toistakymment vuotta NA:ssa.” ”Mut mulle se ei vaan.. se ei iske.”

A3: ”Noo ne on hyvä niille kenelle se.. ketä uskoo niihin mut tota.. Eei ei ei oo mun kohalla semmonen juttu. Ku emmä ikinä puhu asioistani.”

Myös Rediskäynnit koettiin merkittäväksi, sillä siellä oli tilaisuus keskustella siviilissä olevien ihmisten kanssa ongelmistaan.

B13: ”No oli ne meille tärkeitä iltoja siellä (Rediksessä). Ne oli erilaisia iltoja. Töitä tehtiin muuten. Tai iltapäiviä. Ni sillen aina tiettiin et se tiistai-ilta.. nyt taas mennään Redikseen ja saa jutella näistä ihan meidän omista ongelmista siviili-ihmisten kanssa. Ja nehen muodostui tietysti tutuiksi meille ja tota.. kyllä se oli mukavaa.”

6.4.3 Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden päihdekäyttäytymisessä

Kysyin haastateltavilta miten he kokivat Kuva-ohjelman vaikuttaneen heidän päihteiden käyttöönsä. Kukaan ei kokenut ohjelman vaikuttaneen negatiivisesti ja suurin osa tunnisti positiivisia vaikutuksia. He kertoivat ohjelman auttaneen heitä oppimaan ajattelemaan ja käsittelemään asioita eri näkökulmista ja puhumaan ongelmistaan kieltämisen sijaan. Myös ohjelman keskeyttäneet kertoivat tekevänsä työtä itsensä kanssa Kuvan ansiosta eritavalla kuin ennen. Haastateltavat kertoivat Kuvan vaikuttaneen kannustavasti ja pitivät sitä hyvänä mahdollisuutena. Kuvan ansioista he olivat tutustuneet muun muassa A-klinikkaan ja siten myös avun hakemisen kynnyksen koettiin madaltuneen jatkossa.

A6: ”Joo. Kyl mä nyt niinku.. ku se avun hakemisen kynnyks on madaltunu.. ei tarvii sit tota ni taas odottaa sitä et jostain päin kajahtaa ja on taas niin pohjalla ettei oo mitään muut suuntaa ku kuus jalkaa maan alle tai sit ylöspäin. Ei tarvii mennä niin pitkälle enää.” ”Ainaki sen et oppi puhuu asioista. Ennenhän siit ei ollu niinku mitään.. se oli vaan sitä kieltämist koko ajan.”

B10: ”Siis oli se vankilassa olo aikana tukena. Et ehdottomasti kyl mä sen positiivisena nään. Kuitenkin vaikka siinä oli jotain kompastusjuttuja ja ittellä se ei toiminu menestyksekkäästi. Mut kylhän siin tuli apuja esimerkiks just nää.. ku ei ollu ollu mitään suhteita tommosiin klinikoihin tai mihinkään et ensinnäki niistä voi puhua. Puhua niistä asioista ja ne oikeesti on ongelmia. Koska kyl se on ku itte käytät ja itte aiheutat sen ni kyl siin aika pitkälle ittes syyllistätki. Et siinä kohtaa ku menee oikeesti tosi huonosti ni ei siinä sit osaa kyl mennä mihinkään pyytelee. Tai ainakaan aikasemmin mul ei ollu sellasta.” ”No se tuli siinä et uskals oikeesti mennä ja sanoo et nyt ei vissiin oo ihan hyvä juttu.”

Työ ja muu sosiaalinen tuki auttoi haastateltavia olemaan päihdeettömiä vankeusaikana, vaikka neljä haastateltavaa lopulta keskeyttikin ohjelman. Vapautumisvaiheessa ohjelmassa pysyminen auttoi olemaan selvinpäin tai ainakin hallitsemaan päihteiden käyttöä. Kuvassa vapautuminen koettiin kaiken kaikkiaan hallittuna ja muutama haastateltava vertaisikin sitä

aiemmilta tuomioilta vapautumiseen, jolloin he kokivat, ettei heillä ollut edes lähtökohtia pysyä selvinpäin ja siviilissä.

A3: ”No hyvällä tavalla. Olinhan mä siinä muutaman vuoden selvinpäin kokonaan. Se oli tosi hyvä. Sellast sais olla enemmänki.. tommost toimintaa.” ”Vaikutti se paljonki siihen et niinku.. siit sai kumminki sitä pohjaa ku oli sillai käyntei A-klinikal ja muuta. Se vaikutti paljon niinku.”

B11: ”Mm. Sitte jos aattelee sitä omaa elämää Seutulan jälkeen ku alko se työ.. Jos mä en ois siihen Kuvan töihin näihin remonttihin lähteny ni ku mä tunnen oman alkoholismitaipumukseni ni mä oisin aika äkkiä ollu huonossa jamassa. Elikkä se autto mua pitämään itteni.. Enhän mä täysraittiina silloankaan ollu täytyy myöntää mutta ainaki se pysyi kurissa että mä pystyin elämään normaalia elämää ja sain pidettyä asunnon ja silleen.”

B11: ”Mutta silloin se autto. Nimenomaan välittömästi vapautumisen jälkeen se jeesas paljon. Ku aattelee sitä ku mä olin silloin suunnilleen kolme vuotta aikasemmin.. vaikka se oli lyhyempi tuomio ku mä olin Keravalla. Ni silloinhan mä olin ihan hukassa ku mä jäin.. silloinhan mä olin kans asunnoton. Mä jäin suoraan asuntolaan Kalevankadulle.. onneks sain sen paikan ees. Ni mä olin niin hukas että tuota eihän siinä mennykään ku puol vuotta ku mä jouduin tohon pitkään Myllyhoitoon sen jälkeen. Mä menin niin et mä käytännössä asuin puistoissa ja tolleen ja olin aina ku oli vähänkään mahdollista ni sekasin. Eli ku vertaa siihen siviiliin pääsyyn ni tää Kuvasta pois oli ihan eri luokkaa.”

Haastateltavat kokivat Kuva-ohjelman vaikuttaneen heidän päihteiden käyttöönsä joko lyhyellä tähtämellä eli vankeusaikana tai pidemmällä tähtämellä eli vapautumisen jälkeen ja myös ohjelman lopettamisen jälkeen.

6.4.4 Kehitettävää Kuvan päihdekuntoutukseen

Kysyin haastateltavilta, mitä he haluaisivat parantaa, muuttaa tai lisätä Kuva-ohjelman tarjoamissa päihdepalveluissa. Lähes kaikki kokivat päihdekuntoutuksen riittävänä ja moni korosti omaa motivaatiota kuntoutumisessa. Hyvänä pidettiin vaihtoehtojen määrää ja valinnanvapautta niiden suhteen sekä työntekijöiden panostusta. Muutama haastateltava oli sitä mieltä, että esimerkiksi vertaisryhmissä käymisen tai vankilan sosiaalityöntekijän kanssa säännöllisesti keskustelemisen tulisi olla kaikille pakollista, koska he olivat itse hyötäneet juuri niistä entien. Toisaalta moni piti hyvänä asiana nimenomaan vapaaehtoisuutta, koska silloin he saivat

itse valita itselleen sopivimman päihdekuntoutusmuodon ja ylipäätään koettiin mielekkäämpänä tehdä jotain omasta tahdostaan kuin pakotettuna.

A4: ”No hyvää oli se et sai ite valita niinku mitä haluu tehdä ja mistä hakee niinku sitä apua.” ”No ainaki mun kohdalla se on ollu riittävää. Et musta kuitenki et se on niinku.. lähtee jokaisesta ittestään.. et ihan tommosii et joka päivä.. helppohan sinne on pyörähtää takasi mut ku tietää et se ei oo todellakaa kivaa.”

A8: ”Ei kai siin oikee muutettavaa oo.” ”Joo. Siel oli ihan hyvä valikoima kaikkee. Et jos apuu ja tukee tarvii ni kyl siel ihan hyvä verkosto mun mielestä... (työntekijä) oli ihan loistotyyppe.”

B9: ”Ku mähän kävin (työntekijä) luona vähintään kolme kertaa viikossa juttelee.” ”Et niinku sanotaan et semmosii kahdenkeskisii keskusteluja vois olla ihan jees. Koska sillon jokainen näkee.. tai siis työntekijät näkee millon ihminen muuttuu.” ”Niin et sen pitäs olla semmonen ihan niin sanottu vakio.”

Yksi haastateltavista ehdotti kokemusasiantuntijuuden hyödyntämistä Kuvan päihdekuntoutuksessa. Hän toivoi toimintaan mukaan päihdetyöntekijää tai -tekijöitä, joilla on oma kokemus päihderiippuvuudesta ja toipumisesta. Hän ajatteli näin vapautumiseen liittyvän epävarmuuden helpottavan ja tuen jatkuvan siviilissä. Kyseinen haastateltava ei pitänyt A-klinikalla käymisestä ja toivoi sen vaihtoehdoksi kokemuksen tuomaa tietämystä.

A1: ”Eli pitäis olla semmonen kaveri joka on käyny itse sen niin sanotun helvetin läpi. Ja selvinny sieltä. Se ei tarkota sitä et se on AA tai NA vaan semmonen kaveri joka on lähteny päihdetyön puolelle duuniin.”

Yksi haastateltava kertoi olleensa erityisen tyytyväinen A-klinikan korva-akupunktiohoitoihin ja ehdotti Kuva-ohjelmaan otettavan lisää rentoutumista ja itsekontrollia opettavia toimintoja. Hän ehdotti myös mielikuvaharjoitusten tekemistä tilanteista, joissa retkahdusriski on suuri.

B10: ”Mä en tiiä mikä se tänä päivänä on se tilanne.. sillon se oli että oli se käyny parin viikon välein A-klinikalla.. sillon oli joku korva-akupunktio tai joku tommonen. Varmasti tollaset millä just saa sitä itsekontrollia. Eli jotain tämmösiä rentoutusjuttuja sun muita mitä niitä on monipuolisempiäki olemassa mitä pelkkä korva-akupunktio. Että tälläsiä varmaan jätkille jos

opettaa ni.. kuitenkin jos pystyt rauhottuu ja pystyt oppii sellasia ni vielä silloin ku ihminen saa aikaa mieltii niitä juttuja ennen ku lähtee tekee. Tai sit yleensäki jos on toipumist silleen ku mullaki on ollu ni aika semmonen arka yleisesti ottaen. Ni sillä äkkiä hakee sitä.. sitä spontaaniutta sillee ku tulee tilanne ni hermostuu tai tollee.. ettei just kävis noin niinku mul on käyny.” ”No just nää tämmöset et harjotellaan ainaki niit tilanteita. Niin joko niin että käy jonku kans niitä paikkoja tai sit ainaki mielikuvaharjotuksena käy niitä paikkoja mitä voi tulla siviilissä niinku vastaan.”

Päihdekuntoutukseen liittyen kehitysehdotuksia nousi haastatteluissa esiin hyvin vähän, ja pääasiassa haastateltavat olivat tyytyväisiä palveluihin ja kuntoutukseen sellaisenaan.

6.4.5 Päihdekuntoutus vapautumisen jälkeen

Neljä haastateltavaa kertoi jatkaneensa A-klinikalla käyntejä heti vapautumisen jälkeen. Kolme heistä kertoi hoitosuhteen loppuneen suunnitellusti ja yhden hoitosuhde katkesi, kun hänen työntekijänsä vaihto toisiin tehtäviin eikä hän halunnut sillä hetkellä aloittaa toisen työntekijän kanssa. Yksi haastateltavista kertoi pysyneensä vapautumisen jälkeen raittiina pitkälti A-klinikalta saamansa keskusteluavun ansiosta. Kaksi vapautumisen jälkeen jatkaneista kertoi hakeutuneensa myöhemmässä vaiheessa uudestaan A-klinikan asiakkaaksi, toinen satunnaisin käynnein ja toinen oli aloittanut uuden hoitosuhteen, kun oli itse huolestunut päihteiden käytöstään.

B11: ”Nyt mä oon käyny muutaman kerran tässä syksyllä ku mä.. mulla on tässä ailahdellu tää juomissykli ni mä tos kesällä aloin juomaan taas vähän liikaa. Ku mul välillä meni aika hienosti nää asiat. Nii tota nyt mä oon uudelleen hakeutunu A-klinikan asiakkaaks.”

A3: ”Sit mä kävin siel vapauduttuani viel vähän aikaa ja sit tuumattiin ettei tarvii enää käydä ja kyl mul meniki sitte pari vuotta ihan hyvin mut sitte... ei voi mitään.”

Kaksi neljästä ohjelman vankeusaikana keskeyttäneestä kertoi hakeutuneensa myöhemmin A-klinikan asiakkaaksi. Toinen heistä oli myöhemmin siviilissä ollessaan hakeutunut katkaisuhoidon kautta A-klinikan asiakkaaksi ja käynyt siellä säännöllisesti useamman kuukauden. Toinen taas oli säilyttänyt kontaktin sinne Kuvan ajoista lähtien ja aina siviilissä ollessaan käynyt siellä terapiassa ja hakemassa lääkkeitä.

B9: "Joo ja se on periaattees tähän päivään asti säilyny tai siitä asti ku mä oon siviilis ollu ni mä oon aina järkäny sen A-klinikka-ajan."

B10: "Itseasiassa liittyen tommoseen meinasin just siitä että.. mä käytin tätä A-klinikkaa sitten sinänsä hyväkseni." "Joo joo. Se oli ihan hyvä.. hyvä suhde sinne (A-klinikkaan). Tai koin ainaki et siit oli apua sillon." "Useemman kuukauden. Laskettiin nollin ne lääkkeet siel sit."

Haastatteluhetkellä vankilassa olijoista neljä viidestä kertoi suunnittelevansa A-klinikalle menemistä vapauduttuaan. Kaksi heistä suunnitteli korvaushoitoon hakeutumista.

B13: "Ja A-klinikalle mä mainitsin jo että kyllä mä.. ne vaihtoehdot on siinä että joko mä laitan lailliseks.. Jos mä laitan lailliseksi tota subun vedon niin sillon on mentävä A-klinikan kautta. Ja ja.. sitte tota.. Jos mä lopetan niin kai mun pitäs varmaan sillonki käydä A-klinikalla."

Kaksi haastateltavista oli Kuva-ohjelmaan osallistumisestaan lähtien käynyt säännöllisesti NA- tai AA-ryhmissä. Molemmat kertoivat ryhmissä käymisen olevan heille nykyään elämäntapa ja myös ehdoton edellytys elämälle ilman päihteitä.

A1: "Käyn joka päivä edelleen." "Se on ykkönen. Sen jälkeen tulee kaikki muut." "Et ku mulle se on elämän tärkein. Et jos mul ei oo sitä ni ei mul oo mitään muutakaan. Mä pääsen alle kahden viikon sinne mistä mä lähin. Et tää on se kuvio."

A2: "No kyllä siit (ryhmissä käymisestä) on tullu sellanen elämäntapa he he."

Kolme haastateltavista kertoivat Kuva-ohjelman jälkeisenä aikana käyneen NA- ja AA-ryhmissä satunnaisesti. Yksi heistä ei ollut ohjelman aikana pitänyt ryhmissä käymisestä, mutta oli myöhemmässä vaiheessa käynyt NA-ryhmässä, josta oli pitänyt. Yksi oli heti kuvasta vapautumisensa jälkeen käynyt aktiivisesti ryhmissä, mutta käynnit olivat sitten muuttuneet satunnaisiksi, kun hän ei ollut pysynyt täysin raittiina.

B11: "Mä saan sieltä jonku verran tukee ja jonku kerran oo käynyt AA-ryhmissä. NA-ryhmissä en oo nyt käynyt... Mutta tää nyt on vähän vaiheessa tää tilanne mun kohalla et mä en oo raitistunu vaikka se on mun tavoite.. täysraittius."

B10: ”Ja seki.. emmä sitä NA:ta nyt niin paljoo säikähtäny loppupeleissä ku mä kuitenkin sit kävin frendini kans niis muissa ku mä näin parempiaki ryhmiä. Mis oikeesti osattiin puhua täst päivästä niinku siit oikeesti pitää puhua eikä niinku pohtii tota et kuinka perkeleen huonosti on kaikki. Pitää löytää vähän niit positiivisiiki puolii. Tämmöset varmaan oli niitä rakentavii.”

Kaksi haastateltavista olivat Kuva-ohjelman jälkeisenä aika käyneet satunnaisesti Vertaistuki Rediksessä, jonka toimintaan olivat ohjelman aikana tutustuneet.

B13: ”Niin kyl mä Rediksessä kävin muutoinkin. Nyt se jäi sitten vähemmälle tossa loppuajalla. Mutta että.. sinne mä tiedän että mä oon aina tervetullut.”

Viisi haastateltavaa kertoivat, etteivät ole Kuva-ohjelman jälkeen käyttäneet mitään päihdepalveluita tai käyneet vertaistukiryhmissä. Neljä heistä kertoi syyksi, ettei ole kokenut tarvitsevänsä päihdekuntoutusta. Yksi haastateltavista kertoi käyttäneensä päihteitä ja tietoisesti karttaneensa vertaistukiryhmiä. A-klinikalle hän oli välillä suunnitellut menevänsä, mutta ei kuitenkaan ollut mennyt.

B13: ”Mä oisin pystyny niitä samoja tukiverkkoja kyllä käyttää.. mut ei.. emmä tiedä sitte.. että oisko siinä ollu sitte osuutta siinä että mä lähdin sieltä kesken pois. Ehkä mulle jäi semmonen fiilis että mä epäonnistuin.”

A8: ”Mut emmä.. ehkä ku tietää kuitenkin et noi on ja se kynnyks mulle on niin matala et jos kuitenkin tuntuu et tarvii ni sinne on kuitenkin helppo mennä.”

Kaksi haastatteluhetkellä vankilassa olijoista olivat Kuvan jälkeisillä vankeustuomioilla osallistuneet vankilan akkreditoituihin päihdekuntoutusohjelmiin.

6.4.6 Haastateltavien suhde päihteisiin haastatteluhetkellä

Kysyin haastateltavilta heidän suhdettaan päihteisiin nykyään. Katson aiheelliseksi eritellä haastatteluhetkellä vankilassa olevat viisi haastateltavaa muista tässä kohtaa, koska niin sanottu laitospäihteettömyys ei mielestäni ole suoraan verrattavissa päihteettömyyteen siviilissä.

Kaksi haastateltavista kertoivat olleensa Kuva-ohjelmaan osallistumisestaan lähtien täysin raittiita. Molemmat ovat aktiivisesti mukana vertaisryhmien toiminnassa. Toinen heistä kertoi haastattelussa elävänsä päivä kerrallaan asettamatta suuria tavoitteita päihteiden suhteen.

Vaikka hän piti oman päihdeongelmansa syntymistä itselleen mysteerinä, hän oli tiedostanut ongelmansa ja sen, ettei enää kykene kohtuukäyttöön.

A1: ”Emmä tänään viitti ottaa. Huomisest mä en tiedä eikä mun tarvii sitä mieltii. Tänään mä en viitti ottaa. Mä elän tätä päivää.” ”Itseasiassa.. ootas mä lasken päivälleen tollee hätäsesti. Mä oon varmaan yheksäntuhattakaheksansataa jotain silppuja päiviä takana. Laske paljon se tekee vuosissa.” ”Kolmetoista ja puoli vuotta oltu ilman. Päivä kerrallaan.”

A2: ”Hyvä. He he he. Hyvä suhde. Mä en käytä niitä. He he.” ”Kymmenen vuotta raittiina.. yli. Vapaanaki jo yheksän vuotta.”

Kolme haastateltavaa kuvasi päihteiden käyttöönsä satunnaiseksi eivätkä he pitäneet sitä enää ongelmana. Verrattuna aikaan ennen Kuvaa he kertoivat käyttönsä vähentyneen huomattavasti.

A4: ”No... itseasiassa ni... en mä oo millään tavalla päihderiippuvainen.” ”Polttelenhan mä pilvee sillon tällön.. Mut ei se oo enää mikään sillee et.. ei mun tarvii saada mitään.”

A7: ”Et sillai ihan hyvin nyt menny et muutamii kertoi tos ollu yössä ja näin mutta ei mitään.. ne on ollu ihan lyhyitä.” ”On (vähentynyt). No lähempänä et loppunu.. ainaki melkein. Sit se himo on kadonnu tai hävinny. Pienentyny ainaki ihan merkittävästi et pystyy vähän käsittelee niitä asioita jos tulee mieleen.” ” Joo et kyl täs sillee niinku joutuu tekee työtä ittensä kanssa.”

A8: ”Sillon tällön tulee vedetty känni. Joskus kerran kuus tai harvemmin.”

Kaksi haastateltavista kertoi päihteiden käyttönsä olleen pitkään hallinnassa vapautumisen jälkeen, mutta he olivat ratkenneet uudestaan käyttämään ja toivat haastatteluhetkellä avoimesti esiin sen, että pitivät itsekin nykyistä tilannettaan huolestuttavana. Yksi kertoi päihteiden käyttönsä olleen syklittäistä. Kukaan heistä ei ollut kuitenkaan aloittanut kovien huumeiden käyttöä uudestaan, vaan kertoivat nykyään ongelmana olevan lähinnä alkoholin. Kaksi heistä haki tai aikoi hakea apua A-klinikalta.

A5: ”Mut sit.. kyl mä oon sen jälkee ollu.. mul on ollu ylämäki alamäki ylämäki alamäki niinku että.. on ollu semmosii kausii et mä oon puol vuotta en käytä mitään, kaks kuukautta mä käytän. Okei nyt mul on alkoholi.. et mä dokaan ja poltan pilvee.”

A6: ”Sit mä ratkesin tos ryyppäämäänki ja nyt mä oon... niinku mä silloin puhelimes sanoin.. iski putki päälle..” ”Koska niinku mä sanoin kaman käyttö on jääny.. nyt on enää tää viina minkä kans tapellaan.” ”No sanotaan nyt tollast vuotta.. yli puolta vuotta et emmä oo korkannu kaljaakaan.... Koska tausta on mitä on.”

Haastatteluhetkellä vankilassa oli viisi haastateltavaa. Heistä neljä oli keskeyttänyt Kuva-ohjelman vankeusaikana ja yksi vapautunut ohjelmassa, mutta keskeyttänyt ennen kuuden kuukauden työllisyysjakson päättymistä. Hän kuitenkin kertoi olleensa vapautumisensa jälkeen raittiina melkein kaksi vuotta. Vankeusaikana keskeyttäneistä kaksi oli ollut jonkin aikaa selvinpään siviilissä ja kaksi ei ollut edes yrittänyt. Vankilassa olevista haastateltavista kaikki myönsivät, että heillä on ongelmia päihteiden kanssa. Kolme heistä olivat vankilassa allekirjoittaneet päihdeettömyyssitoumuksen. Vapautumisen jälkeen kaksi kertoi tavoitteenaan olevan hakeutua korvaushoittoon, yhdellä lopettaa päihteiden käyttö kokonaan, yhdellä olla raittiina ainakin pidempään kuin edellisen tuomion jälkeen ja yksi ei halunnut kertoa suunnitelmistaan.

B9: ”Ja sitte.. nyt niinku viimeisen kerran.. silloin Kuvan jälkeen mä olin kaks kuukautta selvi päin siviilissä ja sit no jotenki.. jostain syystä tuli taas semmonen.. Ja nytte ku mä vapauduin siit Kalterit taakse ja niistä systeemeistä ni mä olin puol vuotta selvinpään.” ”Nyt ois tarkotus yrittää viel pidemmälle.”

B13: ”Niin ja että oonko mä sit käyttäny huumeita sen.. olen. Sun ois pitäny käydä loppuun se Kuva. Joo kyl mul on yhäki huumeongelma. Joo. Mä en tunne montakaan oikeesti joilla ei oo. Ja tää on oikeesti tosi tympäsevää. Varsinki linnassa. Välillä on niin väsyny tähän hommaan että..”

Haastatteluhetkellä siviilissä olijoilla muutokset päihteiden käytössä olivat huomattavampia: kaksi oli täysin raitistunut ja muutaman käyttö vähentynyt tai muuttunut. Vankilassaolijoiden tilanne oli pysynyt ennallaan, vaikka he kertoivatkin ajatustensa muuttuneen.

6.5 Asumisen tuki

Kuntouttava vankityö -ohjelman yksi kolmesta toimintamuodosta työhönkuntoutuksen ja päihdekuntoutuksen lisäksi on asumisen tuki. Kuvan osallistujille on varattu Helsingin kaupungin sosiaaliviraston soluasunto, johon heillä on mahdollisuus muuttaa asumaan vapautuessaan vankilasta. Ohjelman vankeusaikana keskeyttäneillä ei luonnollisesti tätä mahdollisuutta ollut. Haastateltavista yhdeksän vapautui Kuva-ohjelmassa ja neljä keskeytti ohjelman vanke-

usaikana. Seuraavissa alaluvuissa kartoitan haastateltavien asumistilannetta vapautumisen jälkeisestä ajasta haastatteluhetkeen ja heidän kehittämisehdotuksiaan Kuva-ohjelman tuettuun asumiseen.

6.5.1 Haastateltavien asuminen vapautumisen jälkeen

Kuvassa vapautuneista haastateltavista kuusi muutti vapautuessaan Kuvan soluasuntoon. Heistä kolme asui asunnossa puolesta vuodesta useampaan vuoteen ja kolme vain muutamasta päivästä pariin kuukauteen. Pitkään asuneista kaksi olivat viihtyneet asunnossa. Kolmas oli kokenut soluasumisen itselleen sopimattomaksi ja kertoi kaivanneensa enemmän yksinäisyyttä. Hän kuitenkin kertoi ajatelleensa solussa asumisen väliaikaisena kannustimena siten, että kun hän osoittaa pärjäävänsä, on hänen helpompi saada oma vuokra-asunto. Toinen asunnossa viihtyneistä oli saanut koko ajan asua yksin ja toinen ei ollut kokenut kaksin asumista häiritsevänä, koska omaan huoneeseen pystyi tarvittaessa vetäytymään rauhaan.

A6: ”Kyllä. Ei mitään.. siisti.. kaikki niinku piti. Keittiöt, vessat ja suihkut ja siel oli pesukoneki muistaakseni. Kaikki imurit ja muut. Mitä nyt ihminen tarvii.” ”No ei mulla ainakaan ollu mitään niinku sanottavaa et mulle riitti vaan se et oli yksinkertaisesti katto pään päällä. Ei siel nyt tarvii mitää porealtait olla.”

A7: ”No.. se (soluasuminen) ei kyl oikee soveltunu mulle he he.. Se nyt sillai meni kuitenkin ihan OK. Et kyl siin välil sit kaipaa sitä yksinäisyyttä kuitenkin. Mut siin nyt oli vähän sellanen kannustin et jos kaikki menee hyvin ja näin ni sit saa kuitenkin sen asunnon. Et varmaan seki ollu ihan hyvä.”

Vain lyhyen ajan Kuvan soluasunnossa asuneista haastateltavista yksi oli saanut parin kuukauden jälkeen oman asunnon muualta. Yksi kertoi, ettei pystynyt asumaan soluasunnossa, koska ei tullut toimeen toisen asukkaan kanssa ja oli lähtenyt sieltä melkein heti pois. Kolmas kertoi solun olleen muuten sopiva, mutta oli muutaman yön jälkeen katsonut parhaaksi hakeutua yhteisölliseen päihdehuollon asumispalveluyksikköön, koska koki päihteettömyytensä olleen vielä niin heikolla pohjalla.

A2: ”Joo mä menin sitte tosiaan sinne Oskelakotiin.” ”Joo melko suoraan.. mä vissiin olin kaks yötä tai kolme yötä olin siellä solussa.” ”No siis mähän.. kyllä se (soluasuminen) muuten ois sopinu mut sit ku sinne tuli toinen kenen sit motivaatio oli olla raittiina ja mä en ollu varma yhtään ni mä katsoin parhaaks et mä en lähe niinku sinne ollenkaan.”

A3: ”No enhän mä oikeestaan ollu siel ollenkaa ku se oli soluasunto ni en mä pystyny olee siellä. Sit se loppu ni mä jätin sen siihen sitte.”

Kuvan soluasunnossa pitkään asuneista kolmesta haastateltavasta kaksi kertoivat saaneensa solun jälkeen Helsingin sosiaaliviraston vuokra-asunnon, jossa asuivat edelleen haastatteluhetkellä. Kolmas pitkään soluasunnossa asunut oli solusta pois muuttamisen jälkeen asunut tilapäismajoituksessa. Vain vähän aikaa Kuvan soluasunnossa olleista haastateltavista yksi oli haastatteluhetkellä vankilassa. Soluasunnosta lähtemisen jälkeen ja ennen vankilaan joutumista hän oli asunnoton ja oleskellut sukulaisten ja ystävien luona. Kahdella muulla oli haastatteluhetkellä asunto ja he kertoivat asumisensa olleen melko pysyvää.

A2: ”Mä asuin siellä (Oskelakodissa) joku vuosi kolme kuukautta.. saman verran ku mä olin siinä Kuvassa. Sitte sain tosiaan asunnon tuolta S-asunnoista.” ”Mä asun nykyään sitte kuitenkin Helsingin kaupungin asunnossa.”

Kaksi Kuvassa vapautuneesta haastateltavasta muutti vapauduttuaan samaan vuokra-asuntoon, missä olivat asuneet jo ennen vankeustuomiotaan. Toinen heistä asui haastatteluhetkellä edelleen samassa asunnossa. Myös toisen asuminen oli ollut pitkään pysyvää, mutta haastatteluhetkellä hän oli asunnoton, koska oli juuri eronnut puolisostaan, joka oli jäänyt heidän yhteiseen vuokra-asuntoonsa. Yksi Kuvassa vapautuneista haastateltavista kertoi kieltäytyneensä muuttamasta soluasuntoon, mutta päässeensä yhteisölliseen päihdehuollon asumispalveluyksikköön, Oskelakotiin. Tämän jälkeen hänellä oli haastatteluhetken asti ollut aina asunto.

A1: ”Öö mä pääsin semmoseen Koskela.. Oskelakotiin tonne silloin se oli Kannelmäessä. Päihdehuollon asumisyksikkö.” ”En. En. Mulle tarjottiin niitä (soluasuntoja) mut mä kieltäydyin laakista.”

Kuvassa vapautuneesta yhdeksästä haastateltavasta siis kuudella oli haastatteluhetkellä pysyvä asunto. Kuva-ohjelman vankeusaikana keskeyttäneet neljä haastateltavaa olivat kaikki haastatteluhetkellä vankilassa.

6.5.2 Kehitettävää Kuvan tuettuun asumiseen

Kysyin Kuvan soluasunnossa asuneilta kuudelta haastateltavalta ja yhdeltä kieltäytyneeltä mitä he haluaisivat lisätä, muuttaa tai parantaa Kuvan tarjoamassa asumisen tuessa. Kolme heistä ei osannut sanoa mitään ja kolme oli sitä mieltä, että soluasunnon sijasta jokaisen pitäisi saada oma vuokra-asunto. He perustelivat oman asunnon tärkeyttä sillä, että retkahtamisen riski kasvaa suureksi, jos toinen asukas retkahtaa.

A4: ”Niin et jokasel pitäis olla niinku oma asunto. Et mä oon ainaki sitä mieltä. Ja kaikki oli sitä mieltä.. et moni kelas et mihinköhän tästä nyt joutuu.” ”On ja sit koko projekti voi mennä toisen osalta pilalle jos toinen.. asuu sellasen kans joka mokaa. Ku se retkahtaminen on niin helppoo.”

Yksi haastateltavista ehdotti soluasunnon sijasta vähintään puolen vuoden ajan asumista josakin päihteettömässä ja yhteisöllisessä asumisyksikössä, jossa olisi henkilökuntaa paikalla virka-aikana ja jossa viikko-ohjelmaan kuuluisi vertaisryhmissä käynnit. Intensiivisemmällä tuella vapautunut vanki saisi varmuutta laitoksen ulkopuoliselle päihteettömyydelle.

A1: ”Mä oisin oikeestaan sitä mieltä että menis ensiks semmoseen asumisyksikköön mikä on päihteetön. Ens alkuun. Ainakin sen puol vuotta. Ja se et kävis palaverissa. Se on yks edellytys koska se auttaa sitä kaverii eteenpäin. Ettei sit tuu se vartiomaton hetki ku pistää oikeen hatutuksen päälle eli kaikki asiat tuntuu vaipuvan.. se ensimmäinen helpotus on piikki tai pullo. Koska se on suuri osasy syy monelle et ne ei kestä sitä raakana. Ihan alkuvaihees. Ne on ihan raakileena viel puolen vuoden kohdalla. Koska laitospaikka ja ulkopuolen paikka on kaks eri asiaa. Laitokses on helppo olla. Ulkona ei sit enää ookaan ku tääl on kaikki houkutukset.” ”Eli se porukan moraali pistää sen niin et siel todellaki pidetään kiinni siitä päihteettömyydestä.”

Haastateltavat eivät niinkään kritisoineet tuettua asumista, vaan annettu kritiikki koski lähinnä soluasumista.

6.6 Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä

Kysyin haastateltavilta, millainen merkitys Kuvalla oli heille. Kaikki haastateltavat yhtä luukuun ottamatta kertoivat Kuvalla olleen iso merkitys heidän elämässään ja he pitivät ohjelmaa tärkeänä itselleen. Haastateltavat pohtivat merkitystä heissä itsessään ja elämässään tapahtuneiden muutosten kautta. He kertoivat Kuva-ohjelman auttaneen heitä muuttamaan elämäänsä parempaan suuntaan ja tukeneen etenkin vapautumisvaiheessa. He ajattelivat ohjelman tarjoavan mahdollisuuden, johon he itse tarttuivat tai keskeyttäneiden tapauksessa jonka he itse jättivät käyttämättä.

A1: ”Se on mulle jonkun asteinen käännekohta elämässä.”

A2: ”No siis se oli.. mä kerroin et se oli semmonen ku sinne mä pääsin ni se oli niinku niin suuri mahollisuus et en mä osaa sitä ees kuvata se oli niin suuri. Loistava mahollisuus.”

A8: ”Iso merkitys. Se ohjas.. töni vähän oikeeseen suuntaan. Ja sanotaan just silloin.. silloin ku vapautu ja noin ni... se on hyvä ku on tommonen ni.. Siin on semmonen mis voi notkahtaa jos notkahtaa.”

B10: ”No emmä oikeestaan muuta näin jälkeenpäin.. se oli yks mahdollisuus. Minkä mä ryssin.”

Seuraavissa alaluvuissa erittelen keskeisimpiä muutoksia haastateltavien elämässä. Niitä ovat työllisyyteen ja asumiseen liittyvien muutosten lisäksi muutokset elämänlaadussa ja terveydessä, muutokset ajattelussa ja asenteissa, sosiaalisissa suhteissa ja uusintarikollisuudessa.

6.6.1 Muutos elämänlaadussa ja terveydessä

Useat haastateltavat kokivat Kuva-ohjelmaan osallistumisen parantaneen heidän elämänlaatuaan, koska olivat sen avulla lopettaneet tai vähentäneet päihteiden käyttöään. Kaksi haastateltavista oli lopettanut päihteiden käytön kokonaan, useat olivat lopettaneet huumausainoiden käytön tai muuten muuttaneet päihteiden käyttöään ja muutamat kertoivat ainakin alkaneensa Kuva-ohjelman aikana pohtimaan päihteiden käyttöään uudesta näkökulmasta. Ohjelman koettiin vaikuttaneen omaan terveyteen ja asenteeseen sitä kohtaan.

B11: ”Niinku mä yhen kerran jo sanoin että ilman sitäkään pätkää raittiutta ni mä oisin terveyteni menettäny. Eli kyllä sillä on ihan olennainen merkitys mun oman.. ihan siis fyysisenkin terveyden kannalta.. puhumattakaan henkisestä terveydestä.”

A5: ”Et ei mulla enää menny mikään järki päähän. Mulle oli ihan hemmet-.. ihan vittu sama mitä tapahtu ja miten meni niinku elinks mä vai enks mä elä. Mut toi Kuva niinku muutti tosi paljon niinku että.. tosi tosi tosi paljon.”

A6: ”No kyl se ainaki mun elämänlaatu paranti että.... Emmä tiedä. Voi olla et mä oisn Maunulan hautausmaalla tai Honkanummella tai uuestaan sisällä.”
”Ku mä pääsin kovist kamoista irti.”

6.6.2 Muutokset ajatuksissa ja asenteissa

Haastateltavat kertoivat Kuva-ohjelman aikana oppineensa ajattelemaan asioita uusista näkökulmista ja pidemmällä tähtäimellä. He kertoivat myös oppineensa tunnistamaan ongelmiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan ja puhumaan niistä. Haastateltavat, jotka olivat keskeyttäneet ohjelman vankeusaikana korostivat ajatusmaailmassa tapahtuneita muutoksia, vaikka haastatteluhetkellä he olivatkin vankilassa eikä konkreettisia pitkäaikaisia muutoksia ollut muuten tapahtunut.

B9: ”Niin ja okei, sitä ennen mä en ikinä puhunu mun asioista kenellekään. Ku mä sanoin aina sen et jos mul on haava kädessä ni mitä mun on turha.. turhaa mä valitan sulle sitä mun haavaa koska ei se siit parane nopeemmin. Ni mul oli aina se.. semmonen. Mut sitte ku (työntekijä) sano et kyl nyt juttelet, oikeesti nyt juttelet. Ni kyl sen huomas et sit rupes niinku.. sit rupes tuntee asioita.. et ei ollu enää pelkkää hyvää tai tosi paskaa. Niin et siin välissäki on paljon tunteita.”

B13: ”Kyl se sai mut ajattelemaan asioita toiselta kantilta ja tietysti kasvatti itseluottamusta ja tuli sitä työkokemusta ja.. Ja ja.. myös tota ni yhteyksiä selväpäisiin ihmisiin. Kyl sillä oli isoki merkitys. Emmä oo tosin ajatellu sitä mutta nyt kun kysyit ni näin.”

6.6.3 Muutokset sosiaalisissa suhteissa

Noin puolet haastateltavista kertoivat ohjelmaan osallistumisensa jälkeen tai sen aikana tietoisesti karsineensa tuttavapiiristään päihde- ja rikoskeskeiset ihmissuhteet. He kertoivat oivaltaneensa, ettei heillä ollut näiden ihmisten kanssa muuta yhteistä kuin päihteet tai rikokset ja olivat kokeneet ehdottoman tärkeäksi katkaista välit heihin selvittääkseen itse ilman päihteitä ja rikoksia. Osa heistä oli löytänyt uusia ihmissuhteita esimerkiksi vertaistukiryhmistä, mutta osa kertoi tuntevansa itsensä yksinäiseksi. He toivat esiin uusien suhteiden muodostamisen olevan hidasta.

A4: ”Niin kyl niit (uusiu ihmissuhteita) tulee pikkuhiljaa et. Tietysti sitähan odottaa et kaikki tulee kerral mut ei tuu ei. Heh. Ei tuu. Et ei se oo niin. Se on kans aika vaikee tajuta.. et eihän sitä voi niinku uutta elämää sillee aloittaa niinku..” ”Et ihan.. ne vanhat asiat tulee painamaan mones tilantees niinku eteenpäin viel mut.. kai täst selvi ku haluu vaan selvitä.” ”Ohan ne joutunu laittaa kaikki ku joutu funtsamaan ni eihän sitä ollu muuta ku..

ihmissuhteit ku semmosii johonki rikollisiin et se oli kaiken A ja O aikana et lopetti niiden kans touhummisen kokonaan.”

A2: ”On tietysti et enhän mä nyt sitte niihin.. niihin.. Sillonhan joutu rajaamaan heti sen tuttavapiirin. Vanhoihin käyttäviin ihmisiin pitäny mitään yhteyttä. Kyl ne nykyään on sitte joko näitä ryhmäläisiä tai sitte työkavereita.”

Kaksi haastateltavaa, jotka olivat jatkaneet Kuvassa vapautumisen jälkeen ja pysyneet silloin raittiina, kertoivat silloin karsineensa tuttavapiiristään päihteiden käyttäjiä, mutta retkahdetuaan itse käyttämään he olivat myös palanneet samaan seuraan.

A3: ”No ei mul oikeestaan jääny. Mä löysin tyttöystävän kenen kans mä muutin sinne maalle. Mut sit meil alko vähän rakoilee suhde niin sit mä palasin tänne Helsinkiin ja.. emmä osannu muuta tehdä.. palasin heti siihen.” ”Kyllä ja sit ku ei tunne ketään selväpäisiä ihmisiä et kaikki on käyttäjiä. Koko ikänsä eläny käyttäjien piiris ni ei sitä tunne ketään ni.. sit sitä vähän niinku vieroksuu kaikkii tommosii selväpäisiä ihmisiä. Ei tiiä oikee mitä puhuis niitten kanssa.”

B11: ”No nythän se on sitte täs viimesen neljän viiden vuoden aikana ku on eläny tässä siviilissä ni ku mulla.. loppu se raittius ni onhan se pikkuhiljaa menny siihen että enemmän tai vähemmän juoppoja nää on kaikki mun ystävät.”

Haastateltavilla oli tapahtunut jonkin verran muutoksia perhesuhteissa, mutta he eivät kokeneet sen liittyvän Kuva-ohjelmaan. Osan perhesuhteet olivat ennallaan, osa oli eronnut, osa löytänyt uuden kumppanin, osa saanut lapsia ja osan välit perheenjäseniin olivat etäänäytyneet. Yksi haastateltavista kuitenkin kertoi Kuvan antaneen kantavuutta hänen perhesuhteilleen, joita hän oli ennen Kuva-ohjelmaan osallistumistaan alkanut elvyttää ollessaan päihdehoidossa siviilissä. Hän oli ohjelman kautta saanut tukea yhteydenpitoon ja kokenut Kuvan vankien muodostamassa yhteisössä saaneensa harjoitella sosiaalisia taitojaan, mikä oli helpottanut myös uusien ihmissuhteiden muodostamista.

B11: ”Ja sit kun.. no.. tottakai niinku mä sanoin se oli kuitenkin vähän niinku oma yhteisö ku oltiin samassa tuvassa kaikki kuvalaiset ni.. mm.. Se anto niinku mahdollisuuden oppia. Mä olin siis jo ennen linnaan joutumista.. mä oon ollu niin kauan yksin. Siitä on mun avioerostaki jo kymmenen vuotta. Mä en oo tottunu kovin hyvin yksin elämään. Mulla oli sosiaaliset taidot aika

paljon ruosteessa. Se autto siihen. Mun oli helpompi taas sitte solmia ihmissuhteita.. ainaki vähän helpompi ni Kuvan jälkeen ku ennen sitä. Että semmosessaki se autto.”

6.6.4 Muut muutokset elämässä

Kuten aiemmista luvuista käy ilmi, haastateltavien elämässä on tapahtunut muutosta myös työelämän ja asumisen suhteen.

A6: ”No on. Se et mul on oma kämppä. Ja oon ollu.. tehny töitä ja maksanu veroni ja voudit ja muut. Et emmä oo missään pimeis töis ollu et ihan verokirjoilla.”

Muutosta haastateltavat kertoivat tapahtuneen myös rikoksiin syyllistymisessä. Vapauduttuaan vankeustuomiolta, jonka aikana haastateltavat osallistuivat Kuva-ohjelmaan, siinä vähintään puolen vuoden työllisyysjakson loppuun asti jatkaneista seitsemästä haastateltavasta neljä ei kertomansa mukaan ollut saanut enää mitään tuomiota. Kolme muuta kertoivat saaneensa jokainen yhden yhdyskuntapalvelutuomion, joista yksi oli keskeytetty ja muunnettu vankeudeksi. Sama henkilö oli saanut myös sakonmuuntorangaistuksen. Kuvassa vapautuneista, mutta alle kuuden kuukauden jälkeen keskeyttäneistä kahdesta haastateltavasta toinen ei ollut saanut enää mitään tuomiota ja toinen oli saanut useamman ehdottoman vankeustuomion. Vankeusaikana keskeyttäneistä neljästä haastateltavasta kaikki olivat saaneet yhden tai useamman ehdottoman vankeustuomion. Yksi heistä kuitenkin kertoi Kuva-ohjelman jälkeen tuomioiden väliaikojen kasvaneen.

B9: ”Mut tota... sanotaan näin.. en mä tiedä meeks mä nyt asioitten edelle mutta.. esimerkiks Kuva sai mut ajattelee taas niinku normi elämää.. eli et ei ollu sellanen.. ku päihteitä käytti ni oli sellanen musta-valkonen ajattelutapa. Se sai mut ajattelee vähän tarkemmin asioita ni sen jälkee noi tuomiotki... tietsä.. väliajat kasvo.. ku mä tulin istumaan.”

A4: ”Ihan toimiva juttu.. eihän täs muuten ois ollu et yli kymmenen vuotta ettei oo tullu enää mitään vankeustuomioita.”

Kaksi haastateltavista eivät osanneet sanoa minkään muuttuneen vertaillessa aikaa ennen Kuva-ohjelmaa ja haastatteluhetkeä. Molemmat olivat haastatteluhetkellä vankilassa ja toivat esiin väsymystä nykyiseen elämäntapaansa. Kummallakaan ei kuitenkaan ollut kovinkaan konkreettisia suunnitelmia elämänmuutokseen.

A3: ”No. Nyt ei oo oikee muuttunu mikään tällä hetkellä mutta.. tarkoitus ois muuttaa niinku kumminki noit elämäntapoja.”

B10: ”Ei.. emmä osaa sanoo sillee.. Muuta ku ne mitä mä tossa mainitsin ne hyvät asiat. Että ihan samalla päällä mennään edelleen.”

6.7 Kuntouttava vankityö -ohjelman vahvuudet ja kehittämistarpeet

Seuraavissa luvuissa esittelen Kuva-ohjelman vahvuudet ja kehittämistarpeet haastateltavien mielestä.

6.7.1 Vahvuudet

Kysyin haastateltavilta, mikä heidän mielestään oli parasta Kuva-ohjelmassa. Parhaimpina asioina mainittiin työntekijät ja heiltä saatu tuki ja apu, työ ja sen luoma rytmi ja yhteishenki muiden Kuvan vankien kanssa. Lähes kaikki haastateltavat korostivat työntekijöiden merkitystä heille. Eniten työntekijöiltä koettiin saavan keskusteluapua ja kannustusta. Heidän koettiin tosissaan haluavan auttaa ja olevan valmiit tekemään työtä asiakkaiden eteen. Vankeusaikana viikoittaiset yhteisöpalaverit vankilan sosiaalityöntekijän kanssa koettiin tärkeinä ja sen lisäksi useat haastateltavat kertoivat käyneensä tämän luona keskustelemassa jopa useita kertoja viikossa. Lähes jokainen haastateltava mainitsi nimeltä jonkun työntekijän, jonka kanssa oli Kuvan aikana saavuttanut luottamuksellisen ja merkityksellisen vuorovaikutussuhteen.

A1: ”No siin oli vaan jotenki.. jotenki tää henkilökunta.. henkilökunnan puolelta se.” ”Se oli se että ku kerran ollaan tultu johonki hoitoon ja haetaan sitä hoitoo oman itsensä takia ja sit se et henkilökunta oli heti valmis melkeen mihin tahansa. Kuhan se resurssien sisäpuolella pysy. Ja se keskusteluapu myös silt puolelta et tota ni.”

A4: ”No siin ei ollu niinku.. siin ei ollu yksin.” ”No.... ehkä kuitenkin se et siin oli semmoset työntekijät, jotka veti sitä juttuu koko ajan eteenpäin. Ne anto niinku uskoa et älä nyt lannistu kyl se siitä menee.”

B9: ”Ja ties et joku on semmonen ketä yrittää ees jeesaa. Ja sen jälkee (työntekijän) kans on ollu.. niinku emmä tiiä se on sellanen ihminen kenelt mä opin todella paljon. Oikeesti se on.. se on niin mahtava ihminen.”

Useat haastateltavat kertoivat saaneensa apua myös konkreettisissa asioiden hoidossa kuten toimeentulotuen hakemisessa ja ulosottovirastossa asioimisessa. He kokivat saaneensa työn-

tekijöiltä oikeudenmukaista tietoa omista oikeuksistaan ja tullessa esimerkiksi sosiaalitoimistossa kohdelluksi oikeudenmukaisesti.

A5: ”Ulosotto tulee kyllä aika nopeesti niihin tileihin. Se kannattaa ottaa ite eka yhteyttä sinne ulosottovirastoon ja mennä tietsä jonkun.. ku ethän sä yksinään sinne pääse.. ni siel tulee joku työntekijä mukaan ni meet sen kanssa. (Työntekijä) muuten on se autonkuljettaja joka on tukenu meitä ja ollu meiän kans jokapuolella.. Ni se niinku puhuu meiän puolesta ja se kerto niinku että joo tää on tämmönen tilanne että Kuntouttava vankityö -projekti et joo että hän on Helsingin työntekijä ja tää on niinku vanki ja kertoo meiän jutuista. Niin ne ihmiset aattelee ihan eritavalla.”

A8: ”Muuta ku et kyl (työntekijä) hyvin nois.. jos sen kaa jaksaa kuunnella sen höpötystä ja noin ni silt saa hyvin jeesii kyl.. perus toimeentulojutuis ja miten täyttää hakemukset.”

Noin puolet haastateltavista mainitsi yhdeksi parhaimmaksi asiaksi Kuva-ohjelmassa työn ja sen tuoman säännöllisen elämänrytmin ja myös siitä saadun palkan. He kokivat, että heihin luotettiin, kun he pääsivät vankilan ulkopuolelle töihin ja työ myös loi kontrollia vapautumiseen.

A3: ”No emmä tiiä ehkä se työtoiminta ja se oli hyvää. Siin on kumminki aika vapaudessa vaik on vankilassa. Ja se helpottaa vähän sitä laskeutumista ettei heitetä suoraan ihan tyhjään maailmaan.”

A8: ”Varmaan se säännöllisyys ja et on se työpaikka. Et niinku päiväksi.. toimii. Ja on se säännöllinen tulonlähde ja...”

B9: ”Selvinpäin olo ja töissä käynti.” ”Et mä olin Helsingin kaupungilla töissä. Et mä sain lähtee sieltä ja muhun luotettiin sillee että mä tuln sieltä sit takasin.”

Viisi haastateltavista mainitsi tärkeänä asiana sen, että Kuva-ohjelman vangit saivat vankilassa olla omassa vankituvassa, mikä mahdollisti yhteisöllisyyden, luottamukselliset keskustelut heidän välillään ja tuen jakamisen.

B11: ”Se mikä oli mun mielestä tärkeintä noin Kuva-projektin kannalta oli se et kun muistelee sitä Seutulaa ku sehän oli sillee tuvittain oli näitä rakennuksia.. aina kaks tupaa joka rakennuksessa. Niin nää jotka oli tässä

Kuva-projektissa me oltiin niinku samassa tuvassa.. me oltiin niinku oma porukka. Siis ihan se arkielämä siellä Seutulassa vankilassaki oli niinku.. me oltiin niinku keskenään.” ”Me voitiin näistä päihdeasioista puhua ihan eritavalla keskenämme ku näitten niin sanottujen taviksien kanssa. Koska sillon piti vähän varoa et mikä toisen suhtautuminen on. Et kyllä se et oltiin niinku oma yhteisö.. se oli se pointti.”

A8: ”Tuttu porukka, joil on vähän niinku sama suunta.. samat niinku ongelmat.. Samat.. kaikki se paketti.” ”Saman henkisii kavereita ni.. on vähä helpompi puhuu jos on jotain. Saa niinku tukee siinä.”

Yksi haastateltavista kertoi Kuva-ohjelman olleen parasta aikaa hänen elämässään, sillä hän ei ollut ikinä ennen ottanut osaa niin moneen toimintaan kuin ohjelman aikana. Hän oli kokenut todella merkittäväksi, että vangeille järjestettiin vapaa-ajan toimintaa ja hän sai kokea jotain, mitä ei ollut ikinä elämässään kokenut.

B12: ”Niinku oikeesti ei mul oo noin paljoo tapahtunu elämässäni koskaan. Ni sen takii mä sanon et se oli parasta aikaa mitä mul on ollu. Ja teatterissa käytiin. Se oli ihan mielettömän hyvä juttu. Todella pidin siitä. Semmonen ku Menolippu Afrikkaan.”

Kaiken kaikkiaan Kuva-ohjelman vahvuuksina haastateltavat näkivät sen työntekijät ja heiltä saadun tuen ja avun, työn ja sen luoman rytmin ja yhteishengen muiden Kuvan vankien kanssa. Kuva-ohjelma koettiin kokonaisuutena merkittäväksi ja toimivaksi.

6.7.2 Kehittämistarpeet

Olen eritellyt haastateltavien kehittämisideoita ensisijaisesti aiempien pääotsikoiden, työhönkuntoutuksen, päihdekuntoutuksen ja asumisen tuen, alle. Suurimmalla osalla ei ollut ideoita Kuvan kehittämiseen, vaan he olivat tyytyväisiä ohjelmaan sellaisenaan. Heidän mielestään Kuva tarjosi mahdollisuuden oleellisiin siviilissä tarvittaviin asioihin eli työhön, asumiseen ja päihdekuntoutukseen.

A1: ”Et pitäkää toi mut se et tota noin ni se on ihan hyvä jos tää toimii et sieltä ykskin kaveri selvii ni se kannattaa jatkaa. Et älkää missään tapaukses heittäkö määrärahoja hukkaan sen takia. On välivuosia et ei tuu ketään mut saattaa olla joku joka tarvittee ihan oikeesti.” ”Vaikkei sielt tosiaan tulis ku se yks per vuosi. Se on ihan helvetin hyvä saavutus.”

A2: ”Joo että se on mun mielestä ihan täydellinen ohjelma.”

B9: ”Emmä tiiä voiks siinä enää parantaa. Kaikkihan siin on mun mielestä.. niinku kaikki ne palikat.”

Aiemmin mainittujen ehdotusten lisäksi esiin nousi ohjelmasta tiedottaminen, jota haastateltavien mielestä pitäisi parantaa. Lisäksi haastateltavat kertoivat muutaman yksittäisen ehdotuksen Kuva-ohjelman parantamiseksi. Yksi oli sitä mieltä, että kollektiivirangaistuksista tulisi luopua niin, ettei yhden vangin ehtojen rikkominen vaikuttaisi kaikkien Kuvalaisten poistumislupiin käydä vankilan ulkopuolisissa ryhmissä. Yksi haastateltava toivoi ohjelmaan enemmän vapaa-ajan toimintaa kuten elokuvissa käyntiä vankeusaikana, jotta siviilielämä tuntuisi lähemmältä ja vapautumisen jälkeen enemmän tukea käytännön asioissa kuten erilaisissa virastoissa asioimisessa.

B11: ”Mut yhtä kaikki oli lyhyt tai pitkä tuomio takana ni jollain lailla sitä vapautumisen jälkeistä toimintaa pitäis ehkä.. siihen pitäis saada jotain tukee enempi. Ihan näihin käytännön siviiliasioihin. Ku yleensähan ollaan sitten sossun tai Kelan tai molempien asiakkaita ni niitten asioiden pyörittämiseen. Niitä pitäis helpottaa koska ne voi olla välillä vähän vaikeita.”

B13: ”Mun mielest ne on tosi hyviä. En oo ikinä vastaavaan törmänny. Ja hyvät et tommosia on vangeille. Se täytyis jotenki.. harva ihminen kuitenkin tietää noista vankiloissa. Että noin valtavia systeemejä on tehty.”

6.8 Hankalia vaiheita Kuva-ohjelman aikana

Kysyin haastateltavilta mitkä olivat heille hankalia vaiheita ohjelman aikana ja mikä auttoi pääsemään niistä yli. Kuusi haastateltavaa sanoi, ettei heillä ollut mitään erityisen hankalia vaiheita.

A7: ”No ei.. ei mul oikee mitää semmost hirveen.. tai niinku mitää ollu.. menny kaikki.. kaikki ihan hyvin..... Ainoa et kovaa työtä joutunu itte tekemään. Ei lähe väärille teille ja näin.”

Kolme haastateltavaa kertoivat kesken ohjelman rikkoneensa avovankilan sääntöjä ja tulleen-
sa siirrettyksi suljettuun vankilaan, mistä kuitenkin olivat jonkin ajan päästä päässeet takaisin ohjelmaan. He kertoivat epätietoisuuden koetelleen heitä ja olivat kiitollisia, että pääsivät takaisin ohjelmaan.

A6: "No emmä tiiä hankalin oli ehkä se ku mä tulin ekoilt lomilta ja puhalsin nolla piste nolla nolla kaks. Sit Sörkkään kuukaudeks. Ei ollu mitään takeita siit et pääseeks läpi mut emmä sit.. mä kävin siel Sörkäs mä tein ihan omaehtosesti siel.. mä olin niin sanotul pappakongilla siel ylhäällä. Siel oli kans sellinonet auki mut kongin ovet oli kiinni. Et sä voit mennä vaik kesken yötä jääkaapille. Emmä tiiä se autto jotenki sit jaksamaan ja sit mä pääsin takas Seutulaan ja sit ei ollu enää mitään. Oppi kerrasta."

Kaksi haastateltavaa kertoivat parisuhteiden aiheuttaneen heille hankaluuksia ohjelman aikana, kuten yleensäkin vankeuden aikana. Toinen heistä kertoi olleen monta kertaa lähellä, ettei hän poistunut avovankilasta luvatta, mutta oli kuitenkin pysynyt vankilassa.

B9: "Se oli varmaan niinku kaikkein hankalin tuomio mikä mul oli. Et mul oli monta kertaa hima-avaimet taskussa ja mä olin siin aidan vieres suurin piirtein astumas yli."

B10: "No siis aina ku oot parisuhtees vankilas ni sehän ei oo mitään siis.. helpompaa olis jo ei olis. Ehattomasti. Se teki varmaan omat semmoset kiharansa siihen."

Joitakin hankaluuksia haastateltaville oli aiheutunut vankien välisistä konflikteista, jotka kuitenkin olivat tavalla tai toisella ratkenneet. Yhden haastateltavan mielestä hankalaa oli ylipäätään herätä aikaisin aamuisin töihin.

A4: "No onhan se musta aika hankalaa et pitää olla kaheksalt jossain." "Niin ja sit.. olla jossain töissä tietsä. Eihän oikeen kukaa vanki oo tottunu sellaseen."

Kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että Kuva-ohjelma oli olemassa. Etenkin yksi haastateltavista kertoi vaikeuksistaan opetella elämään ilman rikoksia ja niillä ansaittuja rahoja. Hän kuitenkin kertoi kuitenkin hankaluuksista huolimatta pysyneensä päätöksessään ja olevansa tyytyväinen elämäänsä ja siihen, että osallistui Kuva-ohjelmaan.

A4: "Mm kyl se niinku mun mielestä et kylhän tollanen pitää olla.. et eihän tääl oo koskaan aikasemmin Suomes ollu mitään tommost juttuu." "No onhan se ihan ehdoton juttu et se on.. et on tommonen mahdollisuus." "Elämä nyt on muuttunu ihan täysin. Oon tyytyväinen. Oon tyytyväinen et menin Kuva-projektiin. Ja et on jaksanu.. jaksanu et.. Pikkuhiljaa ne asiat sit tulee ja

oppii.. oppii mitä täs elämäs tarvii osata.” ”Mut onhan se sillee niin et tota noin et onhan se aika vaikee oppii tulemaan toimeen jollain palkalla ja elää ja säästää. Siin on aikamoisii ongelmi.” ”Niin kyl tää on tällee paljon parempi. Ja.. ei siihen ois kuitenkaan päässy ilman sitä Kuva-projektii. Et.. kylhän se vaikutti moneen asiaan.”

7 Johtopäätökset

Tässä luvussa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini, jotka ovat: Mitä hyvää ja mitä kehitettävää Kuva-ohjelmassa on asiakkaiden mielestä, mikä on Kuva-ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä ja miten asiakkaiden elämä on muuttunut Kuva-ohjelman jälkeen ja miten Kuva-ohjelma tukee asiakkaita ja heidän elämänhallintaansa.

7.1 Vankien keskeisiä kuntoutustarpeita

Vankien keskeisiä kuntoutustarpeita ovat työllisyyteen, koulutukseen, päihderiippuvuuteen ja asumiseen liittyvät kuntoutustarpeet. Noin kahdeksallakymmenellä prosentilla vangeista on ongelmia päihteiden kanssa ja päihteiden käyttö on heillä myös keskeisin työkykyä alentava tekijä. Verrattuna muuhun väestöön vangeilla on vähän koulutusta ja työkokemusta. Vangeilla on usein asumiseen liittyviä ongelmia ja asunnottomuus on yleistä ennen vankilaan joutumista ja sen jälkeen. (Joukamaa ym 2010: 47-48, 56, 63, 73-74; Rikosseuraamusvirasto 2008: 27; Granfelt 2003: 8-9.) Haastattelemistani Kuntouttava vankityö -ohjelmaan osallistuneista vangeista kaikilla yhtä lukuun ottamatta oli taustallaan vakavia ongelmia päihteiden kanssa. He kertoivat päihteiden käyttönsä olleen pitkäaikaista ja säännöllistä ennen ohjelmaan osallistumistaan ja osalla heistä oli aiempia kuntoutumisyrityksiä. He kertoivat päihteiden käyttönsä ja rikoskierteensä vaikuttaneen siihen, että työn teon rooli heidän elämässään oli jäänyt melko pieneksi ja suurimman osan työsuhteet olivat olleet lyhyitä tai niitä ei ollut ollenkaan. Myös suurimman osan asuminen oli ennen Kuva-ohjelmaa ollut melko epämääräistä ja noin puolet haastateltavista olivat olleet asunnottomia. Haastateltavat kertoivat syiksi hakeutua Kuvaan väsymisen elämäntapaan, muutoksen kaipuun, päihteettömyyspyrkimyksen ja koska kokivat tarvitsevansa ohjelman luomia edellytyksiä siviilielämään ilman rikoksia ja päihteitä.

7.2 Työhönkuntoutus

Kuntoutusta vaativana vajaakuntoisuutena voidaan fyysisen vajaakuntoisuuden lisäksi nähdä sosiaalinen ja psyykinen vajaakuntoisuus, jolloin sosiaalinen syrjäytyminen, sen uhka ja elämänhallinnalliset ongelmat ovat asioita, joihin kuntoutuksella voidaan puuttua. (Liukko 2006: 21-22.) Kuntouttava vankityö -ohjelman yksi toimintamuoto on työhönkuntoutus, jonka tavoit-

teena on vapautuvien vankien totuttaminen työelämään ja säännölliseen elämänrytmiin. Tuusa (2005: 14-23) toteaa kuntouttavan työtoiminnan normalisoivan asiakkaiden elämänrytmiä, lisäävän elämän mielekkyyttä ja näin lisäävän heidän osallisuuttaan ja ehkäisevän syrjäytymistä. Haastateltavistani osa mainitsi oppineensa Kuva-ohjelman työhönkuntoutuksessa säännöllistä rytmiä eli sitä, että aamulla herätään ja lähdetään töihin. Elämänrytmin lisäksi osa haastateltavista kertoi oppineensa konkreettisesti rakennusalan töitä ja työtekniikoita ja työn koettiin ylläpitävän ammattitaitoa.

Kaiken kaikkiaan haastateltavat olivat tyytyväisiä Kuva-ohjelman työhönkuntoutukseen ja etenkin varsinaisesta työstä eli entisöinnistä ja kunnostuksesta pidettiin. Hyvänä asiana pidettiin sitä, että jokainen sai tehdä töitä oman kykynsä mukaan: ammattitaitoisemmat saivat haastavampia työtehtäviä ja saivat antaa ideoita niiden toteuttamiseen, kun taas kokemattomimmat saivat tehdä sen mitä osasivat ja saivat siihen opastusta. Pehdytystyöjakso jakoi enemmän mielipiteitä kuin varsinainen työ. Osa piti työn yksinkertaisuudesta ja osa koki jakson välttämättömänä pahana.

Kuntouttava vankityö -ohjelman jälkeen ohjelman työhönkuntoutuksessa vapautumisen jälkeen yli kolme kuukautta jatkaneista haastateltavista kolme oli heti tai melkein heti ohjelman jälkeen opiskelleet itselleen ammatin, työllistyneet alalle ja olleet siitä asti työelämässä. Kaksi oli tehnyt pätkätöitä, kaksi ollut kokonaan pois työelämästä ja yksi pitkän työttömyyden jälkeen kouluttautunut ja päässyt työelämään. Ohjelman vankeusaikana tai alle kolme kuukautta vapautumisen jälkeen keskeyttäneistä kaksi oli ollut kokonaan pois työelämästä, vaikka toinen heistä oli yrittänyt työllistyä ja käynyt erilaisia kursseja ja koulutuksia. Kolme oli tehnyt töitä vapauduttuaan, mutta pääasiassa pimeästi.

Vaikka kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on asiakkaan työllistymisedellytysten paraneminen ja pääsy avoimille työmarkkinoille, voidaan sen merkitystä mitata myös itse työhönkuntoutusprosessin välittöminä vaikutuksina. Kuntouttava työtoiminta itsessään tuo sisältöä, rytmiä ja johonkin kuuluvuuden tunnetta asiakkaan elämään ja sillä on positiivisia vaikutuksia asiakkaan itsetunnolle ja hyvinvoinnille. (Haapakoski 2012: 227; Liukko 2006: 73-81.) Vaikka kaikkien haastattelemini Kuva-ohjelmaan osallistuneiden asiakkaiden työllisyystilanteet eivät olleet muuttuneet ohjelman jälkeen, lähes kaikki kokivat itse työhönkuntoutuksen ja ohjelman muun toiminnan olleen merkittävää ja tehneet ainakin sen hetkisestä elämästä mielekäästä. Liukko (2006: 68) toteaa, että työhönkuntoutuksen ohella on tärkeää huomioida asiakkaan kokonaistilanne ja esimerkiksi ohjata asiakas tarvittaessa päihdepalvelujen piiriin. Kuva-ohjelmassa päihdekuntoutus on keskeinen osa toimintaa ja haastateltavat kokivat sen ja työn yhdessä tukevan päihhteettömyyttä.

7.3 Päihdekuntoutus

Kuntouttava vankityö -ohjelman päihdekuntoutus muodostuu terapeuttisesta avokuntoutuksesta A-klinikalla ja vertaistuesta AA- ja NA-ryhmissä ja Vertaistuki Rediksessä. Enemmistö haastateltavista koki hyötyvänsä säännöllisistä käynneistä A-klinikalla etenkin ammattitaitoisien työntekijöiden johdosta. Heistä neljä oli jatkanut hoitosuhdetta vapautumisen jälkeen ja osa hakeutunut myöhemmässä vaiheessa uudestaan A-klinikan asiakkaaksi. Haastateltavat kokivat ohjelman ansiosta kynnyksen hakeutua A-klinikan asiakkaaksi madaltuneen. Vapautumisen jälkeen seitsemän haastateltavaa oli osallistunut johonkin vertaistukitoimintaan. Viisi kertoi osallistumisen olleen satunnaista tai syklittäistä ja kaksi oli Kuva-ohjelman ajoista lähtien käynyt vertaistukiryhmissä niin säännöllisesti, että he pitivät sitä elämäntapanaan.

Hyvänä asiana Kuva-ohjelman päihdekuntoutuksessa haastateltavat pitivät valinnanmahdollisuutta ja vapaaehtoisuutta vertaisryhmien suhteen. He kokivat merkittävänä, että saivat itse valita itselleen sopivan ryhmän eikä ryhmiin pakotettu mukaan. Karsikkaan (2005: 43-46) mukaan kuntoutuksen tulee lähteä kuntoutujan omista tavoitteista ja kuntoutujalla tulee olla mahdollisuuksia vaikuttaa oman hoitonsa toteuttamiseen, jotta se olisi hyödyllistä ja voimaannuttavaa.

Vertaistuen etuna on tiettyyn marginaalisuuteen liittyvä tietämys, kokemusten jakaminen ja samaistuminen (Granfelt 2007: 112-116). Paitsi NA- ja AA-ryhmissä ja Vertaistuki Rediksessä haastattelemani Kuva-ohjelmaan osallistuneet asiakkaat kertoivat saaneensa vertaistukea myös toisiltaan. Vankilassa ohjelmaan osallistuneet asuivat samassa vankituvassa muodostaen ikään kuin oman yhteisönsä, jossa tuen antaminen ja saaminen mahdollistuu. Yhteisöllisyys muiden ”kuvalaisten” kanssa koettiin merkittävänä tukena kuntoutumisessa ja helpotti kuntoutujan roolin ottamista perinteisen vangin roolin tilalle tai ohelle. Tourusen (2000: 223-243) mukaan vankila on päihdekuntoutujalle haastava ympäristö aloittaa kuntoutumistaan juuri siksi, että se vaatii uuden roolin omaksumista ympäristössä, joka tukee perinteistä vangin roolia ja luo sosiaalista painetta sen ylläpitämiseen. Toisaalta varhaisessa toipumisvaiheessa vankilan tuoma kontrolli voi tukea päihdekuntoutujan sisäistä kontrollia ja auttaa tätä pysymään päihteettömänä (Karsikas 2005: 33-37).

Päihderiippuvuuteen ja siitä toipumiseen ei ole olemassa yhtä selitystä tai ratkaisua. Kuntoutumista tapahtuu niin spontaanisti kuin erilaisten interventoiden kautta. Kuitenkin mitä vakavammasta päihdeongelmasta on kyse, sitä todennäköisemmin kuntoutumiseen tarvitaan jotakin päihdehoitoa. Usein päihdehoitoja tarvitaan useampi kuin yksi ikään kuin intervallityyppisesti. (Lahtinen-Antonakis 2009: 11-16.) Osalle haastateltavista Kuntouttava vankityö -ohjelma oli ensimmäinen yritys kuntoutua, joten mielestäni on johdonmukaista, ettei kaikkien kohdalla voida puhua suurista elämänmuutoksista.

Haastateltavistani kaksi kertoi olleensa Kuva-ohjelmasta lähtien täysraittiina. Heillä molemmilla oli taustallaan vuosien ongelmakäyttöä ja molemmat olivat ohjelman aikana kiinnittyneet NA- ja AA-vertaisryhmiin ja jatkaneet niissä käyntiä haastatteluhetkeen asti. Kotovirran (2009: 168-176) tutkimuksessa NA osoittautui merkittäväksi tekijäksi raittiudelle, etenkin osana muuta hoitoa.

Täysraittius ei kuitenkaan ole ainoa tulos, johon päihdekuntoutuksella pyritään ja joka sillä voidaan saavuttaa. Tuloksia ovat myös päihteiden käytön väheneminen, päihdeongelmaisen kunnan ja toimintakyvyn paraneminen ja käytöstä aiheutuvien ongelmien lieveneminen. (Lahinen-Antonakis 2009: 11-16.) Kolme haastateltavaa kertoi päihteiden käyttönsä vähentyneen kohtuukäyttöön, vaikei ollut täysin loppunut. Kolme haastateltavaa kertoi päihteiden käyttönsä olleen pitkään hallinnassa Kuva-ohjelman jälkeen, mutta he olivat retkahtaneet käyttämään uudestaan. Useat kertoivat kuitenkin lopettaneensa kovien huumeiden käytön, ja nykyinen käyttö oli enemmän tai vähemmän alkoholin ja mietojen huumausaineiden käyttöä. Vankeusaikana ohjelman keskeyttäneillä ei ollut tapahtunut konkreettisia muutoksia päihteiden käytössä, mutta osa heistä kertoi kuitenkin alkaneensa ohjelman aikana pohtia käyttöönsä uudesta näkökulmasta. Raittiusjaksojen ja päihteiden käytössä tapahtuneiden muutosten koettiin vaikuttaneen haastateltavien terveyteen ja asenteeseen sitä kohtaan.

7.4 Asumisen tuki

Tuettua asumista on olemassa intensiivisyydeltään hyvinkin eritasoista. Tuettua asumista on tietyille asiakasryhmälle, kuten päihdekuntoutujille tai vapautuville vangeille, suunnattu ja suunniteltu asumismuoto tai yhteisö. Se voi olla myös tavallista vuokra-asumista, johon sisällytetään yksilöllinen tukiohjelma. (Granfelt 2003: 30.) Kuntouttava vankityö -ohjelman yksi toimintamuoto on asumisen tuki, joka tarkoittaa ohjelmassa vapautuvan vangin asumisen varmistamista ja ohjaamista tuettuun asumismuotoon, pääasiassa Helsingin sosiaaliviraston Kuva-ohjelmaan osallistuneille varattuun soluasuntoon. Haastattelemastani kolmestatoista Kuva-ohjelmaan osallistuneesta asiakkaasta yhdeksän vapautui ohjelmassa ja neljä keskeytti ohjelman vankeusaikana. Vankeusaikana keskeyttäneillä ei luonnollisesti ollut mahdollisuutta asumisen tukeen Kuva-ohjelman puitteissa. Ohjelmassa vapautuneista haastateltavasta kuusi muutti sosiaaliviraston soluasuntoon, kaksi omaan asuntoonsa ja yksi intensiivisempään asumisyhteisöön.

Tuettu asuminen on tarkoitettu välivaiheeksi ennen itsenäistä asumista ja sen tavoitteena on vahvistaa asiakkaan vastuullisuutta ja asumistaitoja. Asumisen sujuvuuteen liittyy aina vapautuvan vangin koko elämäntilanne, muun muassa työ, vapaa-aika, mahdollinen päihteiden käyttö ja vankilassa alkaneen kuntoutuksen jatkaminen siviilissä. (Granfelt 2007b: 9-13; Gran-

felt 2003: 35-36.) Soluasuntoon muuttaneista vain yksi oli keskeyttänyt asumisen suunnitelmattomasti. Muut olivat joko siirtyneet suunnitelmallisesti eteenpäin lyhyen tai pitkän asumisen jälkeen tai yhden haastateltavan tapauksessa jäänyt asumissopimuksen päätyttyä tilapäismajoitukseen. Haastatteluhetkellä yhdeksästä Kuva-ohjelmassa vapautuneesta haastateltavasta kuudella oli pysyvä asunto, kaksi asui tilapäismajoituksessa ja yksi oli vankilassa. Vankeusaikana ohjelman keskeyttäneet olivat kaikki haastatteluhetkellä vankilassa.

Vapautuvien vankien taustalla on usein asunnottomuutta, häätöjä ja vuokravelkaa, mikä kertoo heidän tarpeestaan tuettuun asumiseen (Kaurala & Kylämarttila 2010: 31-33). Kuitenkin heillä on usein negatiivisia mielikuvia ja ennakkoluuloja tuetusta asumisesta. Granfeltin (2003: 34-35) mukaan negatiivinen suhtautuminen ei liity niinkään itse tukeen vaan soluasumiseen. Päihdekuntoutujille ajatus asunnon jakamisesta tuntemattoman henkilön kanssa aiheuttaa pelkoa retkahtamisesta, jos asuinkumppani ei ole vakavissaan päihhteettömyyden suhteen tai retkahtaa. Haastateltavieni negatiiviset kommentit soluasumisesta liittyivät juuri siihen, että he kokivat retkahtamisriskin suuremmaksi soluasunnossa kuin omassa asunnossa. Osa olikin sitä mieltä, että soluasunnon sijasta jokaisella tulisi olla mahdollisuus omaan asuntoon vapautumisen jälkeen. Granfelt (2003: 34-35) toteaaakin, että edellytyksenä tuen jakamiselle yhteisössä tai soluasunnossa on asiakkaiden samankaltainen ajatusmalli päihderiippuvuudesta ja siitä toipumisesta.

7.5 Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitys asiakkaiden elämässä

Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta kertoivat Kuva-ohjelmalla olleen iso merkitys heidän elämässään. Ohjelmassa vapautuminen koettiin hallittuna työn ja tuen jatkuessa siviilissä. Haastateltavat kuvailivat ohjelmaa muun muassa ponnahduslaudaksi vapauteen. He pohjivat merkitystä heissä itsessään ja elämässään tapahtuneiden muutosten kautta. Työllisyyteen, päihhteiden käyttöön ja asumiseen liittyvien muutosten lisäksi haastateltavat tunnistivat muutoksia ajatuksissaan ja asenteissaan, sosiaalisissa suhteissaan ja uusintarikollisuudessaan. He kertoivat oppineensa käsittelemään asioita eri näkökulmista, tunnistamaan ongelmiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan ja puhumaan niistä.

Päihhteiden käytön lopettaminen edellyttää usein siihen liittyvien ihmissuhteiden katkaisemista. Käytön lopettaminen ja siihen liittyvä sosiaalinen verkosto jättää usein tyhjiön päihdekuntoutujan elämään. Vertaisryhmät ovat päihdekuntoutujille otollisia paikkoja solmia uusia, päihhteettömyyttä tukevia ihmissuhteita korvaamaan käytön lopettamisen myötä katkenneita suhteita. (Kotovirta 2009: 168-176.) Noin puolet haastateltavistani kertoivat tietoisesti karsineensa tuttavapiiristään päihde- ja rikoskeskeiset ihmissuhteet. Pari tosin oli palannut entiseen kaveripiiriin retkahtamisen jälkeen. Osa heistä oli löytänyt uusia sosiaalisia suhteita verstaistukiryhmistä.

Haastateltavat kertoivat muutosta tapahtuneen myös rikoksiin syyllistymisessä. Viisi haastateltavaa ei ollut saanut enää mitään tuomiota, kolme oli saanut jokainen yhden yhdyskuntapalvelun ja viisi oli saanut yhden tai useamman ehdottoman vankeustuomion. Kaikki ohjelman vankeusaikana keskeyttäneistä olivat saaneet ainakin yhden vankeustuomion.

7.6 Kuntouttava vankityö -ohjelman vahvuudet

Haastateltavat pitivät Kuva-ohjelman vahvuuksina sen työntekijöitä ja heiltä saatua tukea ja apua, työtä ja sen luomaa rytmiä ja yhteishenkeä muiden Kuvan vankien kanssa. Lahtinen-Antonakis (2009: 14-15) ja Järvinen (2007: 141-146) ovat todenneet muutokseen tähtäävässä sosiaalityössä työntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutussuhteen olevan merkittävä tekijä. Sen kantavia elementtejä ovat luottamus, vastavuoroisuus, liittoutuminen ja pysyvyys. Etenkin huumeiden käyttäjien kanssa tehtävässä kuntoutustyössä vuorovaikutussuhteen, johon liittyy kokonaisvaltainen tuki ja tuki käytännön asioissa, on todettu olevan vahva muutoksen väline. Haastateltavani kokivat saaneensa Kuva-ohjelman aikana työntekijöiltä keskustelua, kannustusta ja apua käytännön asioissa. Lähes jokainen haastateltava mainitsi nimeltä itselleen tärkeän työntekijän.

7.7 Kuntouttava vankityö -ohjelman kehittämistarpeet

Suurimmalla osalla haastateltavista ei ollut ideoita Kuva-ohjelman kehittämiseen, vaan he olivat siihen tyytyväisiä sellaisenaan. Työhönkuntoutukseen liittyvät ehdotukset koskivat lähinnä vapautumisen jälkeistä aikaa. Osa toivoi työn ja tuen jatkuvan pidempään ja mahdollisia työllisyys- ja koulutuspolkuja ohjelman jatkoksi.

Suurin osa haastateltavista piti Kuva-ohjelman päihdekuntoutusta riittävänä ja he korostivat oman motivaation merkitystä kuntoutumisessa. Yksittäisinä ehdotuksina esiin nousi kokemus-asiiantuntijuuden hyödyntäminen ja rentoutustekniikoiden, mielikuvaharjoitusten ja itsekontrollia lisäävien toimintojen opettelu.

Tuettu asuminen sai eniten kritiikkiä juuri soluasumiseen liittyen, ja haastateltavat toivoivat jokaiselle omaa asuntoa. Yksi haastateltavista ehdotti vapautumisen jälkeen vähintään puolen vuoden ajan asumista jossakin päihdeettömässä ja yhteisöllisessä asumisyksikössä, jossa tuki ja kuntoutus olisi intensiivisempää kuin soluasunnossa.

Lisäksi haastateltavat olivat sitä mieltä, että Kuva-ohjelman tiedottamista vankiloissa tulisi parantaa. Yksittäisinä asioina ehdotettiin myös kollektiivirangaistuksista luopumista ja vapaa-ajan toimintojen lisäämistä.

8 Pohdinta

Opinnäytetyöni keskeisin tulos on, että Kuntouttava vankityö -ohjelmaan osallistuneet asiakkaat ovat kokeneet ohjelman merkittävänä tekijänä heidän elämässään tapahtuneissa muutoksissa. Etenkin ohjelmassa vapautuneiden ja siinä jatkaneiden asiakkaiden elämässä oli tapahtunut muutoksia muun muassa työllisyydessä, päihteiden käytössä ja sitä kautta terveydessä, asumisessa, sosiaalisissa suhteissa ja uusintarikollisuudessa, mikä kertoo elämäntilanteen parantumisesta ja vastuunotosta oman elämän suhteen. Muutoksia tukevinä tekijöinä esiin nousi työ ja sen luoma rytmi, yhteishenki muiden Kuva-ohjelmaan osallistuneiden kuntoutujien kesken ja ohjelman työntekijöiden antama tuki ja apu.

Tällä hetkellä rikosseuraamusalalla painotetaan useissa tutkimuksissa vaikuttaviksi todettuja kognitiivis-behavioraalisia menetelmiä. Kuntouttava vankityö -ohjelma edustaa kokonaisvaltaisempaa sosiaalista kuntoutusta ja saamani tulokset kertovat sen kaltaisen kuntoutuksen tärkeydestä muiden kuntoutusmuotojen ohella. Vangit tarvitsevat usein tukea elämäntilanteen, mikä korostuu etenkin vapautumisvaiheessa. Vapautuessaan vangin on ikään kuin opeltettava uudestaan arkielämään ja sen rytmiin. Osalle päihteetön ja rikokseton arki siviilissä on täysin uusi asia. Kuntouttava vankityö -ohjelman kaltaiset kuntoutusjatkumot vankeudesta vapautteen tuovat kontrollia vapautuvan vangin sisäisen kontrollin tueksi. Vaikka kuntoutuminen on lopulta kiinni kuntoutujan omasta motivaatiosta, realistisista tavoitteista ja työstä niiden saavuttamiseksi, tarvitsevat he silti usein niin kokonaisvaltaista sosiaalista tukea kuin tukea käytännön asioissakin. Vapautuessa hyvin moni asia vangin elämässä muuttuu, jolloin esimerkiksi saman työpaikan ja tutun työntekijän merkitys korostuu.

Opinnäytetyöni tulokset ovat yleistettävissä siltä osin, että voidaan sanoa kuntouttavan työtoiminnan ja päihdekuntoutujien yhteisöllisyyden olevan merkittäviä tekijöitä kuntoutumisessa. Kuntouttava vankityö -ohjelmassa olevat vangit on niin Helsingin avovankilan Vantaan osastossa kuin vuoden 2009 jälkeen Suomenlinnan vankilassakin pyritty sijoittamaan omaan vankitupaansa, jotta yhteisöllisyys ja tuen ja kokemusten jakaminen heidän kesken onnistuisi vankilan arjessa. Nykyään Suomenlinnan vankilassa samaan tupaan Kuva-ohjelmassa olevien vankien kanssa sijoitetaan myös muita päihdekuntoutujia ja uskon, että samankaltainen järjestely olisi toimiva myös muissa avolaitoksissa.

Tutkimuksessani työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutussuhde osoittautui merkittäväksi tekijäksi asiakkaiden kuntoutumisessa. Sen voidaan yleistää olevan merkityksellistä monenlaisessa muutokseen ja kuntoutumiseen tähtäävässä työssä. Käytännön asioiden hoitamisen ohella asiakkaan kohtaaminen ja kuuleminen on asiakkaan omien tavoitteiden saavuttamisen kannalta tärkeää.

Tutkimuksessani nousi esiin konkreettisiä muutoksia elämässä kuten raitistumista ja työllisyys- ja asumistilanteen kohenemista. Mielestäni on silti tärkeää huomioida näiden tulosten rinnalla myös lyhyen aikavälin tulokset ja kuntoutustoiminnan välitön merkitys yksilölle: jonkun elämä on ollut mielekästä edes hetken hänen osallistuessaan esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan tai muuhun kuntouttavaan toimintaan. Vaikka kuntoutusprosessi katkeaisi ja kuntoutujan tilanne palaisi ennalleen, on kuntoutuksella kuitenkin merkitystä hänen elämässään ja mahdollisissa seuraavissa kuntoutusyrityksissään. Elämänmuutos ei tapahdu hetkessä ja vakavat päihdeongelmat vaativat usein useita interventioita pysyvien tulosten saavuttamiseksi.

Rikosseuraamusalalla kuntoutusta pyritään kohdentamaan riski-, tarve- ja vastaanottavuusperiaatteiden mukaisesti: on huomioitava uusimisriski, kriminogeeniset tekijät ja kuntoutujan motivaatio. On oletettavaa, että kaikkien kohdalla tuloksia ei saavuteta, mutta mielestäni on tärkeää olla antamassa mahdollisuus kuntoutusyritykselle silloin, kun kuntoutujalla on edes pieni motivaation pilkahdus. Kuntouttava vankityö -ohjelma antaa osallistujalleen mahdollisuuden kuntoutumiseen luomalla päihteettömän ja rikoksettoman elämän kannalta oleellisia toimintaedellytyksiä. Ohjelmalla oli asiakkaiden elämässä suuri merkitys ja mielestäni jokainen suuri ja pieni muutos parempaan on merkittävää ja tekee yrityksestä sen arvoista.

Lähteet

Ahonen, J. 2005. Päihdehuoltoa rakentamassa. A-klinikkasäätiö 1955-2005. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 51. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

A-klinikkasäätiö. Viitattu 30.6.2012. <<http://www.a-klinikka.fi/hoitopalvelut> >

Alavuotunki, P. & Virtanen, S. 2006. Elämää Kuva-ohjelman jälkeen. Kuntouttavan vankityön vaikuttavuus siviilissä selviytymiseen. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Granfelt, R. 2007a. ”Oppimisin elämään riippuvuuteni kanssa.” Tutkimus naisvankien päihde-kuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusvirasto. Vammalan Kirjapaino Oy.

Granfelt, R. 2007b. Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumis-palveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2007. Viitattu 14.7.2012. <http://www.krits.fi/DOKUMENTS/tuettua_polkua_vapauteen_2007.pdf >

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy.

Haapakoski, K. 2012. Työhönkuntoutuksen vaikeus ja mahdollisuudet. Teoksessa Sosiaalityön haasteet - tukea ammattilaisten arkeen. Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. Toim. Juva: PS-kustannus. Sivut 212-231.

Hellsten, K. 2007. Kaikille mahdollisuus terveelliseen ja turvalliseen elämään? Kelan tutkimusosasto. Viitattu 29.4.2012.

<[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/020307151409PN/\\$File/Hellsten010207.pdf?openElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/020307151409PN/$File/Hellsten010207.pdf?openElement)>

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 30.6.2012.

<http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/asunnottomien_palvelut/palvelutalot/roihuvuoren_palvelutalot/tukiasunnot >

Joukamaa, M. ja työryhmä. 2010 Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Viitattu 10.5.2012.

<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/qclqnxmn.pdf> >

Järvinen, M. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Karsikas, V. 2005. ”Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis” - Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Rikosseuraamusvirasto. Vammalan Kirjapaino Oy.

Kaurala, M. & Kylämarttila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010. Viitattu 10.5.2012.

<<http://www.krits.fi/DOKUMENTS/Raportit/Asiamiesselvitys.pdf> >

Knuuti, U. 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan? Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007. Helsinki: Yliopistopaino.

Knuuti, U. & Vogt-Airaksinen, T. 2010. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos. Keskushallintoyksikkö.

Kotovirta, E. 2009. Huumeriippuvuudesta toipuminen Nimettömien Narkomaanien toveriseurassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2011. Viitattu 30.6.2012.
<http://www.krits.fi/JULKAISUT/Esitteet/Tukiasumispalvelut_ja_asumisvalmennusyksikot.pdf>
- Kuntouttava vankityö vuonna 2009. Toimintakertomus. Viitattu 9.9.2011. RTF-dokumentti.
Linkki www-sivulta <http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/asunnottomien_palvelut/hankkeet/kuva>
- Lahtinen-Antonakis, S. 2009. Päihderiippuvuudesta toipumisen kokemuksia - Miehet kertovat toipumisestaan ja sen ylläpidosta. *Setlementtijulkaisuja* 21. Suomen Setlementtiliitto.
- Laine, M. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189. Finlex. Viitattu 15.5.2012. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189>>
- Laurila, A. 2001. Kuvalla kotiin: kokemuksia ja näkemyksiä kuntouttavasta vankityökokeilu-projektista. *Opinnäytetyö*. Espoon-Vantaan Ammattikorkeakoulu.
- Liukko, E. 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006. Yliopistopaino. Viitattu 23.5.2012.
<http://www.socca.fi/files/78/Kuntouttavaa_sosiaalityota_paikantamassa.pdf>
- Nimettömät Alkoholistit. Viitattu 3.7.2012.
<<http://www.aa.fi/index.php?type=0&id=34&section=3>>
- Pihlajamäki, M. 2005. Vankien odotukset Kuntouttava vankityö -ohjelmasta. *Opinnäytetyö*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Rikosseuraamusvirasto. 2008. Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen. Rikosseuraamusviraston monisteita 5/2008. Työryhmän mietintö. Viitattu 10.5.2012.
<<http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/z9ghz.pdf>>
- Ruotsalainen, J. 2006. Kuntouttavan vankityö - selvitys työhönkuntouttamisen roolista vankeinhoidossa. Kriminaalihuollon tukisäätiö. *Raportteja* 2/2006. Helsinki: Kopio Niini Oy.
- Salminen, T. 2001. Kohti siviilissä selviytymistä. Tutkimus vankien elämänhallinnasta tuetussa projektissa. *Opinnäytetyö*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Särkelä, A. 1994. Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Hakapaino Oy.
- Taruvuori, K. 2010. Arvoja ja elämänhallintaa vankilassa. Teoksessa *Muurien sisällä - sosio-kulttuurinen innostaminen vankilassa*. Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. Toim. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print. Sivut 59-130.
- Tourunen, J. 2000. Epäilyksen polttopisteessä. Tutkimus päihdekuntoutusosastosta vankilassa. *Stakes*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuusa, M. 2005. Sosiaalityö ja työllistäminen: kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi ja työllistämispalveluissa. Tampereen yliopisto. Viitattu 16.5.2012.
<<http://www.helsinki.fi/sosiaalityo/tietoa/sosweb/dokumentit/sosiaalityojatyoillistaminen.pdf>>
- Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 14.5.2012. <http://www.rikosseuraamus.fi>. Arvot: <http://www.rikosseuraamus.fi/49204.htm> , Työtoiminta:

<<http://www.rikosseuraamus.fi/15129.htm>>, Kuntouttava toiminta - Päihdetyö:
<<http://www.rikosseuraamus.fi/4829.htm>>, WOP:
<<http://www.rikosseuraamus.fi/12242.htm>>

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

HELSINGIN KAUPUNKI

Sosiaalivirasto

Aikuisten palvelujen vastuualue

KUVA (Kuntouttava vankityö)

Kuvan seurantaryhmässä on päätetty arvioida Kuva-ohjelman toimintaa.

Sen vuoksi on päätetty tehdä arviointitutkimus, johon on arvottu yhteensä 16 entistä Kuvan osallistujaa. Haastattelut tekee sosionomiopiskelija Inka Vaakanainen Yhdyskuntaseuraamustoimistossa, Siltasaarenkatu 12 D, 3 krs. syyskuun ja lokakuun aikana. Haastattelun on arvioitu kestävän vajaan tunnin.

Sinut on arvottu haastateltavaksi, ja sen vuoksi pyydetään suostumus osallistumisellesi.

Ole hyvä ja palauta vastauksesi oheisessa kirjekuoressa torstaina 8.9 mennessä, tai soita minulle.

Helsingissä 1.9.2011

Carl-Olof Stenberg
Kuvan sosiaalityön koordinoija sosiaalivirastossa
puh. 050-3717808

Liite 2. Vastauslomake

HELSINGIN KAUPUNKI
Sosiaalivirasto
Aikuisten palvelujen vastuualue
KUVA (Kuntouttava vankityö)

ASIA: Kuvan haastattelututkimus

Yliviivaa tarpeeton vaihtoehto

Suostun osallistumaan haastattelututkimukseen. Minuun saa ottaa yhteyttä.

En suostu osallistumaan haastatteluun

allekirjoitus

Liite 3. Haastattelusopimus

HAASTATTELUSOPIMUS

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Kuntouttava vankityö -ohjelman merkitystä asiakkaan elämässä ja saada asiakkaan näkökulmaa Kuvan toimivuuteen ja kehittämiskohteisiin. Haastatteluaineistoa käytetään Helsingin Sosiaaliviraston tekemässä Kuntouttava vankityö -ohjelman arvioinnissa ja Inka Vaakanaisen opinnäytetyössä.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista eikä se vaikuta muiden palvelujen saatavuuteen. Haastattelumateriaalista ei käy ilmi haastateltavan henkilöllisyys eikä yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Haastattelunauhoitteet säilytetään ja hävitetään asianmukaisesti.

Paikka: _____ Aika: _____

Haastateltavan allekirjoitus: _____

Liite 4. Haastattelurunko

Kuva-ohjelmaan hakeutuminen

- mistä sait tietää?
- miksi päätit hakea?
- kävivätkö Kuvan vetäjät haastattelemassa sinua vankilassa?
- kertalaisuus tuolloin?

Työ

- tilanne ennen Kuvaa (siviilissä)
- perehdytystyö (risusavotta)
- varsinainen työ vankeuden aikana
  - kuinka kauan?
  - hyvää, parannettavaa?
  - kehittyikö tötaito?
  - kehittyikö motivaatio?
- sparrauskurssi (tulityö, ATK tms)
- tilanne Kuvan jälkeen
  - oliko Kuvasta apua työllistymisessä?
  - tilanne nyt
- yleisarvio Kuvan työtoiminnasta
  - mikä oli hyvää / mitä haluaisit parantaa?
  - opitko jotain?
- velka-asiat

Päihdekuntoutus

- tilanne ennen Kuvaa
  - päihdehoito tai vertaistuki
- miten Kuvassa tuettiin päihteettömyyteen?
  - A-klinikka, hyvää, parannettavaa?
- Kuvan vaikutus päihteettömyyteen
  - vähentö / kasvoiko päihneiden käyttö?
  - pohditko enemmän päihneiden käyttöäsi?
- tilanne Kuvan jälkeen
  - vertaistuki / a-klinikka / muu
  - säännöllisyys?
  - merkitys?
- suhde päihteisiin nykyisin
  - verrattuna ennen Kuvaa
- yleisarvio Kuvan päihdepalveluista
  - hyvää, mitä haluaisit parantaa?

Asumisen tuki

- tilanne ennen Kuvaa (siviilissä)?
  - missä asuit?
  - (itsenäisesti, asunnoton, epämääräisesti esim. kavereiden luona, tukiasunnossa, laitoksessa)
  - yksin, puolison tai lasten kanssa?
- kun vapauduit, mihin menit asumaan?
  - (esim. solutukiasunto, itsenäinen asunto sen jälkeen?)
  - kuinka kauan?
  - sen jälkeen?
  - hätötöjä?
- mitä mieltä Kuvan asumispalveluista?
  - hyvää, mitä haluaisit parantaa?
  - asumisen pysyvyys?
- tilanne nyt

Kuvan merkitys

-Mikä merkitys Kuvalla oli sinulle?

-Mikä siinä oli hyvää ja mikä vaikutti eniten?

-Mitkä olivat hankalia vaiheita ja mikä auttoi pääsemään niistä yli?

-Miten Kuvaa voitaisiin mielestäsi parantaa, mitä pitäisi muuttaa?

-Mikä elämässäsi on muuttunut Kuvan jälkeen?

onko muutos ollut positiivista?

perhetilanne, ystävyysuhteet, muut sosiaaliset suhteet

toimeentulon tarve

säännöllinen toimeentulotuki ennen / jälkeen Kuvan?

vankeus- tai YKP-tuomioita Kuvan jälkeen? Kuinka monta?